

Tampereen yliopisto

Sanna Tanni

Kisällistä työväen herättäjäksi

Yrjö Mäkelinin Tampereen aika nuoruusvuosista suurlakkoon

Historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2008

Tampereen Yliopisto

Historiatieteen ja filosofian laitos

TANNI SANNA: Kisällistä työväen herättäjäksi. Yrjö Mäkelinin Tampereen aika nuoruusvuosista suurlakkoon.

Pro gradu -tutkielma, s.131

Historia

Toukokuu 2008

Yrjö Mäkelin, tamperelaisen suutarin poika, syntyi vuonna 1875. Mäkelinien perhe asui muutaman vuoden Ruovedellä, minkä jälkeen perhe muutti takaisin Tampereelle. Yrjö Mäkelin opiskeli isänsä ammatin ja liittyi isänsä mukana 15-vuotiaana suutarien ammattiosastoon ja sitä kautta Tampereen työväenyhdistykseen. Näin alkoi Yrjö Mäkelinin toiminta Tampereen työväenyhdistyksessä, jossa hän vaikutti vuoteen 1906. Nuoruusvuosinaan Mäkelin oli välillä joitakin vuosia Helsingissä ja Porissa, mutta palasi Tampereelle pysyvästi vuonna 1900, jolloin hän aloitti Kansan Lehden päätoimittajana. Tutkielmassani käsittelen Yrjö Mäkelinin toimintaa hänen Tampereen aikaansa nuoruudesta suurlakon jälkimaininkeihin.

Yrjö Mäkelin on tunnettu työväenliikkeen vaikuttaja 1900-luvun alussa. Hänet muistetaan hyvin Forssan äänioikeusjulistuksesta vuodelta 1903 sekä vuoden 1905 suurlakon aikaisesta punaisesta julistuksesta. Erityisen hyvin Mäkelin muistetaan Edvard Valppaan kanssa käymistä menettelytapakiistoista vuosina 1904 ja 1905. Mäkeliniä onkin aiemmin tutkittu paljon menettelytapakysymyksen kautta. Keskeiseksi teemaksi on noussut Mäkelinin kansallinen ajattelu ja Valppaan oikeaoppinen sosialismi. Mäkeliniä on vanhemmassa tutkimuksessa pidetty kansallisen ajattelun vuoksi revisionistina, mutta uudempi tutkimus on todennut Mäkelinin olleen sekä kansallisuuden puolustaja että sosialisti.

Tutkielmani keskeisin lähde on ollut Kansan Lehti, joka oli Suomen kolmas työväenlehti. Mäkelin oli Kansan Lehden päätoimittaja vuoden 1900 lopusta vuoden 1906 loppuun, mutta vuoden 1906 aikana Mäkelin osallistui toimittamiseen hyvin vähän, koska oli tuolloin valtiopäivillä. Merkittäviä lähteitä ovat olleet myös Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n eli Kansan Lehden ympärille perustetun osakeyhtiön kokoukset. Mäkelin osallistui sekä yhtiökokouksiin että johtokunnan kokouksiin, joissa hän edusti toimitusta. Mäkelin toimi aktiivisesti Tampereen työväenyhdistyksessä, jonka johtokuntaan hän kuului vuosina 1901–1904. Tampereen työväenyhdistyksen arkisto onkin tutkielmassani tärkeä lähde. Mäkelin toimi passiivisessa vastarintajärjestössä kagaalissa, missä toimintaa ovat valottaneet Eino I. Parmasen, Arvid Neoviuksen ja Erkki Reijosen kokoelmat. Olen myös hyödyntänyt Mäkelinin omia kokoelmia sekä Kansan arkistosta että Työväen arkistosta Edellä mainituista arkistoista olen hyödyntänyt myös muiden työväenliikkeen vaikuttajien arkistoja sekä puoluehallinnon pöytäkirjoja. Mäkelin

nuoruusvuosista kertovaa lähdemateriaalia ei ole paljon, mutta Tampereen suutarien ammattiosastoa olen tutkielmassani hyödyntänyt.

Tutkielmassani olen tutkinut Mäkeliniä Tampereen näkökulmasta ja jättänyt puoluepolitiikan vähemmälle, koska sitä puolta on tutkittu enemmän. Olen tutkinut Mäkeliniä nimenomaan paikallisena vaikuttajana. Tutkielmani tarkoituksena on ollut valottaa kuvaa paikallisesta työväenliikkeen johtajasta, joka teki sujuvasti yhteistyötä muiden poliittisten ryhmien kanssa, mutta vaati myös luokkataistelua ja työväen oikeuksien puolustamista. Tutkimuskysymyksinä minulla on ollut, miten Mäkelin Tampereella toimi ja mistä hän Kansan Lehdessä kirjoitti. Millainen vaikuttaja hän oli, mitkä olivat hänelle tärkeitä asioita ja keiden kanssa hän teki yhteistyötä. Olen myös tutkinut sitä, millaista oli Mäkelinin työ Kansan Lehdessä aikana, jolloin sekä sensuuri että painokanteet rajoittivat lehden toimintaa.

Aikaisemmassa tutkimuksessa on todettu, että Tampereen työväenyhdistyksen linja muodostui nimenomaan Mäkelinin ympärille, mutta näin ei todellisuudessa ollut. Mäkelin joutui sekä Kansan Lehdessä että työväenyhdistyksessä taistelemaan vallasta. 1900-luvun alussa vallasta taistelivat Mäkelinin kanssa vanhat työväenyhdistyksen johtomiehet ja suurlakon jälkeen nuoret radikaalit. Mäkelin puolusti perustuslakeja ja oli mukana järjestämässä kutsuntalakkoja. Hän oli mukana kagaalissa, mikä aiheutti ongelmia työväenyhdistyksessä että koko puolueessa. Kaikki eivät Mäkelinin tavoin suhtautuneet yhtä mutkattomasti yhteistyöhön muiden puolueiden kanssa.

Mäkelin toimi työväenyhdistyksessä voimakkaasti kansan sivistämisen ja kehittämisen puolesta, mutta ainakin yhtä tärkeää hänelle olivat vaalit ja niihin osallistuminen. Mäkelin halusi tamperelaisten osallistuvan sekä kunnallisiin että valtiollisiin vaaleihin. Kansan Lehden kirjoituksissa Mäkelinin kunnallinen vaalityö ei käynyt juuri esille, mutta valtiollisesta äänioikeudesta ja vaaleihin osallistumisesta hän kirjoitti sitäkin enemmän. Mäkelinin kirjoitukset eivät kuitenkaan syntyneet tyhjästä vaan hän innostui äänioikeusasiasta toden teolla vuoden 1904 valtiopäivien aikana. Valistustyötä Mäkelin teki kirjoittamisen lisäksi kiertämällä puhumassa sekä työväenliikkeen että kagaalin asialla.

Mäkelin toimi aktiivisesti työväenyhdistyksessä, mutta hän ei kaihtanut yhteistyötä muidenkaan ryhmien kanssa. Mäkelin vaati luokkataistelua ja kansallisuuden puolustamista. Perustuslailliset tarjosivat mahdollisuuden yhteistyöhön isänmaan puolustamisessa sekä alueellisesti että valtakunnallisesti. Kunnallispolitiikassa Mäkelin ja työväenpuolue taistelivat kuitenkin Suomalaisen Klubin ja raittiusliikkeen rinnalla alkoholia vastaan. Valtakunnalliset erimielisyydet Venäjä-politiikasta eivät estäneet Mäkeliniä ryhtymästä yhteistyöhön Suomalaisen puolueen kanssa. Mäkelin oli toimiessaan Tampereella valmis tarvittaessa joustamaan puolueen periaatteista. Hänen mielestään työväenliike sai ja saattoi olla erilaista Suomen eri kaupungeissa. Se mikä toimi Tampereella ei välttämättä toiminut Helsingissä.

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
1.1. Suutari lehtimiehenä ja poliitikkona	1
1.2. Työväenliikkeen ja Mäkelinin tutkimus.....	2
1.3. Tutkimusasetelma, kysymykset ja rajaukset	6
1.4. Lähteiden esittely	9
2. SUUTARIN KODISTA TYÖVÄENLIIKKEeseen	10
2.1. Mäkelinin elämän vaiheet	10
2.2. Kisällinä mukaan yhdistystoimintaan	12
2.3. Mäkelin työväenpuolueeseen	16
3. SUUTARI TOIMITUSTYÖSSÄ.....	19
3.1. Kansan Lehteen suutarin verstaalta.....	19
3.2. Toimitustyö Kansan Lehdessä	22
3.3. Sensuuri ja painokanteet päätoimittajan haasteena	26
4. TAMPEREEN TYÖVÄNYHDISTYS MÄKELININ KOTINA	31
4.1. Vauhdikas mukaantulo ja vaitelias poistuminen	31
4.2. Henkisen elämän kohennus ja työväen sivistäminen	35
4.3. Kunnallinen vaikuttaminen Mäkelinin sydämen asiana.....	38
4.4. Valtiollinen äänioikeus ja vaalit Tampereelta katsottuna	44
5.0. MÄKELIN PERUSTUSLAKIA PUOLUSTAMASSA	54
5.1. Työväenliikkeen mies Tampereen kagaalissa	54
5.2. Epäisänmaallinen köyhälistö tuottaa pettymyksen	58
5.3. Perustuslakien puolustaminen ja työväenliike	61
5.4. Mäkelin kumarrusmatkalla Obolenskin luona	64
6. MÄKELIN TYÖVÄENAAATTEEN LEVITTÄJÄNÄ	67
6.1. Suullisen ja puhutun sanan merkitys	67
6.2. Mäkelin agitoimassa.....	71
6.3. Pillit pussiin ja kotia kohti - vastoin käymisiä puhujamatkoilla	75
6.4. Juhlan aikana julistusta.....	78
7.0. MÄKELININ AJATUKSET KANSAN LEHDEN PALSTOILLA	82
7.1. Yläluokan vallan pönkittäjät – kirkko, koulu, laki ja isänmaa.....	82
7.2. Viina, perhe ja naiset työväenliikkeessä	89
7.3. Osuustoiminnan ja ammattiyhdistysten vaarat.....	91
7.4. Mäkelin työttömien ja lakkolaisten asialla.....	93
7.5. Maaseudun köyhälistö haasteena Mäkelinille.....	98
7.6. Aate, luokkataistelu ja kansainvälinen työväenliike	101
7.7. Työväki vallan kahvaan – äänioikeus ja vaalit.....	105
8. SUURLAKON KÄÄNNE – MÄKELIN HUIPULTA SYRJÄÄN.....	111
8.1. Punainen julistus	111
8.2. Suurlakon jälkimainingit kaatavat Mäkelinin	114
9. LOPPULUKU.....	116
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	120

1. JOHDANTO

1.1. Suutari lehtimiehenä ja poliitikkona

”Yrjö Mäkelin oli arvonantoa vaativa, miehinen mies. Vaaleanruskea tukka, hoidetut viikset, kolmiota muistuttava nenä, kuin lyhyt ja tukeva kiila ja avoin katse sekä suora ryhti.”¹

Yrjö Mäkelin tunnetaan erityisesti vuoden 1905 suurlakon Punaisen julistuksen laatijana. Julistus, joka sai nimensä punaisesta painopaperista, hyväksyttiin Tampereen keskustorilla marraskuun ensimmäisenä päivänä. Mäkelin kertoi vallankumouksellisen julistuksen syntyneen eräänä yönä innostuksen hetkellä. Samainen innostus valtasi koko Tampereen ja Mäkelin oli yksi paikallisista ja valtakunnallisesta vaikuttajista suurlakon aikana. Mäkelin on jäänyt mieliimme Punaisen julistuksen laatijana, mutta hän oli paljon muutakin.

Mäkelin oli vuoden kansakoulua käynyt suutari, lehtimies, kansanedustaja ja työväenliikkeen poliitikko, joka muistetaan erityisesti autonomian puolustajana ja äänioikeuden vaatijana. Hän oli Forssan vuoden 1903 äänioikeusjulistuksen laatija, Tampereen kagaalin jäsen ja porvarissäädyn edustaja valtiopäivillä.

Yrjö Mäkelin syntyi vuonna 1875 Tampereella suutarimestarin perheeseen. Hän kävi yhden vuoden kansakoulua perheen asuessa Ruovedellä ja aloitti 11-vuotiaana suutarin työt isänsä verstaassa. Perhe muutti pian Tampereelle, jossa 15-vuotias Mäkelin liittyi isänsä mukana suutarien ammattiosastoon. 16-vuotiaana Mäkelin jätti perheensä ja kierteli töiden perässä Helsingissä, Porissa ja välillä Tampereella. Porissa hän liittyi työväenyhdistykseen ja osallistui yhdistyksensä edustajana vuoden 1899 Suomen työväenpuolueen perustavaan kokoukseen, jossa hänet valittiin edustajaksi puoluehallintoon.

Syksyllä 1900 Mäkelin nousi keskelle valtakunnan politiikkaa, kun hän palasi Tampereelle ja aloitti työt Kansan Lehdessä. Mäkelin oli jo ennen vuosisadan vaihtumista toiminut työväenliikkeessä, mutta aloittaessaan Kansan Lehdessä hän nousi näkyvämmiin esille valtakunnallisesti. Hän oli taitava kirjoittaja ja puhuja, joka tavoitti nopeasti paikalliset lukijansa ja kuulijansa. Kynän kärki oli

¹ K. A. Suvanto, Työväen muistitietotoimikunta, 96:123/1, TA.

toisinaan niin terävä, että Mäkelin ajautui ristiriitoihin sekä puoluetovereidensa että paikallisten vaikuttajien kanssa.

Suurlakon jälkeen Mäkelin jäi puolueessa varjoon nuorten radikaalien ja koulutettujen noustessa johtoon. Hänet valittiin Oulun edustajaksi valtiopäiville, minkä jälkeen hänen oli vaikea palata takaisin Kansan Lehteen. Hänen päätoimittajuuttaan kritisoitiin ja vuoden 1906 lopussa hän erosi Kansan Lehdestä. Keväällä 1907 hän aloitti oululaisen Kansan Tahdon päätoimittajana julkaistuaan ensin Helsingissä muutaman numeron Oikeus nimistä lehteä. Sisällissodan jälkeen Mäkelin ajautui erilleen sosiaalidemokraattisesta puolueesta ja siirtyi toimittajaksi Pohjan Kansaan, joka oli sosialistisen työväenpuolueen lehti. Oulussa Mäkelin vaikutti aina kuolemaansa saakka vuoteen 1923.

1.2. Työväenliikkeen ja Mäkelinin tutkimus

Yrjö Mäkelinistä on tehty yksi elämäkerrallinen tutkimus, joka on Marja-Leena Salkolan pro gradu –tutkielma ”Julistaja ja poliitikko”² vuodelta 1967. Teoksissa ”Suomalaisia sosialisteja” ja ”Tiennäyttäjät” on niin ikään lyhyet kuvaukset Mäkelinistä.³ Kaikissa teoksissa keskitytään Mäkelinin toimintaan puoluepoliitikkona ja pääpaino on hänen Oulun vuosillansa. Keskeisiksi kysymyksiksi on näissä edellä mainituissa tutkimuksissa noussut Mäkelinin käsitykset puolueen menettelytavasta, hänen ”revisionisminsa” ja kansallishenkisyys. 1900-luvun alkuvuosien työväenliikettä onkin pääasiassa tutkittu liikkeenä yksilöiden jäädessä vähemmälle, mutta ainakin N. R. af Ursinin ja Eetu Salinin elämäkertoja voin työssäni hyödyntää.⁴

Työväenliikettä tutkittaessa ei voi unohtaa Hannu Soikkasen tutkimuksia ”Sosialismin tulo Suomeen” ja ”Kohti kansanvaltaa”, joissa hän on tutkinut perusteellisesti Suomen työväenliikkeen alkuvuosia. Teoksessaan ”Sosialismin tulo Suomeen” Soikkanen lähtee liikkeelle yhteiskunnallisen ja henkisen maaperän kartoittamisesta, jotka loivat pohjaa sosialismin leviämiseksi Suomessa. Tämän jälkeen Soikkanen käy molemmissa tutkimuksissaan hyvin yksityiskohtaisesti läpi puoluetapahtumat mm. puoluekokoukset. Soikkanen esittää Mäkelin revisionismin edustajaksi, joka kävi kamppailua puhdasoppisten siltasaarelaisten erityisesti Edvard Valppaan kanssa.⁵

2 Salkola 1967.

3 Hedman 1967 ; Kanerva Veikko 1943.

4 Rahikainen 1986; Mäkiavalli 2005.

5 Soikkanen 1967; Soikkanen 1975. Vanhempaa työväenliikkeen tutkimusta edustaa Laine, 1946.

Marja-Leena Hakkarainen on omassa pro gradu –tutkielmassaan ”Työmiehen ja Kansan Lehden vastakohtaisuus 1899–1906” paneutunut edellä mainittujen lehtien käsityksiin menettelytavasta, jotka koskivat äänioikeustaistelua ja yhteistyötä muiden puolueiden kanssa. Taistelupariksi hänen tutkielmassaan asettuvat pääasiassa Mäkelin ja Valpas, jotka olivat yhtä aikaa kilpailevien lehtien päätoimittajina.⁶ Hakkarainen pitää Mäkeliniä revisionistina ja patrioottina, Valpas oli luokkataistelija. Myös Salkola on omassa tutkielmassaan lähestynyt Mäkeliniä vertailemalla hänen ajatuksiaan Valppaan linjaan ja käsityksiin. Molemmissa tutkimuksissa näkyy soikkaslainen ote, jossa Mäkeliniä on tutkittu asettamalla hänet Valppaan vastakohtaksi ja päinvastoin.⁷

Uudempaa keskeistä tutkimusta edustavat Jari Ehrnroothin ”Sanan vallassa, vihan voimalla” ja Jouko Heikkilän ”Kansallista luokkapoliitikkaa”. Jari Ehrnrooth on tutkinut vanhaa työväenliikettä vaikutushistorian näkökulmasta; mitenkä johtavat tekstit ovat muuttuneet historiaksi eli miten vastaanotetut sanat muuttuvat teoiksi. Heikkilä puolestaan lähestyy työväenliikettä poliittisena organisaationa ja tarkastelee, miten sosiaalidemokraattinen puolue käytännössä ratkaisi luokkataistelun ja kansallisen taistelun väliset ongelmat. Sekä Ehrnrooth että Heikkilä ovat tutkimuksissaan kumonnet Mäkelinin revisionismin. Ehrnrooth näkee Mäkelinin maltillisen oikeaoppisuuden kansanomaistajana, mutta perustaa käsityksensä Mäkelinin yhteen kirjaseen vuodelta 1914. Samana vuonna suomennettiin kuuluisan revisionistin Eduard Bernsteinin pääteos. Heikkilä puolestaan tuo esille, että luokkataistelu ja autonomian puolustus eivät olleet Mäkelinille ristiriidassa; Mäkelin uskoi luokkataisteluun, mutta oli valmis yhteistyöhön kansallisissa kysymyksissä. Sen enempiä Ehrnrooth kuin Heikkiläkään eivät käsittele tutkimuksissaan Mäkelinin käsityksiä ajalta ennen suurlakkoa.⁸

Antti Kujala on tutkimuksissaan ”Vallankumous ja kansallinen itsemääräämisoikeus” ja ”Venäjän hallitus ja Suomen työväenliike 1899–1905” keskittynyt tarkastelemaan Suomen työväenliikkeen ja Venäjän suhteita. Kujala käsittelee Mäkeliniä käydessään läpi Venäjän hallituksen vastaista vastarintaa, kuten toimintaa kagaalissa ja kutsuntalakkojen järjestämistä. Kujalan mukaan Mäkelin ei ollut työläisaktivisti, koska hänellä ei ollut mitään tekemistä terrorismin kanssa, vaikka kansallisuusaate olikin hänelle tärkeä.⁹

6 Hakkarainen 1967.

7 Hakkarainen 1967, 54–62; Salkola 1967.

8 Ehrnrooth 1992; Heikkilä 1993.

9 Kujala 1989; Kujala 1995.

Antti Kujala on jo pro gradu –tutkielmassaan ”Suomen työväenliikkeen poliittisen linjan kehitys ensimmäisellä sortokaudella, erityisesti vuosina 1903–1904” perehtynyt Mäkeliniin. Tutkielmassaan hän keskittyy valtiollisiin kysymyksiin kuten äänioikeuteen ja kansalaisvapauksiin. Työssään hän on käynyt perusteellisesti läpi Mäkelinin ja Valppaan välisiä kiistoja puolueen menettelytavasta erityisesti syksyltä 1904. Hän on mm. analysoinut ja vertaillut hyvin perusteellisesti molempien tuona aikana kirjoittamia sanomalehtikirjoituksia.¹⁰ Kujalakaan ei pidä Mäkeliniä revisionistina, vaan sekä patrioottina että sosialistina. Soikkasen luomaa kuvaa Valppaasta Kujala kritisoi, koska Soikkanen on tehnyt Valppaasta Mäkelinin antiteesin sivuuttamalla Valppaan mainitsevat kansalliset näkökohdat.¹¹ Lähden omassa tutkielmassani liikkeelle siitä, että Mäkelin oli sekä patriootti että sosialisti. Mäkelinin revisionistin leima on jo poistettu useaan otteeseen, joten en lähde sitä enää poistamaan.

Tampereen työväenyhdistystä koskevissa tutkimuksissa käsitellään jonkin verran Mäkeliniä osana paikallista työväenyhdistystä. Viljo Rasilan ja Eino Jutikkalan ”Tampereen historia II ja III” selvittävät niin ikään paikallisia oloja.¹² Sosiaalishistorian näkökulmasta tamperelaista työväkeä lähestyy Pertti Haapala tutkimuksessaan ”Tehtaan valossa”. Hän esittää tamperelaisen työväenliikkeen maltillisen linjan johtuneen pikemminkin opin puutteesta kuin revisionismista. Liikkeen johdossa olivat itseoppineet paikalliset henkilöt eikä nuorilla ja radikaaleilla ollut kysyntää Tampereen konservatiivisen työväen keskuudessa.¹³

Uudemman näkökulman Tampereen työväenyhdistykseen tarjoaa Sami Suodenjoen pro gradu – tutkielma ”Kiihotusta tilauksesta. Tampereen työväenliikkeen agitaattorit ympäröivällä maaseudulla vuodesta 1903 suurlakon kynnykselle 1905”. Suodenjoki käsittelee Mäkeliniä yhtenä pirkanmaalaisena agitaattorina, joka harjoitti sekä suullista että kirjallista agitaatiota. Suodenjoki jättää puoluepolitiikan sivuun ja keskittyy agitaatioon. Uutta tutkimusta edustaa myös Sami Suodenjoen ja Jarmo Peltolan historia Pirkanmaan vasemmistolaisesta työväenliikkeestä.¹⁴ Tutkimuksessa on tutkittu Pirkanmaalaista työväenliikettä sellaisenaan, ilman että liikkeen olisi katsottu leviävän suoraan Helsingistä.¹⁵

10 Ks. Kujala 1978, 43–100.

11 Kujala 1978.

12 Jutikkala 197; Kanerva Unto 1985; Rasila 1984.

13 Haapala 1986.

14 Suodenjoki 2005; Suodenjoki & Peltola 2007.

15 Suodenjoki & Peltola 2007, 13–15.

Mäkeliniä on aiemmassa tutkimuksessa käsitelty lähinnä poliitikkona lehtimiehen jäädessä varjoon, vaikka hän loi merkittävän uran sanomalehtimiehenä. ”Suomen lehdistön historiat I ja II” sekä ”Sanomia kaikille” ovat lehdistöhistorian perusteokset, jotka kuvaavat tuon ajan lehdistön toimintaa yleisellä tasolla. Pentti Salmelinin tutkimus ”Järjestölehdessä puoluelehdistöön” antaa tietoa erityisesti työväenlehdistön alkuvaiheista ja auttaa ymmärtämään, että Kansan Lehti ei ollut ainoa lajissaan, vaan samat ongelmat kohtasivat muitakin työväenlehtiä. Sekä Raoul Palmgren että Aimo Roininen ovat tutkineet Mäkelinin Oulun vuosien kirjoittelua kirjallisuustutkimuksen näkökulmasta. Lisävaloa Mäkelinin lehtimiehen roolista saan Tauno Saarelan Kansan Tahdon 100-vuotishistoriikista ja Kansan Lehden 15- ja 25- vuotishistoriikkien avulla.¹⁶ Riitta Komulainen on kotimaisen kirjallisuuden pro gradu –tutkielmassaan ”Kansan Lehti kirjallisuuden esittelijänä vuosina 1899–1918” tutkinut Kansan Lehden lukijoilleen antamaa kirjallisuuskuvaa. Päähuomion hän on kiinnittänyt kirjallisuusarvioihin ja –esittelyihin. Kansan Lehden linjaa vuosina 1899–1903 on tutkinut Sirpa Ratia opinnäytetyössään. Hän on analysoinut pääkirjoituksia pääasiassa kvantitatiivisen sisältöanalyysin avulla.¹⁷

Mäkelin tutkimuksessa lähteinä ei ole aiemmin käytetty Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n pöytäkirjoja ja Eino I Parmasenkin kokoelmaa on käytetty säästeliäästi. Myös Tampereen työväenyhdistyksen pöytäkirjat ovat olleet vähällä käytöllä, jos ei lasketa Kanervan tutkimuksia Tampereen työväenyhdistyksestä. Paljon käytettyjä lähteitä ovat olleet puoluekokousmateriaalit ja ne Kansan Lehden pääkirjoitukset, joiden avulla on kuvattu vastakkainasettelua Valppaan kanssa. Tämä ei tietysti päde uudempaan kirjallisuuteen. Mäkelinin tutkimuksessa on keskitytty hänen Oulun vuosiinsa ja Tampereen aikaa on kuvattu Forssan äänioikeusjulistuksen ja punaisen julistuksen kautta.

16 Palmgren 1966; Roininen 1986 ; Saarela 2006; Salmelin 1967; Tommila e.a.1988; Tommila & Salokangas, 1998.

17 Komulainen 1973; Ratia 1981.

1.3. Tutkimusasetelma, kysymykset ja rajaukset

Yrjö Mäkelinin valintaa tutkimuskohteeksi perustelen omalla kiinnostuksellani 1900-luvun alun työväenliikettä kohtaan ja uskon, että biografian keinoin voin tuoda jotain uutta tuon ajan tutkimukseen. Tutkimustehtävääni perustelen myös aikaisemman tutkimuksen kautta; vanhempi tutkimus on lyönyt Mäkeliniin revisionistin leimaa ja uudempi on sitä poistanut, mikä on johtanut yksipuoliseen kuvaan Mäkelinistä. Uudemmissa tutkimuksissa on kritisoitu soikkaslaista näkemystä, jossa Mäkelin on asetettu Valppaan antiteesiksi. Uudempi tutkimus on kuitenkin myös juuttunut Valpas vastaan Mäkelin aseteluun poistaessaan heidän vastakohtaisuuksiaan. Uusia näkökulmia ei ole tuotu Mäkeliniä käsittelevään tutkimukseen. Mäkeliniä käsittelevissä tutkimuksissa on perehdytty paljon menettelytapakysymykseen ja kansallisajatteluun, mutta ei ole tutkittu sitä, kuinka suuren osan kysymykset todellisuudessa saivat hänen toiminnassaan ja kirjoituksissaan verrattuina muihin työväenliikkeelle tärkeisiin kysymyksiin.

Tutkimuksessani haluan henkilöhistorian avulla perehtyä 1900-luvun alun työväenliikkeeseen tilanteessa, jossa itsenäinen työväenliike oli vielä uusi ja autonomian puolustus toi oman lisänsä työväenliikkeen politiikkaan. Tutkin Mäkeliniä sekä poliitikkona että lehtimiehenä ja hänen rooliaan vaikuttajana, työväen innoittajana ja julistajana. Koska Soikkanen on käynyt läpi puoluekokoukset perusteellisesti, perehdyn niihin lähinnä Mäkelinin ja Tampereen työväenyhdistyksen näkökulmasta. Samoin menettelytapakysymystä ja Mäkelinin toimintaa puoluepoliitikkona on käsitelty useissa tutkimuksissa. Tutkielmassani käsittelen Mäkeliniä Tampereen näkökulmasta, millainen oli hänen roolinsa Tampereella ja sen ympäristössä. Mäkelin on tutkielmassani pääasiassa paikallisen työväenliikkeen johtohahmo, ei valtakunnallinen keskushenkilö. Tutkielmani tarkoitus on täydentää työväenliikkeen tutkimusta paikallishistorian näkökulmasta. Mäkelinin avulla voin tuoda esille sitä, miten työväenliikkeen vaikuttajat toimivat sekä valtakunnallisesti että paikallisesti.

Mäkelin oli kielitaidoton mies, joten hän joutui sosialismiin tutustuessaan turvautumaan käännöksiin, joita tuohon mennessä oli vielä vähän. Hän jäi jatkuvasti esimerkiksi Valppaan jalkoihin keskusteltaessa sosialismin teoriasta, koska hänellä ei ollut uusinta tietoa Saksasta ja muualta Euroopasta. Mäkelin muodosti oman teoriansa sosialismista, mutta ei varsinaisesti ollut mikään teoreetikko. Mäkelinin kielitaidottomuus antaa mahdollisuuden tutkia Mäkelinin omaa

käsitystä työväenliikkeestä, sen tavoitteista ja toimintavoista. Pääasiallisena tutkimuskohteenani ei ole Mäkelinin suhde ns. oikeaoppiseen sosialismiin, joten tukeudun kirjallisuuteen käsitellessäni Mäkelinin ja oikeaoppisen sosialismin suhdetta.

Ensimmäisenä pääkysymyksenä on, miten Mäkelin Tampereella toimi. Miten hän tuli nuorena kisällinä mukaan työväenyhdistyksen toimintaan? Mikä oli hänen roolinsa työväenyhdistyksessä ja mihin asioihin hän yhdistyksessä kiinnitti huomiota? Kenen muiden kanssa Mäkelin Tampereella teki yhteistyötä ja miksi? Miten Mäkelin syrjäytyi suurlakon jälkeen Kansan Lehdestä? Toisena pääkysymyksenä on, millainen oli toimittaja, vaikuttaja ja kansan innostaja Mäkelin. Millaista oli hänen työnsä Kansan Lehdessä ja mistä hän kirjoitti? Mitä vastoinkäymisiä hänellä oli työssään? Miten hän kirjoituksissaan suhtautui työväenliikkeelle tärkeisiin asioihin, kuten äänioikeuteen, luokkataisteluun, raittiusasiaan, osuustoimintaan, ay-liikkeeseen, uskonnonvapauteen, torpparikysymykseen ja naisten asemaan? Miten hän pyrki saamaan uusia kannattajia? Kenelle hän puhui tai kirjoitti? Millainen oli Mäkelinin yleisö? Mitä Mäkelin ajatteli yleisöstään ja agitaation merkityksestä?

Pyrin Mäkelinin kirjoitusten kautta selvittämään, mitkä olivat hänelle tärkeitä asioita ja miten hän näki vallitsevan tilanteen. Jari Ehrnrooth on tutkinut vanhaa työväenliikettä vaikutushistorian näkökulmasta; mitenkä pääasiassa ulkomaalaiset johtavat tekstit ovat muuttuneet historiaksi eli miten vastaanotetut sanat muuttuvat teoiksi. Hän on lähtenyt tutkimuksessaan ylhäältä alas, kun itse lähdän alhaalta ylös. Mäkelin, joka ei ollut kielitaitoinen, oli käännöskirjallisuuden varassa, joten ns. johtavien tekstien tutkiminen ei avaisi Mäkelinin ajattelua. Hänen ajattelunsa pohjautui muutamaaan käännettyyn teokseen, kuultuun agitaatioon, lehtikirjoituksiin ja muuhun kirjallisuuteen. Koska Mäkelin oli julistaja ja sanomalehtimies tutkin sitä, millaisen kuvan hän halusi työväenliikkeen toiminnasta antaa. En välttämättä tavoita sitä, mitä hän itse asioista ajatteli.

Tutkielmassani käsittelen Mäkeliniä pääasiassa hänen Tampereen vuosinaan, jotka olivat mielestäni hänen vahvimpia vuosiaan Suomen työväenliikkeessä. Tutkielmani ajallisena alkuna on marraskuu 1900, jolloin Mäkelin aloitti Kansan Lehden toimitussihteerinä ja loppuna joulukuu 1905, jonka jälkeen Mäkelin aloitti valtiopäivillä Oulun edustajana. Kansan Lehdestä hän erosi syksyllä 1906. Tutkielmaa tehdessäni päädyin laajentamaan aikarajaustani 1890-luvulle, jolloin Mäkelin vaikutti Tampereen Suutarien Ammattiyhdistyksessä ja tuli mukaan työväenpuolueen toimintaan. Tullessaan Tampereelle vuonna 1900 hän ei ollut täysin ulkopaikkakuntalainen vaan monet varmasti muistivat hänet aiemmilta vuosilta. Vaikka laajennankin aikarajausta, en silti tutki

Mäkeliniä tarkemmin hänen vaikuttaessaan muualla kuin Tampereella. Kyseessä on osabiografia, jonka vaikeutena on tutkittavan henkilön muun elämän huomioonottaminen, mutta vahvuutena se, että pystyy kunnolla perehtymään tutkittavaan ajanjaksoon¹⁸. Mäkelinin tutkimusta olisi voinut hyvin jatkaa ajallisesti pitemmälle, mutta hänen Oulun vuosiaan on tutkimuksessa koluttu jo enemmän. Tampereen aika on jäänyt paitsioon, jos ei lasketa hänen kuuluisia julistuksiaan, jotka liittyivät pitkälti valtakunnalliseen työväenliikkeeseen, eivät tamperelaiseen.

Henkilöhistoriallisen tutkimuksen yksi ongelma on se, kuinka sovittaa yhteen tutkimuksessa yksilö ja yhteisö. Henkilöhistorian avulla voidaan kuvata puhtaasti jonkun henkilön elämää ja toimintaa, mutta toisaalta yhden henkilön kautta voidaan tarkastella jotain laajempaa tapahtumasarjaa tai ilmiötä. Nykytutkimuksessa jälkimmäinen lähestyminen on saanut enemmän suosiota kuin ensin mainittu.¹⁹ Lähden tutkielmassani liikkeelle siitä, että vaikka tutkinkin henkilöhistoriaa, on myös yhteiskuntaa tutkittava ja ymmärrettävä. Vaikka Mäkelin olikin ainutlaatuinen, vaikutti vallitseva yhteiskunta häneen ja hän pyrki vaikuttamaan vallitsevaan yhteiskuntaan. Yksilön toimintaa ja ajatuksia ymmärtää sitä paremmin, mitä enemmän tietää vallitsevasta ympäristöstä.

Tutkielmani etenee osittain kronologisesti, osittain temaattisesti. Toisessa pääluvussa käsittelen kronologisesti Mäkelinin tuloa työväenliikkeeseen vuosisadan taitteessa ja luvussa kahdeksan käsittelen Mäkelinin poistumista Tampereelta suurlakon jälkeen. Muissa luvuissa käsittelen temaattisesti Mäkelinin toimintaa Kansan Lehdessä, Tampereen työväenyhdistyksessä, perustuslaillisessa vastarintajärjestössä kagaalissa ja agitaattorina. Luvussa seitsemän käsittelen Mäkelinin käsityksiä työväenliikkeen keskeisistä kysymyksistä sen perusteella, mitä hän Kansan Lehdessä kirjoitti. Keskeisimmät teemat kuten äänioikeus, kansan sivistäminen ja perustuslaillisuus nousevat esille tutkimuksessa useaan otteeseen sekä Mäkelinin toiminnassa että kirjoituksissa. Päädyin kuitenkin erilliseen lukuun, jossa käsittelen Kansan Lehden kirjoituksia, koska muuten jotkin teemat, esim. osuustoiminta, uskonto ja naisten asema, jäisivät kokonaan käsittelemättä. Nämä teemat eivät tule esille Mäkelinin toiminnassa, ainoastaan Kansan Lehden kirjoituksissa.

18 Kostiainen 2005.

19 Ks. henkilöhistoriasta esim. Blomstedt 1994; Nevakivi et al. 1993; Soikkanen 1994; Uino 1994; Vares 1993; Asikainen 1994; Haataja 2006; Uino 2006; Paavolainen 2006.

1.4. Lähteiden esittely

Koska tutkielmani kattaa vuodet, jotka Mäkelin työskenteli Kansan Lehden toimituksessa, käyn lehdet läpi systemaattisesti tuolta ajalta. Mäkelinin siirtyessä Kansan Lehden vastaavaksi toimittajaksi hän jätti, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, signeeraamatta pääkirjoituksensa. Muut toimittajat sen sijaan laittoivat pääkirjoitusten alle nimimerkkinsä tai nimikirjaimensa, joten tutkimukseeni otan mukaan ne pääkirjoitukset, joissa oli nimikirjaimet Y. M tai ei mitään. Pääkirjoitusten lisäksi hyödynnän Riitahuhdan Esan eli Mäkelinin alakertoja, jotka eroavat pääkirjoituksista niin teemoiltaan kuin erityisesti tyyliltään. Ensimmäinen Riitahuhdan Esan kirjoittama ”*Katsaus päivän tapahtumiin*” ilmestyi marraskuussa 1900. Riitahuhdan Esa kirjoitti pakinoissaan ajankohtaisista asioista kansantajuisesti ja humoristisesti pyrkien samalla tuomaan esille työväenliikkeen asiaa.²⁰

Mäkelinin puheita, kirjoituksia ja kirjeenvaihtoa löytyy sekä Kansan Arkiston että Työväen Arkiston kokoelmista, mutta tutkimusajankohtaa koskevaa aineistoa on säilynyt hyvin vähän. Mäkelinin kokoelman puutteita paikkaavat ainakin Kansan Lehden toimitussihteerin Yrjö Sirolan kokoelma ja vanhan työväenliikkeen poliitikkojen kuten Eetu Salinin ja Edvard Valppaan arkistot, joihin sisältyy joitakin Mäkelinin kirjeitä. Työväenarkiston muistitietokokoelmaa hyödynnän jonkin verran luodessani henkilökuvaa Mäkelinistä. Yhden merkittävän lähdekokonaisuuden muodostaa Tampereen työväenyhdistyksen arkisto, joka valottaa Mäkelinin roolia erityisesti paikallisena toimijana. Käytän myös jonkin verran paikallisia oikeuden pöytäkirjoja, koska painokanteita Kansan Lehteä ja Mäkeliniä vastaan nostettiin useamman kerran.

Mäkelinin käsityksiä sosialismista ja toiminnasta puolueessa avaavat Suomen Sosialidemokraattisen puolueen puoluekokousten pöytäkirjat ja sitä edeltäneen Suomen työväenpuolueen puoluekokousten pöytäkirjat. Käytän myös puoluehallinnon pöytäkirjoja. Mäkelin teki yhteistyötä perustuslaillisten kanssa ja toimi kagaalissa, mistä löydän tietoa Erkki Reijosen, Arvid Neoviuksen ja Eino I Parmasen kokoelmista.

Mäkelinin toimintaa lehtimiehenä taustoittavat hyvin Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n johtokunnan ja yhtiökokousten pöytäkirjat, jotka ovat säilyneet tutkimaltani ajalta kokonaan. Pöytäkirjoja ei ole aiemmassa tutkimuksessa juuri käytetty. Vähän käytettyä lähdemateriaalia ovat

20 Ks. Kansan Lehti 1900–1905.

myös Tampereen Suutarien Ammattiyhdistyksen pöytäkirjat, joiden avulla pystyn selvittämään Mäkelinin varhaista toimintaa Tampereella. Valitettavasti pöytäkirjoja ei ole säilynyt ajalta, jolloin Mäkelin oli Kansan Lehden toimittajana Tampereella.

Mäkeliniltä ei ole säilynyt omia muistelmia tai päiväkirjoja, mutta hiukan hänen omia muistelmiaan on vuoden 1918 kuulustelupöytäkirjoissa. Mäkelinin kuulustelupöytäkirjoihin täytyy suhtautua varauksella, koska Mäkelin on antanut lausuntonsa tilanteessa, jossa hän on halunnut korostaa isänmaallisuutta ja toimintaa isänmaan hyväksi. Hän on myös muistellut Kansan Lehden toimintaa ja suurlakkoa lehden juhlanumeroissa. Mäkelinin varhaisista vuosista kuvaa täydentävät hänen sukulaistensa lähettämät muistelmat työväenliikkeen historiaa varten. Näiden avulla voin täydentää Mäkelinin henkilökuvaa vaikka ajat ja tapahtumat eivät muistelmissa pysy oikeassa järjestyksessä.

2. SUUTARIN KODISTA TYÖVÄENLIIKKEeseen

2.1. Mäkelinin elämän vaiheet

”Minä en tahtoisi yhtään päivää lapsuudestani takaisin, siksi raskaita ne olivat”, Iida Koski kirjoitti Yrjön muistelleen lapsuuttaan²¹. Yrjö Esaias Emanuel Mäkelin syntyi suutarimestarin perheeseen Tampereella 1.6.1875. Yrjö oli vanhin poika perheessä, johon kuului vanhempien Vilhelm (Viljo) ja Pauliina Mäkelinin lisäksi neljä tyttöä ja kolme poikaa, joista yksi kuoli nuorena. Vilhelm Mäkelinin kerrotaan olleen kiivas, itsepäinen, määräilevä ja ankaran rehellinen, mutta toisaalta myös äärimmäisen vieraanvarainen ja seurallinen. Äiti Pauliina oli tehdastyöläisten tytär ja monessa suhteessa miehensä vastakohta; hänet muistetaan kilttinä, herkkänä ja tunteellisena ihmisenä, jolla oli lämpimät välit lapsiinsa.²²

Mäkelinin perhe muutti pian Yrjön syntymän jälkeen Ruovedelle, jossa Yrjö kävi 11-vuotiaana vuoden kansakoulua. Tämän jälkeen perhe muutti takaisin Tampereelle ja Yrjö ryhtyi harjoittelemaan isänsä ammattia. Nuorella kisällillä ei ollut mahdollisuutta käydä koulua, mutta kotona luettiin sekä sanomalehtiä että kirjallisuutta. Uskonnollinen äiti luki lapsille myös Raamattua, jota Yrjökin myöhemmin työnsä lomassa tavasi, jos muuta ei ollut tarjolla. Nuori kisälli

21 Iida Kosken lapsuusmuistoja, Yrjö Mäkelinin arkisto, kansio 2, TA.

22 Impi Aronahon muistelmat Yrjöstä 2.5.1940, Yrjö Mäkelinin arkisto, kansio 2, TA; Iida Kosken

lapsuusmuistoja, Yrjö Mäkelinin arkisto, kansio 2, TA; Murto Kerttu ”Yrjö Mäkelin”, teoksessa Taistelujen tiellä 7.

Käytetty julkaisua <http://www.kansantahto.fi/makelin/tjuttu.htm>. 4.7.2006. Impi Aronaho ja Meeri Mäkelin olivat Yrjö Mäkelinin sisaria ja Kerttu Murto Yrjön tyttären tytär.

liittyi 15-vuotiaana Tampereen suutarien ammattiosastoon ja sen kautta myös työväenyhdistykseen. 16-vuotiana hän jätti kotinsa ja isänsä suutarin verstaan äitinsä aloitteesta. Äiti oli sitä mieltä, että Yrjö kykeni suutarin ammattiin itsenäisesti ja oli joutunut kestävämpään tarpeeksi isänsä pieksentää ja ankaraa käytöstä. Isä vastusteli aluksi poikansa lähtöä, koska ajatteli, että pojan oli työllään maksettava tähänastinen elatuksensa. Isä kuitenkin suostui poismuuttoon kun Yrjö osti rahalla itsensä vapaaksi. Kotoa muuton jälkeen nuori kisälli kulki työn perässä Tampereella, Porissa ja Helsingissä, jossa hän vuosina 1893–1894 koki pulavuosien köyhyyden.²³

Mäkelin muisteli itse muuttaneensa 16-vuotiaana Helsinkiin, jossa oli kaksi vuotta. Tämän jälkeen hän palasi kolmeksi vuodeksi Tampereelle suutariksi, oli 5 kuukautta Porissa ja jälleen vuoden Tampereella. Poriin hän palasi uudelleen ja ehti olla siellä noin 4 kuukautta ennen kuin meni Turkuun sotaväkeen, josta hänet kotiutettiin sairastelujen vuoksi 11 päivän palveluksen jälkeen. Lyhyen armeijakomennuksen jälkeen hän palasi kahdeksi ja puoleksi vuodeksi Poriin, mistä hän palasi syksyllä 1900 Tampereelle suutariksi. Hän ehti olla muutaman viikon suutarina kunnes hän aloitti lokakuussa 1900 Kansan Lehden toimittajana. Mäkelin oli sekä Porissa että Tampereella mukana suutarien ammattiosastossa ja työväenyhdistyksessä.²⁴

Vuonna 1897 Yrjö Mäkelin solmi avioliiton Elisabeth (Ellen) Vuorenmaan kanssa. Heille syntyi yhteensä kahdeksan lasta. Ellen oli toimelias nainen ja hän oli miehensä tavoin kiinnostunut yhteiskunnallisista asioista. Pariskunnan ensimmäinen yhteinen koti oli Porissa, missä Mäkelin harjoitti suutarin ammattiaan.²⁵ Ellen Mäkelin oli mukana työväenliikkeen toiminnassa. Hän kirjoitti ainakin yhden jutun Kansan Lehteen.²⁶

23 Ibid; Mäkelin valtionrikosoikeudelle 24.7.1918 ja 4.10.1918, Valtionrikosylioikeuden ja valtionrikosoikeuksien arkisto, Fa:513 (Mf), Valtionrikosylioikeuden akti 1918–1918, 25066, KA; Tampereen suutarien ammattiyhdistyksen vuosikokous 6.4.1890, Tampereen Jalkinetyöväen Ammattiosasto 001:n arkisto, KansA; Salkola 1967, 13.

24 Mäkelin valtionrikosoikeudelle 24.7.1918, Valtionrikosylioikeuden ja valtionrikosoikeuksien arkisto, Fa:513 (Mf), Valtionrikosylioikeuden akti 1918–1918, 25066, KA.

25 Hedman 1967, 242–244 ; Salkola 1967, 13–18.

26 KL 21.2.1901 ”Työläsnaisille” –Ellen M–n.

2.2. Kisällinä mukaan yhdistystoimintaan

”Käsityöläiset olivat noitia talossa ja kokonaisissa pitäjissä. Useimmat olivat matkustelleet, nähneet muutakin kuin kotinurkkansa ja saaneet tietoja laajoilta aloilta. Käsityöläiset ja erityisesti suutarit olivat uranuurtajia työväenliikkeessä. Kuuluisimmat näistä ovat Eetu Salin ja Yrjö Mäkelin.”

Näin muisteli ”Vanha Matti”.²⁷ Kuvaus pätee Mäkelinin, joka jo hyvin nuorena liittyi mukaan ammattiyhdistystoimintaan isänsä esimerkin saattamana. Vuonna 1888 Yrjö Mäkelinin ollessa Tampereella suutarin opissa aloitettiin suutarien ammattiyhdistyksen perustamistoimet kaupungissa. Samana vuonna perustettiin Helsinkiin suutarien ammattiyhdistys. Yhdistyksen viralliset säännöt tulivat voimaan vuoden 1889 joulukuussa ja vuoden 1890 lopulla yhdistys liittyi työväenyhdistyksen jäseneksi. Suutarit olivat tamperelaisen ammattiyhdistystoiminnan uranuurtajia yhdessä maalarien, räätälien ja kirjapainajien kanssa. Suutarien ammattiyhdistystoiminnan käynnistäjänä oli Aleksanteri Partanen, joka omisti yhden Tampereen johtavista suutariliikkeistä. Yhdistys perustettiin työntekijöiden ja työnantajien yhteiseksi, mutta koska suurin osa jäsenistä oli työnantaja-asemassa, ei työntekijöiden etuja ajettu, vaan yhdistys muistutti vanhaa ammattikuntalaitosta. Suutarit olivat vuonna 1888 ilmoittaneet työväenyhdistyksen tilastokomitealle työnsä suurimmiksi epäkohdiksi pitkän työajan, yö- ja pyhätyöt, epäsiistit työhuoneet ja oppipoikien huonon aseman, mutta näihin epäkohtiin ei ammattiyhdistys kiinnittänyt huomiota.²⁸

6.4.1890 pidettiin Partasen ja 16 muun jäsenen voimin yhdistyksen ensimmäinen vuosikokous, jossa käsiteltiin yhdistyksen edellisen vuoden vuosikertomus. Vuosikertomuksen mukaan kokouksia oli pidetty yhteensä 12 ja marraskuussa 1889 oli perustettu huvitoimikunta, johon kuului mm. Yrjö Mäkelin. Samassa kokouksessa johtokunnan uutta työnantajajäsentä valittaessa sai 4 ääntä V. Mäkelin, joka joutui tyytymään varajäsenyyteen arvan ratkaistessa paikan niin ikään 4 ääntä saaneelle J. Hagmanille.²⁹ Todennäköisesti V. Mäkelin oli Yrjö Mäkelinin isä Vilhelm

27 ”Vanha Matti”, 1938.

28 Tampereen suutarien ammattiyhdistyksen vuosikokous 6.4.1890, Tampereen Jalkinetyöväen Ammattiosasto 001:n arkisto, KansA; TTY:n vuosikertomus 1890; Rantanen 1988, 23–25; Kanerva 1986, 50; Leppänen 1938, 4–5; Koivisto 1999, 71–72; Rasila 1984, 304; Lammi 1922, 34; Harra 1968, 57 ja 62–63.

29 Tampereen suutarien ammattiyhdistyksen vuosikokouksen pöytäkirja 6.4.1890, Tampereen Jalkinetyöväen Ammattiosasto 001:n arkisto, KansA; , Mäkelin valtionrikosoikeudelle 24.7.1918, Valtionrikosylioikeuden ja

Mäkelin, jonka innoittamana vasta 15-vuotias Yrjö tuli mukaan alkavaan ammattiyhdistystoimintaan.

Soikkasen mukaan 1880-luvulla perustettuihin ammattiosastoihin kuului pääasiassa vain työntekijöitä. Hän myös esittää, että ammattiosastot olivat ensimmäisiä työväen yhdistyksiä, joissa luovuttiin työntekijöiden ja työnantajien välisestä yhteistoiminnasta. Ammattiosastoissa eivät Soikkasen mukaan vaikuttaneet konservatiiviset ajatukset yhtä paljon kuin työväenyhdistyksissä ja työväestö pääsi itse osastoissa nopeasti johtoryhmään.³⁰ Ainakaan Tampereen suutarien kohdalla tämä ei pitänyt paikkansa vaan osasto oli aluksi nimenomaan työnantajien osasto, jossa työntekijöiden olosuhteisiin ei kiinnitetty huomiota.

Mäkelinit olivat poikkeuksellisia ammattinsa harjoittajia, sillä kaupungin muut suutarit eivät olleet innokkaita liittymään ammattiyhdistykseen. Työväenyhdistyksessä ihmeteltiinkin vuonna 1891 ammattiyhdistykseltä tulleiden jäsenmaksujen vähyyttä, koska kaupungissa uskottiin olevan enemmän suutareita kuin jäsenmäärä antoi kertoa. Ajan tasalla olevien tietojen saamiseksi työväenyhdistys ryhtyi keräämään alkuvuonna 1891 tietoja kaupungin suutareista ammattiyhdistyksen asettaman komitean voimin. Komiteaan kuului Yrjö Mäkelinkin. Samaan aikaan kiersi toinen komitea hankkimassa uusia jäseniä yhdistykselle, mutta tämän komitean jäsenistä ei ole tietoa. Keräyksessä saatujen tietojen mukaan Tampereella oli 80 suutariilikettä, joista 58 oli yhden miehen verstaita ja loppuilla oli yhteensä 94 työntekijää, joista 8 oli kisälliä, 55 ulosoppinutta ja 31 oppilasta. Lisäksi keräykseen osallistuneet valittivat pitkistä 13–16 tunnin työpäivistä ja oppilaiden heikoista koulunkäyntimahdollisuuksista.³¹

Syitä suutarien laimeaan osallistumiseen esitettiin vuoden 1891 vuosikertomuksessa. ”*Tukalat ja ahtaat ovat ne olot olleet, joissa Suutarien ammattiyhdistys on toisen toimintavuotensa toiminut.*” Syinä alhaiseen osallistumiseen olivat ”*ammattilaisten alhainen sivistyskanta, joka vaikuttaa etteivät ammattilaiset käsitä yhdistyksen hyötyä eikä tarkoitusta, epäsäännöllinen tyäaika, joka uuvuttaa ruumista ja kuolettaa henkiset pyrinnot, ahdas taloudellinen tila, joka estää uhraamasta niukkoja varoja yhdistyksen hyväksi ynnä ehkä muutkin seikat.*”³²

valtionrikosoikeuksien arkisto, Fa:513 (Mf), Valtionrikosylioikeuden akti 1918–1918, 25066, KA; Rantanen 1988, 24–25.

30 Soikkanen 1961, 41.

31 Tampereen suutarien ammattiyhdistyksen kuukausikokous 27.1.1891, Tampereen Jalkinetyöväen Ammattiosasto 001:n arkisto, KansA; Tampereen Suutarien ammattiyhdistyksen vuosikertomus vuodelta 1891, TTy:n vuosikertomus 1891, 44–50; Rantanen 1988, 25–26; Kanerva 1986, 50; Koivisto 1999, 71–72.

32 Tampereen Suutarien ammattiyhdistyksen vuosikertomus vuodelta 1891, TTy:n vuosikertomus 1891, 45–46.

Keräyksen jälkeisinä vuosina alettiin kiinnittää huomiota enemmän työntekijöiden asemaan, mikä olikin tarpeen, sillä yhdistyksessä oli vuoden 1892 lopulla vain 22 jäsentä. Erityisesti Eetu Salinin liittyminen yhdistykseen alkuvuonna 1892 vauhditti muutosta yhdistyksen keskustelukysymyksissä. Salin oli aktiivinen suutarien ammattiyhdistyksessä sekä Helsingissä että valtakunnallisesti. Yrjö Mäkelin ei pöytäkirjojen mukaan enää vuonna 1892 ollut mukana Tampereen Suutarien Ammattiyhdistyksessä.³³ Vaikuttaakin siltä, että Salin ja Mäkelin eivät vielä vuonna 1892 tutustuneet toisiinsa. Vaikka Mäkelinin ja Salinin tutustumisesta ei ole varmaa tietoa, tutustui Mäkelin muihin Tampereen työväenyhdistyksen vaikuttajiin jo 1890-luvun alussa. Tampereen työväenyhdistyksen pitkäaikainen johtokunnan jäsen ja puheenjohtaja J. V. Hellberg³⁴ muutti Tampereelle vuonna 1890 ja jo seuraavan vuoden alussa hänet valittiin työväenyhdistyksen johtokuntaan³⁵.

Mäkelin palasi Tampereen suutarien ammattiyhdistystoimintaan vuoden 1894 lopulla. Tullessaan mukaan uudelleen ammattiyhdistykseen kuukausikokouksessa keskusteltiin siitä, ”*mihin toimeen on ryhdyttävä että kaikki äänivaltaiset ammattilaiset saataisiin yksimielisesti ensitulevaan valtuusmiesvaaleihin osaa ottamaan.*” Keskustelun jälkeen päätettiin lähettää neljä miestä, yhtenä Mäkelin, kehottamaan ammattilaisia osallistumaan vaaleihin.³⁶ Kun Mäkelin oli joulukuun alussa 1894 palannut mukaan ammattiyhdistyksen toimintaan, hän toimi yhdistyksessä aktiivisesti kevään 1895. Hän keräsi vapaaehtoisena tilaajia tulevalle työväenlehdelle sen jälkeen kun suutarien ammattiyhdistys oli päättänyt ostaa työväenlehteä perustavalta kannatusyhdistykseltä kaksi osaketta. Mäkelin oli myös yhdistyksen sihteerinä viimeiset kaksi kuukautta ennen kuin yhdistys toukokuun 20 päivä 1895 jäi kolmen kuukauden kesälomalle ja lakkasi toimimasta lähes vuodeksi.³⁷ Mäkelinin toiminnasta ammattiyhdistyksestä voidaan päätellä, että hän ei muuttaessaan jättänyt Tamperetta pysyvästi ja hänet varmasti myös muistettiin jatkossa.

33 Tampereen suutarien ammattiyhdistyksen pöytäkirjat vuodelta 1892, Tampereen Jalkinetyöväen Ammattiosasto 001:n arkisto, KansA; Rantanen 1988, 26–28.

34 Kirjapainaja Juho V Hellberg muutti Tampereelle vuonna 1890. Hän oli mm. Raittiusseura Taiston puheenjohtaja vuosina 1891–1906, Tampereen ulkotyöväenyhdistyksen puheenjohtaja vuosina 1893–1897, Tampereen Työväenyhdistyksen puheenjohtaja vuosina 1899–1900 ja johtokunnan monivuotinen jäsen sekä Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n johtokunnan jäsen. Vuonna 1906 Hellberg jätti työväenyhdistyksen ja Tampereen muuttaessaan Akaaseen. Lähteenä Kanerva 1985, 155–157.

35 Kanerva 1986, 155–156; TTy:n vuosikokous 29.3.1891, TTy:n arkisto, TKA.

36 Tampereen suutarien ammattiyhdistyksen kuukausikokous 3.12.1894, Tampereen Jalkinetyöväen Ammattiosasto 001:n arkisto, KansA.

37 Tampereen suutarien ammattiyhdistyksen kokoukset 3.12.1894 – 20.5.1895, Tampereen Jalkinetyöväen Ammattiosasto 001:n arkisto, KansA; Rantanen 1988, 33–34.

Kuolinisku suutarien ammattiyhdistykselle tuli toukokuun alussa 1895, kun työväenyhdistys esitti ammattiosastoille uudet säännöt, jotka korottivat osastojen vuosivuokraa. Uusista säännöistä vastasi kahden miehen komitea, Juho Hellberg ja Heikki Lindroos.³⁸ Yhdistystoiminta käynnistyi uudelleen keväällä 1896 ja seuraavana vuonna alan työntekijät perustivat oman ammattiosastonsa. Lopulta helmikuussa 1898 yhdistykset liittyivät yhteen ja perustettiin Tampereen jalkineammattiosasto, joka ajoi selvästi työntekijöiden etua.³⁹ Tässä vaiheessa Mäkelin ei enää ollut toiminnassa mukana. Pöytäkirjoja ei ole säilynyt kesäkuun 1899 jälkeiseltä ajalta, joten Mäkelinin toiminnasta ammattiyhdistyksessä ei ole tietoa myöhemmältä ajalta. Olisi ollut mielenkiintoista tietää osallistuiko ”toimittaja” Mäkelin edelleen suutarien ammattiyhdistystoimintaan.

Mäkelinin toiminnasta Kansan Lehden ajalta jalkinetyöväen ammattiosastossa ei ole varmaa tietoa. Tampereelle Mäntästä vuonna 1904 muuttanut suutari Juho Rossi muisteli Mäkelinin olleen jossain vaiheessa osaston sihteerinä.⁴⁰ Hän tuskin muisteli vuotta 1895 vaan jotain myöhäisempää aikaa. Mäkelinin yhteyksistä jalkinetyöväen ammattiosastoon kertoo se, että työväenyhdistyksen kokouksissa Mäkelin toi usein esille jalkinetyöväen ammattiosaston ehdotuksia. Hänet valittiin helmikuussa 1902 ammattiosastosopimuksen mukaisesti jalkineammattiosaston johtokuntaan. Kanervan mukaan Mäkelin liittyi uudestaan jalkinetyöntekijäin ammattiosastoon vuonna 1904 erottuaan Tampereen työväenyhdistyksen johtokunnasta.⁴¹

Kansan Lehdessä Mäkelin kritisoi myöhemmin ammattiyhdistysten alkuvuosien toimintaa, missä hän itsekin oli ollut mukana. Erityisesti hän kritisoi käsityöläisten ammattiyhdistystoimintaa. *”Tunnettu sosialisti Karl Kautsky on kerran lausunut, että ihmisellä, erityisiä poikkeuksia lukuunottamatta ei saata olla sen surkeampaa asemaa, kuin on niillä käsityöläisillä, jotka ovat pakotetut kilpailemaan nousevan suurteollisuuden kanssa.”* Ammattikunnan perikato oli varma, mutta ammattilaiset eivät sitä itse uskoneet, vaikka tulivat jäämään suurteollisuuden jalkoihin. Mäkelin kertoi käsityöläisten ammattiosastoista, jotka olivat uskoneet, että tuotteissa laatu korvaa määrän ja järjestivät taitokilpailuja. Hän myös kertoi, kuinka osastot olivat vastustaneet

38 Heikki Lindroos oli Hellbergin tavoin Tampereen Työväenyhdistyksen johtohahmo 1890-luvulla. Lindroos oli kotoisin Tampereelta ja työskenteli pitkään Tampereen pellavatehtaalla. Lindroos kuului työväenyhdistyksen johtokuntaan useana vuonna, piti Työväen Osuuskauppaa, oli kaupunginvaltuuston jäsen vuosina 1898–1900 ja 1902–1905, valtiopäivämies porvarissäädyssä vuosina 1904–1905 ja ensimmäisen eduskunnan jäsen. Hän jäi politiikasta pois vuonna 1907 siirtyessään Suomen Osuuskauppojen Keskusosuuskunnan palvelukseen. Lähteenä Kanerva 1986, 157–158.

39 Rantanen 1988, 32–34; Kanerva 1986, 52–56; Leppänen 1938, 4–5.

40 Juho Rossi, Työväen muistitieto XXX:168/4–5, TA.

41 Kanerva 1986, 162; TTY:n johtokunnan kokous 2.2.1902, TTY:n pöytäkirjat 1902, TKA; TTY:n pöytäkirjat 1900–1905, TKA.

tehdastuotteiden kaupustelijoita. Ammattiosastojen historia kertoo, ”etteivät maamme ammattilaiset ole tarpeeksi asti tutustuneet porvarillisessa yhteiskunnassa vallitseviin taloudellisiin lakeihin”. Olisi pitänyt taistella ”porvarillista riistämistä vastaan”.⁴²

2.3. Mäkelin työväenpuolueeseen

Tampereella Mäkelin liittyi työväenyhdistykseen ammattiosaston kautta, mutta hänen toimintansa jäi työväenyhdistyksessä vähäiseksi, ehkä nuoresta iästä johtuen. Kun hän muutti Poriin, tilanne muuttui. Hän liittyi Porin työväenyhdistykseen yhdessä vaimonsa kanssa vuoden 1898 lopulla⁴³. Porissa Mäkelin perusti muutaman muun työväenliikkeen aktiivin kanssa salaseuran, joka oli nimeltään "Luuta". Seuran tarkoituksena oli vallata työväenyhdistyksen johtopaikat porvareilta työväelle. Luudassa jäseniä oli noin 20–25. Työväenyhdistyksen johtopaikkojen valtaaminen oli hankalaa, koska luuta ei tehnyt yhteistyötä yhdistyksen työläisten kanssa. Maaliskuussa 1899 Porin työväenyhdistys valitsi Mäkelinin Turun puoluekokousedustajaksi pääasiassa luutalaisten äänillä. Kokouksessa oli ollut vain vähän edustajia ja myöhemmin yhdistyksen porvarit yrittivät muuttaa päätöksen, joka kuitenkin pysyi.⁴⁴

Työväenpuolue perustettiin Turun puoluekokouksessa heinäkuussa 1899. Mäkelin edusti kokouksessa Porin työväenyhdistystä, kannatti puolueen perustamista ja ajoi sosialistista linjaa. 1890-luvun puolivälissä Suomen työväki oli alkanut haaveilla oman työväenpuolueen perustamisesta. 1880- ja 1890-luvuilla sosialismi menetti pelottavaa mainettaan ja siihen alettiin suhtautua ymmärtävästi. Tietoja sosialismista sai aluksi vain pieni ryhmä, joka alkoi levittää aatetta ympäri Suomea. Sosialistisen sivistyneistön kärkir ryhmään kuuluivat 1880-luvun lopulla tohtori Nils Robert af Ursin sekä toimittajat Matti Kurikka ja A. B. Mäkelä.⁴⁵ Mäkelin oli ensimmäisessä puoluekokouksessa vielä oppipojan roolissa, kärkir ryhmään hän ei kuulunut.

Puoluekokouksen jälkeen Mäkelin alkoi ajaa Porin työväenyhdistyksen liittymistä vastaperustettuun puolueeseen, mihin yhdistys ei suostunut. Mäkelinin kiivas toiminta johti hänen erottamiseen kahteen otteeseen yhdistyksestä vuonna 1899. Marraskuussa erotettiin sekä Yrjö että Ellen Mäkelin,

42 KL 18.3.1905 pääkirjoitus (jatkoissa lyhenne pk) ”Ristiriitoja ammattiyhdistys-liikkeessämme”.

43 Kontula & Rantanen 1962, 30.

44 Kontula & Rantanen 1962, 57–60; Soikkanen 1961, 69.

45 Soikkanen 1961, 31–40, 45; Soikkanen 1975, 39–41; Kontula & Rantanen 1962, 57–60.

jotka eivät ainakaan vielä seuraavan vuoden vuosikokouksessa päässeet takaisin jäseniksi. Riidan jälkeen valta yhdistyksessä pysyi porvareilla, yhdistys ei liittynyt työväenpuolueeseen ja tilanne yhdistyksessä rauhoittui pariksi vuodeksi.⁴⁶

Porin rettelöt pääsivät osaksi työväenpuolueen valtapolitiikkaa, kun puoluehallintoon valittu Mäkelin pyysi puoluehallinnolta apua tilanteeseensa. Tammikuussa 1900 Mäkelin sai puoluehallinnolta päätöksen, että se ei sekaannu Porin tilanteeseen eikä auta Mäkeliniä. Samaa asiaa käsiteltiin uudelleen tammikuun lopulla eikä puoluehallinto edelleenkään halunnut puuttua tilanteeseen puheenjohtaja Ursinin vastustuksesta huolimatta. Samassa kokouksessa keskusteltiin myös siitä pitäisikö Porin rettelöistä kirjoittaa sanomalehdissä. Kokous päätti, että asiasta ei kirjoiteta, vaikka Ursin olisi halunnut. Päätöksen jälkeen Ursin erosi puoluehallinnon johdosta ja poistui kokouksesta. Syyksi hän ilmoitti, että ei hyväksynyt sitä, että asioita salataan julkisuudelta ainoastaan siksi, että muut ovat Ursinin kanssa eri mieltä.⁴⁷

Porin työväenyhdistys ei ollut ainoa, jossa oli ongelmia puolueen perustamisen jälkeen. Paikallisissa yhdistyksissä vallasta taistelivat wrightiläiset, nuorsuomalaiset ja sosialistit. Puolueen ylimmässä johdossa sosialistit kiistelivät keskenään vallasta. Kiista konkretisoitui erityisesti helsinkiläisten ja turkulaisen puoluehallinnon välille ammattiyhdistysten merkityksestä. Turkulaiset, Ursinin johdolla, pitivät poliittista työväenliikettä tärkeimpänä ja pelkäsivät, että voimakas ammattiyhdistys vie voiman sosialismin toteuttamiselta. Helsinkiläiset painottivat ammattiyhdistyksen merkitystä ja uskoivat, että niiden avulla voitiin parantaa työväen asemaa. Helsinkiläisten johdossa olivat Eetu Salin, A. B. Mäkelä ja Edvard Valpas.⁴⁸

Mäkelin tuki puoluehallintoa ja Ursinia kiistassa: ”*Herra tohtori älkää väistykö, älkää alistuko, seisokaa lujasti ja järkähtämättä paikallanne: Te ette ole yksin, Teidän ympärillänne seisoo joukko tovereita, Teidän ympärillänne seisoo koko Suomen työväen suuri enemmistö.*”⁴⁹ Mäkelinin lisäksi turkulaista puoluehallintoa tukivat ainakin tamperelaiset ja oululaiset. Tamperelaisista erityisesti Vuolukka otti puoluehallinnon kokouksissa välillä rajustikin yhteen helsinkiläisten, erityisesti Valppaan kanssa. Valpas mm. epäili kokouksissa Vuolukan sosialismia.⁵⁰

46 Kontula & Rantanen 1962, 57–60; Soikkanen 1961, 69.

47 kokous 26.12.1899, 6.1.1900, 23.1.1900 ja 26.1.1900, Suomen työväen puoluehallinnon pöytäkirjat 1899–1906, kansio CA:1 (Mf 2), SDP, TA; Rahikainen 1986, 140–143.

48 Soikkanen 1975, 47; Rahikainen 1986, 128–129. Puoluehallinnon

49 Yrjö Mäkelinin kirje Nils Robert af Ursinille 17.11.1899, kansio 1, Nils Robert af Ursinin arkisto, TA.

50 Matti Vuolukan kirje Nils Robert af Ursinille 26.1.1900, kansio 1, Nils Robert af Ursinin arkisto, TA;

Ammattiyhdistysriita konkretisoitui kun puoluehallinto järjesti oman ammattikongressin Tampereella tammikuussa 1900. Helsinkiläiset olivat pitäneet loppuvuonna 1899 ammattijärjestöjen perustavan kokouksen. Tampereen työväenyhdistys paheksui helsinkiläisten toimintaa ja suostui järjestämään ammattikongressin. Ammattijärjestökiista johti lopulta siihen, että kummastakaan ammattijärjestöstä ei tullut elinkelpoista ja vasta seitsemän vuoden kuluttua perustettiin uusi keskusjärjestö. Kiistaa puitiin pitkään helsinkiläisen Työmiehen ja tamperelaisen Kansan Lehden sivuilla. Puoluehallinnon kokouksessa tamperelaisista J. V. Hellberg ja Vuolukka tukivat puoluehallintoa, mutta muurari A. Nieminen ei hyväksynyt puoluehallinnon toimintaa.⁵¹

Ursin ilmoitti eronsa syyksi kiistan Porin rettelöiden uutisoinnista, mutta ammattiyhdistyskiista näytteli suurempaa roolia. Hannu Soikkasen mukaan kyse oli pelkästä arvovaltariidasta turkulaisten kesken. Kuitenkin oululaiset ja ainakin Matti Vuolukka jäivät siihen uskoon tai ainakin halusivat uskotella, että helsinkiläiset saivat Ursinin eroamaan. Puoluehallinnon kokouksessa tamperelainen muurari A. Nieminen kritisoi Vuolukkaa, joka ehdotti, että pyydetään Ursin takaisin puheenjohtajaksi. Nieminen oli sitä mieltä, että Ursinilla oli Tampereella oma äänenkannattaja. Kansan Lehti puolustikin Ursinia työväenlehdistä voimakkaimmin Vuolukan johdolla. Tamperelainen Hellbergkään ei tukenut enää varauksetta Ursinia vaan hyväksyi hänen eronsa. Tampereella oli järjestetty Ursinin erosta kokous, jossa suurin osa osallistujista seisoi Ursinin takana. Tämä ei kuitenkaan auttanut ja Ursin erosi puoluehallinnon johdosta.⁵² Ursinille työväenkysymys oli ollut eettinen ja kansallinen kysymys, hän saattoi luopua harrastuksesta kun se ei enää tyydyttänyt.⁵³

Mäkelin ei ollut se henkilö, joka Kansan Lehteen saapuessaan aloitti kiistat helsinkiläisten kanssa. Hän itse kirjoitti: *”Riidat saivat alkunsa jo ennen minun tuloani, saivat surkean ammattijärjestöjupakan takia, ja minun aikanani niitä jatkui milloin mistäkin asiasta, etupäässä siitä, millä tavalla olisi otettava osaa äänioikeustaisteluun.”*⁵⁴ Samasta helsinkiläisten ja tamperelaisten riidasta kirjoitti Heikki Lindroos Eetu Salinille toukokuussa 1900⁵⁵.

Puoluehallinnon kokous 23.11.1899, 6.1.1900 ja 3.2.1900, Suomen työväen puoluehallinnon pöytäkirjat 1899–1906, kansio CA:1 (Mf 2), SDP, TA; Soikkanen 1975, 47.

51 Puoluehallinnon kokous 23.11.1899, 6.1.1900 ja 3.2.1900, Suomen työväen puoluehallinnon pöytäkirjat 1899–1906, kansio CA:1 (Mf 2), SDP, TA; Kanerva 1986, 149–150; Rahikainen 1986, 131–135, 138; Soikkanen 1975, 47.

52 Matti Vuolukan kirje Nils Robert af Ursinille 26.1.1900, kansio 1, Nils Robert af Ursinin arkisto, TA; Puoluehallinnon kokous 3.2.1900, Suomen työväen puoluehallinnon pöytäkirjat 1899–1906, kansio CA:1 (Mf 2), SDP, TA; Soikkanen 1975, 47; Rahikainen 1986, 142–144, 147.

53 Rahikainen 1986, 149–150.

54 Mäkelin 1914, 22.

55 H. Lindroosin kirje Salinille 22.5.1900, Eetu Salinin arkisto, KansA.

Soikkanen on samaa mieltä Mäkelinin kanssa. Hänen mukaansa Kansan Lehden ja Työmiehen vastakkainasettelu alkoi jo Kössi Koskisen aikana 1800-luvun lopulla. Koskinen oli arvostellut Matti Kurikkaa ja pitänyt keskeisenä tehtävänä autonomian puolustamista. Vastakkainasetteluun vaikutti hänen mukaansa myös J. V. Hellberg, joka siirtyi myöhemmin perustuslaillisten puolelle. Myös Vuolukan ja helsinkiläisten kiistan hän katsoo vaikuttaneen paikkakuntien vastakkainasetteluun.⁵⁶ Vuolukan ja helsinkiläisten ammattiyhdistyskiista on varmasti vaikuttanut väleihin, mutta Hellbergin tuleva perustuslaillisuus tuskin on. Pikemminkin Hellberg kiristi toimituksen ja tamperelaisten sisäisiä välejä, ei Suomen koko työväestön. Myöskään Koskisen ja Kurikan erimielisyydet tuskin vaikuttivat Valppaan ja Mäkelinin aikoina.

3. SUUTARI TOIMITUSTYÖSSÄ

3.1. Kansan Lehteen suutarin verstaalta

Kansan Lehti ilmestyi ensimmäisen kerran helmikuussa 1899 ollen Suomen kolmas työväenlehti Työmiehen ja Länsisuomen Työmiehen jälkeen. Talous oli huono eikä lehdellä ollut varaa palkata kuin yksi vakituinen toimittaja ja taloudenhoitaja, hekin nälkäpalkalla. Lehden vastaavaksi toimittajaksi valittiin savenvalaja J. K. Enqvist, joka ei osallistunut toimittamiseen. Varsinaiseksi kirjoittavaksi toimittajaksi valittiin maalari Kössi Koskinen, joka toimitti lehteä vaimonsa avustuksella. Koskinen ajautui pian riitoihin kirjapainon omistajan J. V. Hellbergin kanssa. Matti Vuolukan mukaan Hellberg kieltäytyi painamasta lehteä, jos Koskinen, joka oli johtokunnan mukaan keskittynyt skandaalikirjoituksiin työväenasian sijaan, siinä jatkaisi. Niinpä Hellberg kutsui paikalle oululaisen puusepän Matti Vuolukan, joka otti paikan vastaan elokuussa 1899. Kiista Koskisen erosta jakoi Vuolukan mukaan tamperelaisen työväen kahtia.⁵⁷ Vaikka kiista ei jakanut työväkeä täysin, heikensi se ainakin Hellbergin suosiota⁵⁸.

Kansan Lehden painos oli aluksi noin 800–900 kappaletta, joista suurin osa levisi Tampereelle. Tampereen ulkopuolelle menevät lehdet Siiri Lemberg vei kerralla kainalossaan postikonttoriin pitkät ajat. Lehti tuotti ensimmäisinä vuosina tappiota ja velkaantui kirjapainolle. Ensimmäisten

56 Soikkanen 1969, 166.

57 Huotari 1914, 5–10; Vuolukka, ”Kirjapainon tiskin kulma työpöytänä”, KL 2.3.1939; Soikkanen 1961, 166; Salmelin 1967, 150–151, 226–227, 260.

58 Rasila 1984, 300.

vuosien jälkeen levikki kasvoi ja talous parani. Samoin parantuivat toimittajien olot, kun vuoden 1900 lopulla toimitus siirtyi uuteen työväentaloon.⁵⁹ Vuoden 1900 alussa Kansan Lehdellä oli noin tuhat tilaajaa ja painos noin 2000. Vuoden 1901 lopulla painos lähenteli jo 4000.⁶⁰ Vuodeksi 1900 Valkeakosken työväenyhdistys päätti tilata Työmiehen, Kansan Lehden sekä Länsi Suomen Työmiehen. Edellisenä vuonna oli tilattu Työmies, Päivälehti ja Tampereen Sanomat. Vaikka yhdistyksen lehdet olivat tehokkaimpia sanoman levittämisessä, eivät yksityistenkään lehdet jääneet nurkkaan pölyttymään. Vuosisadan alussa esimerkiksi Ruovedellä tukkimiehet tilasivat yhdessä kimppalehteä.⁶¹

Yrjö Mäkelin aloitti Kansan Lehden vastaavana toimittajana 1 päivä marraskuuta 1900. Edellinen vastaava toimittaja savenvalaja J. K. Enqvist oli jo usean kuukauden ajan pyytänyt eroa, mutta johtokunta, erityisesti kirjapainon omistaja J. V. Hellberg, oli saanut Enqvistin pysymään toimessaan. Enqvistin mukaan eron syynä olivat jatkuvat painokanteet, joista hän joutui vastaamaan ja jotka haittasivat hänen liiketoimintaansa tuomalla huonoa julkisuutta. Erityisesti Enqvistiä harmitti se, että hän ei ollut kirjoittava toimittaja eikä päättänyt lehden sisällöstä. Enqvist rauhoittui hetkeksi kun Hellberg valittiin elokuussa 1900 neuvottelevaksi jäseneksi ”oikeudella *poistaa tarpeentullen kirjoituksista sellaiset sanamuodot joita hän katsoo seuraavan painokanteen ja neuvottelemaan toimituksen kanssa mahdollisen arvokkaista kirjoituksista.*” Enqvist oli myös ehdottanut johtokunnan jäsentä Hellbergiä vastaavaksi toimittajaksi, mutta hän ei tähän suostunut.⁶²

Toimittajat Matti Vuolukka ja Kaarlo Sandelin vastasivat lehden sisällöstä ennen Mäkeliniä. Toisesta heistä täytyi luopua, jotta uuden vastaavan toimittajan palkkaaminen oli mahdollista. Johtokunta tiesi, että lehteen ei saataisi uutta vastaavaa toimittajaa, joka ei osallistuisi kirjoittamiseen, eikä lehti pystynyt maksamaan palkkaa kolmelle toimittajalle.⁶³ Syyskuun lopulla vuonna 1900 Enqvist ilmoitti lopullisesti eroavansa ja antoi viikon aikaa uuden vastaavan

59 Varto 1924, 14–15; Salmelin 1967, 183.

60 Salmelin 1967, 177. Lähteenä Salmelin on käyttänyt Yrjö Sirolan ”Numeroita työväenlehdistön vaiheista Suomessa”– Työväen kalenteri 1908.

61 Salmelin 1967, 190.

62 Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n johtokunnan kokous 9.7.1900, 12.8.1900, 28.8.1900, 10.9.1900 ja 26.9.1900, kansio CA:1, Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n arkisto, TA.

63 Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n johtokunnan kokous 28.8.1900 ja 10.9.1900, kansio CA1, Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n arkisto, TA; Mäkelinin kirje J. K. Karille 11.9.1900, 329.5 (471), kansio F2, Puoluehallinnolle saapuneet kirjeet 1899–1901, SDP, TA; Iida Kosken lapsuusmuistoja, kansio 2, Yrjö Mäkelinin arkisto, TA; vrt. Kanerva 1985, 160, J. V. Hellberg pyysi porilaista Mäkeliniä Kansan Lehteen. Kanervan mukaan Hellberg ja Mäkelin olivat tutustuneet Turun puoluekokouksessa ja puoluehallinnossa. Hän ei huomioi Mäkelinin aikaisempaa Tampereen aikaa eikä sitä, että Mäkelin asui Tampereella kun häntä pyydettiin Kansan Lehteen.

toimittajan hankkimiseen tai lehti lakkaisi toimimasta. Tässä tilanteessa johtokunta päätti käydä kesken kokouksen kysymässä vastaavaksi toimittajaksi 130 markan kuukausipalkalla Yrjö Mäkeliniä, joka asui samassa talossa. Mäkelin suostui, koska uusi työ oli mieluisampi kuin edellinen. Tämän jälkeen johtokunta päätti yksimielisesti irtisanoa Matti Vuolukan, joka oli elokuussa ollut valmis luopumaan paikastaan, jos pätevä toimittaja saataisiin toimitukseen⁶⁴. Vuolukka oli sitä mieltä, että hän saisi ammattimiehenä paremmin töitä kuin Sandelin (Salmela). Hänellä oli myös aiemmin keväällä ollut Hellbergin kanssa riitoja, jotka olivat melkein johtaneet Vuolukan eroon.⁶⁵

Mäkelinin palkkaamisesta vastaavaksi toimittajaksi päätti lehden johtokunta välittämättä siitä suostuisiko painoylihallitus nimitykseen.. Maaliskuulle saakka lehden etusivulla mainittiin vastaavaksi toimittajaksi J. K. Enqvist, jonka nimi poistettiin kannesta hänen pyynnöstään. Enqvist oli kyllästynyt saamiinsa painokanteisiin ja huonoon julkisuuteen, vaikka Mäkelinin liittyessä toimitukseen oli johtokunta luvannut maksaa korvauksia mahdollisista painokanteista Enqvistille. Enqvistin ja johtokunnan kiistat painokanteista ja hidas prosessi painoylihallituksessa johtivat siihen, että johtokunta teki Mäkelinin kanssa sopimuksen, jonka mukaan vastaava toimittaja vastaa lehden sisällöstä siihen saakka kunnes uusi toimittaja saadaan.⁶⁶ Tällä haluttiin varmistua siitä, että lehti ei joutuisi vastaavaan pulaan, jos Mäkelin eroaisi eikä uutta vastaavaa toimittajaa saataisi nimettyä välittömästi.

Virallisesti vastaavaksi toimittajaksi Mäkelin nimettiin syksyllä 1901, jolloin lupa kolmannella yrittämällä tuli painoylihallitukselta ja kenraalikuvernööriltä. Toimitusvastuun lisäksi Mäkelin joutui vastaamaan painokanteista; maksamaan sakot ja oikeusjutut. Palkan lisäksi hänelle korvattiin pyynnöstä satunnaisesti matkakuluja ja annettiin pieniä rahasummia painokanteista selviytymiseen. Mäkelin muisteli myöhemmin tulleen paikalle, johon kukaan muu ei halunnut.⁶⁷ Päätös siitä, että Mäkelin vastasi itse painokanteista helpotti lehden taloudellista asemaa, mutta vaikeutti Mäkelinin työtä. Hän oli vastuussa sekä omista että muiden kirjoituksista ja vastasi niistä omalla taloudellaan.

64 Vrt. Wilen 1949, 23. Wilenin mukaan Vuolukka riitaantui Hellbergin kanssa ja erosi itse lokakuun lopussa 1900.

65 Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n johtokunnan kokous 28.8.1900 ja 26.9.1900, Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n arkisto, CA1, TA; Heikki Lindroosin kirje Eetu Salinille 22.5.1900, Eetu Salinin arkisto, KansA; Mäkelin kuulustelupöytäkirja 24.7.1918, Valtionrikosylioikeuden ja valtionrikosoikeuksien arkisto, Fa:513 (Mf), Valtionrikosylioikeuden akti 1918-1918, 25066, KA. Vrt. Salkola 1967, 19. Salkola väittää, että Mäkelin tuli Tampereelle Porista Hellbergin kutsusta toimitussihteeriksi ja kohosi nopeasti päätoimittajaksi.

66 Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n johtokunnan kokous 2.10.1900, 26.1.1901, 28.2.1901, 12.3.1901, 29.8.1901, Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n arkisto, CA1, TA; Huotari 1914, 12; Mäkelin 1914, 17.

67 Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n johtokunnan kokous 29.8.1901, CA1, Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n arkisto, TA; Mäkelin 1914, 17–18; Wilen 1949, 23; KL 13.9.1901.

3.2. Toimitustyö Kansan Lehdessä

Mäkelinin aloittaessa Kansan Lehdessä toimitustyö ei ollut helppoa. Kansan Lehti sai vuonna 1900 omat tilat uudesta työväentalosta, mutta tilat olivat ahtaat, kosteat ja väkeä pyöri toimituksessa pitkin päivää. Jotkut osakkeenomistajat katsoivat oikeudekseen viettää toimituksessa koko päivän häiriten samalla toimittajien työtä. Näitä ”poliitikkoja” ei uskallettu káskeä pois, koska osakkeenomistajina olivat isäntiä talossa.⁶⁸ ”Yhtä rauhallista kuin silloisessa ”toimituksessa” oli keskellä Hämeenkatuakin, sillä ”kansliassa” oli aina kansaa, kun ”Helluntain epistolassa.””⁶⁹ Sekä Kansan Lehden että Työmiehen osakkailla oli käytössä yksi ääni riippumatta siitä omistiko yhden vai kymmenen osaketta. Näin yksityiset osakkeenomistajat pääsivät vaikuttamaan lehden hallintoon.⁷⁰

Kansan Lehdessä toimituksessa ei ollut selkeää työnjakoa, kun Mäkelin aloitti lehdessä. Sandelinilta saapui lehden johtokunnalle kirje toimituksen työn järjestämisestä marraskuussa 1900. Toimittajat halusivat selkeä työnjaon, mikä helpottaisi työskentelyä. Mäkelin pitäisi huolen ulkomaasta ja Sandelin Tampereesta ja kotimaasta. Muuten työt jaettaisiin puoliksi eikä työjärjestys tulisi olemaan mitenkään sitova. Johtokunta suostui ehdotukseen.⁷¹

Mäkelin puhkui intoa aloittaessaan työt Kansan Lehdessä, mikä näkyi myös lehden johtokunnassa. Joulukuun lopulla vuonna 1900 johtokunta käsitteli kokouksessaan Mäkelinin ja Sandelinin kirjettä, jossa he esittivät toivomuksia lehden toimittamisesta. Lehden tuli olla ”hyvin toimitettu, vaihteleva ja monipuolinen sisällöltään.” Toimittajat yrittävät parastaan, mutta ”aamulla kun lehti ilmestyy saakin nähdä, että se ei ole sinne päinkään miksi se oli ajateltu.” Ulkonaisia seikkoja selviteltiin kirjeessä perusteellisesti: ”Kansan Lehti on, niin kuin johtokunta itsekin tietää, riippuvainen yksityisistä, etupäässä sen kirjapainon isännistä, jossa lehti painetaan” Kirjeessä syytettiin kirjapainoa siitä, että se ei antanut lehden ilmestystä 6-palstaisena, vaikka toimitus niin halusi.⁷²

68 Louhi, ”Vieraan katon alla” KL 2.3.1939.

69 Siiri L---i. (Louhi eli Lemberg), ”Juoksutyttönä Kansan Lehdessä” KL 1.3.1924.

70 Salmenin 1967, 171–172.

71 Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n johtokunnan kokous 4.11.1900, CA1, Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n arkisto, TA.

72 Tampereen työväen Sanomalehti Oy:n johtokunnan kokous 26.12.1900, CA1, Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n arkisto, TA. Pöytäkirjan liitteenä ollut kirje oli päivätty 13.12.1900.

”Se köyhyys sisällön suhteen, jolla lehti näinä aikoina on esiintynyt . Tällaisena ei lehdellä ole suuriakaan toiveita tilausmäärän lisääntymisestä ensi vuoden alusta kun ei sitä saada edes lauantaisin niin kuin on määrä ollut 6:si palstaisena.” Lauantain lehdestä piti tästä syystä jättää tärkeitäkin asioita pois. *”Mikä vielä pahinta, lehti menettää kaikki paraat ystävänsä, kirjevaihtajat muilta paikkakunnilta, kun ei parhaalla tahdollakaan saa lehteen sovituksi heidän palkatonta apuaan.”*

”Toiset paikkakunnan lehdet ennättävät tulla jaetuksi hyvinkin tuntia ennen. Kansan Lehdenkin lukijat ottaisivat mielellään lehtensä aamulla niin aikaisin, että saisivat siitä parhaat palat nauttia suuruksen ohella.” Sen lisäksi, että lehden tulisi ilmestyä ajoissa, toivoivat toimittajat, että paino ei saisi päättää lehden painoksen suuruutta vaan taloudenhoitaja päättäisi siitä. Kesällä oli käynyt useamman kerran niin, että painos ei ollut riittänyt kaikille tilaajille.

Samaan kokoukseen oli saapunut myös toinen kirje, jossa vaadittiin ylimääräistä yhtiökokousta lehden saamiseksi 6-palstaisena. Vaadittiin myös sitä, että paino ei puuttuisi lehden sisältöön. Kokouksessa Hellberg hyökkäsi Mäkeliniä vastaan: *”Hetimitä kun Mäkelin tuli toimitukseen meni lehti kerrassaan pilalle”* Hän puolusteli painoa ja syytti ongelmista Mäkeliniä. *” Se ei ole totta ollenkaan, että olisi painon syy, että lehti on tullut sisällöltään köyhänä, ei ole kieltäydytty uutisia latomasta, eikä myöskään sensuroitu niitä. Ilmoitti samalla, että lehti lakkaa heidän painossa ilmestymästä tammikuun 1:stä päivästä alkaen, sillä niin pian kuin Mäkelin tuli toimitukseen on heti syntynyt erimielisyyttä toimittajain ja painon välillä.”*⁷³ Hellbergin kaksoisrooli painon omistajana ja johtokunnan jäsenenä tuotti toimituksessa hankaluuksia. Nämä ristiriidat näkyivät myös työväenyhdistyksessä, jota käsittelemän myöhemmissä luvuissa. Mäkelinin alkua ei kuitenkaan näyttänyt Kansan Lehdessä kovin lupaavalta.

Mäkelinin tavasta toimittaa Kansan Lehteä ei ole säilynyt paljon tietoa, mutta välittömästi hänen tulonsa jälkeen alkoi Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n kokouksissa keskustelut lehden laajentamisesta kuusipäiväiseksi ja palstojen lisäämisestä. Lehdessä alettiin kiinnittää huomiota enemmän Suomen muihin sanomalehtiin osastossa *”Muut lehdet”*. Mäkelinin saatua virallisen päätoimittajan aseman aloitti lehdessä myös uusi pakinoitsija *”Tähystäjä”*, joka kertoi lehden alakerrassa tähystyksiään.⁷⁴ Todennäköisesti Tähystäjä oli Mäkelin⁷⁵.

73 Ibid.

74 KL 26.9.1901.

75 Tähystäjä, joka kirjoitti Tähystyksiään Kansan Lehdessä alakerään oli todennäköisesti Mäkelin. Tähystäjä aloitti

Mäkelinin innostus johti pian riitoihin Hellbergin kanssa. Vuoden 1901 lopussa Mäkelin haastoi Hellbergin käräjille, koska Hellberg oli kieltäytynyt julkaisemasta yhtä hänen kirjoitustaan, joka oli ollut jo valmiiksi ladottu. Hellberg oli Mäkelinin mukaan toiminut ”*röyhkeästi ja omavaltaisesti*”. Mäkelin vaati Hellbergiä tuomittavaksi menettelystään ja korvaamaan Mäkelinin oikeuskulut. Oikeudessa Hellberg pyysi saada vastata kirjallisesti, minkä johdosta jutun käsittelyä jatkettiin helmikuussa 1902. Tuolloin juttu raukesi, koska asianomaisia ei ollut paikalla.⁷⁶ Haasteeseen johti Mäkelinin ja Vuolukan pakina ”*Pyhän petäjän kaataminen*”, jossa oli kehoitettu työväenyhdistyksen jäseniä toimiin Hellbergin erottamiseksi.⁷⁷ Mäkelinin oli vaikea sopeutua Hellbergin määräysvaltaan, jota Hellberg oli tottunut käyttämään. Hänen valtaansa lisäsi Kansan Lehden johtokunnan hänelle aiemmin antama oikeus poistaa lehdestä juttuja tarpeen vaatiessa. Mäkelinin oli vaikea hyväksyä Hellbergin puuttumista lehden sisältöön.

Haastettuaan Hellbergin oikeuteen Mäkelin harkitsi eroa lehdestä ja kyseli Edvard Valppaalta, jos voisi alkaa kirjoittaa Työmieheen. Seuraavan vuoden tammikuussa Mäkelin kirjoitti Valppaalle, että oli jatkanut tovereiden pyynnöstä toimittamista, vaikka pitikin sitä vastenmielisenä. Samalla hän kertoi Hellbergin vähän hellittäneen otetta toimituksen suhteen. Tällä kertaa Mäkelin ilmoitti itsensä halukkaaksi Työmiehen aputoimittajan toimeen, josta oli lukenut Työmieheessä ja johon eräät helsinkiläiset olivat häntä ajatelleet. Mäkelin kuitenkin pyysi huomauttamaan, ”*ettette missään tapauksessa ota minua lukuun, jos parempia voimia on saatavissa, sillä minä en ole koskaan ajatellut toimitustyötä varsinaiseksi leipävirakseni*”.⁷⁸ Mäkelinin kommentti oli varmasti enemmän itsensä vähättelyä kuin todellisuutta. Valppaan vastauksesta ei ole tietoa, mutta voidaan olettaa vastauksen olleen kieltävä, koska Mäkelin jatkoi Kansan Lehdessä. Haluja hänellä kuitenkin maan ykköslehden toimitukseen oli eivätkä ristiriidat Valppaan kanssa olleet vielä niin suuria, että hän olisi jättänyt lehteen hakematta.

Kansan Lehdessä 26.9.1901 ja oli hyvin aktiivinen. Tammikuun alussa 1903 Tähystyksiä oli ilmestynyt jo 42 kappaletta, joten kirjoittaja kuului lehden vakituiseen kalustoon. Hän ei ollut kukaan muu tunnetuista Kansan Lehden toimittajista, koska heillä oli omat nimimerkinsä. Tyylliltään Tähystykset olivat saman tyyllisiä kuin Riitahuhdan Esan pakinat ja Tähystyksissä raportoitii tarkasti kaupungin ja yhdistyksen tapahtumista. Ks. lisää Kansan Lehti 1900–1905. Työmiehen Valpas epäili Tähystäjän olevan Mäkelin. Lähde: Silmäyksiä Kansan Lehden sisältöön 1901-1902, kansio H1, Työmiehen arkisto, TA.

76 Tampereen raastuvanoikeus § 769 17.12.1901 ja § 68 5.2.1902, CA 153, Tuomiokirja 1901 syyskuu-joulukuu, Raastuvanoikeus, TKA.

77 Ratia 1981, 7. Lähteenä Ratia on käyttänyt Kansan Lehden arkistossa olleita otteita raastuvanoikeuden pöytäkirjoista. Kansan Lehden arkistosta ei otetta kuitenkaan löytenyt, koska arkisto on siirretty Työväen Arkistoon ja on vielä osittain järjestämättä.

78 Mäkelinin kirjeet Edvard Valppaalle 19.12.1901 ja 29.1.1902, kansio FA 1, Edvard Valppaan arkisto, TA.

K. A. Suvanto muisteli Mäkelinin tapaa toimittaa Kansan Tahtoa vuoden 1906 jälkeen. Hänen mukaansa Mäkelin suhtautui toimittajan työhön vakavasti eikä hän hyväksynyt keksittyjä juttuja, joita lehdissä silloin tällöin saattoi ilmestyä. Voidaan olettaa, että Mäkelinin asenne oli sama hänen toimittaessaan Kansan Lehteä muutama vuosi aiemmin. Mäkelin oli neuvonut toimitussihteeri Suvantoa tähän tyyliin:

*”Monissa lehdissä otaksutaan satunnaisten uutisten alkusanain kelpaavan otsakkeeksi. **Iloinen tyttö** leikki...putosi kaivoon ja hukkui. Otsakkeen olisi pitänyt ilmaista järkytystä ja surua. Meidän lehdissä puhutaan liiaksikin luokkataistelusta. Se on ja työväenliikkeen historia kertoo siitä, mutta ei jokainen kahina ole luokkataistelua. Huumori kuitenkin myös vaatii osuutensa.”*⁷⁹

Mäkelinin yhtenä tavoitteena oli saada Kansan Lehti 6-päiväiseksi. Ongelmana ei ollut vain talous vaan myös Suomen olot. Loppuvuonna 1903 Tampereen painoasiamies hyväksyi lehden anomuksen 6-päiväiseksi, mutta Bobrikov hylkäsi anomuksen. Kujalan mukaan venäläinen hallitusvalta ei tässä vaiheessa tiennyt Mäkelinin kagaalilyhteyksistä vaikka Helsingin poliisilaitos epäilikin Mäkeliniä kagaalijohtajaksi. Syynä anomuksen hylkäämiseen Kujala pitää Matti Vuolukkaa, jonka tiedettiin osallistuneen kutsuntalakkojen järjestämiseen. Hänen karkottamistaan maasta oli pohdittu vuonna 1903.⁸⁰

79 K. A. Suvanto, Työväen muistitietotoimikunta, 96:123/1, TA.

80 Kujala1995, 36–37.

3.3. Sensuuri ja painokanteet päätoimittajan haasteena

1900-luvun alussa Suomessa vallitsi sensuuri ja sanomalehdet oli asetettava ennakkotarkastukseen. Sensuuri Suomessa oli tiukentunut Bobrikovin tullessa kenraalikuvernööriksi vuonna 1898. Hän sai lähes diktaattorin oikeudet sanomalehdistön suhteen. Sensuuri koski erityisesti valtiollisia asioita, mutta sosialismista sai kirjoittaa ja poliittista keskustelua käydä. Sensuuri lieveni vuonna 1904 Obolenskin tullessa kenraalikuvernööriksi ja poistui kokonaan suurlakon jälkeen.⁸¹

Ennakkosensuuri kiristyi samoihin aikoihin kun Mäkelin aloitti Kansan Lehden toimituksessa. Lehteä ei saanut laittaa levitykseen ennen kuin painoasiamies oli sen hyväksynyt. Aamuisin Kansan Lehden toimituksessa vallitsi hermostunut tunnelma, kun odotettiin sensuurikappaleiden palautumista painoasiamieheltä. Aamulla neljältä kokoontuivat juoksupojat painoasiamiehen oven taakse odottamaan vuoroaan sensuurikappaleen kanssa. Viimeiset juoksupojat pääsivät painoasiamiehen luota vasta seitsemän aikaan, joten lehden painaminen aloitettiin usein aiemmin, että lehti ilmestyisi ajoissa.⁸² Jos painoasiamies ei hyväksynyt lehteä, yritti Mäkelin taivutella häntä vielä. ” Alussa keskustelu oli rauhallista ja maltillista, mutta kun asia ei näy järjestyvän, lentävät ärräpäät ja kun puhelin on paiskattu kiinni kuulee siinä ”ryssän kätyri” ja koko ryssänhoito kunniansa ja vakuutuksen, että kerran siitäkin hoidosta varmasti tulee loppu.”⁸³

Työmies sai joulukuussa 1903 painoylihallitukselta uhkauksen lehden lakkauttamisesta ainiaaksi, jollei yhteiskunnalle vaarallisten kirjoitusten julkaiseminen loppuisi. Kansan Lehti sai samanlaisen uhkauksen. Työmiehen saaman uhkauksen takana olivat lehdestä sensuroidut sisäpoliittiset kirjoitukset. Kansan Lehden pääkirjoituksessa hyökättiin kirkkoa vastaan. Varoituksen taustalla oli lehdestä kokonaan poistettu kirjoitus ”*Tuleva sukupolvi ja sen kasvatust*”. Kirjoitus oli loukannut säädyllisyyttä ja sisältänyt yhteiskunnalle vaarallisia ajatuksia. Työmies, joka oli jo aiemmin joutunut tiukemmalle painoylihallituksen kanssa, vähensi poliittista kommentointiaan huomattavasti. Kansan Lehti jatkoi poliittista kirjoitteluaan, mutta lisäsi kunnallisten ja taloudellisten asioiden käsittelyä. Kujalan mukaan Mäkelin oli Valpasta rohkeampi mies, mistä

81 Kujala 1978, 100–113; Leino-Kaukiainen 1984, 14–15, 40–42, 55; Soikkanen 1969, 161; Kujala 1995, 30–31, 54.

82 Louhi, ”Vieraan koton alla”, KL 2.3.1939; Sirola 1914, 25–30.

83 Louhi, ”Vieraan koton alla”, KL 2.3.1939.

johtui lehtien erilainen reagoiminen uhkaukseen.⁸⁴ Kansan Lehti oli myös aiemmin selvinnyt vähemmällä sensuurilla kuin Työmies, joten Mäkelin uskalsi kirjoittaa vapaammin.⁸⁵

Vuoden 1904 keväällä painoylihallitus kielsi käyttämästä termiä Suomen sosialidemokraattinen puolue. Kiellettyjä olivat muistelmien mukaan myös sanat luokkataistelu, sosialismi, sosialidemokratia, kumous ja lakkopetturi sekä lainaukset Marxin, Engelsin ja Lassallen kirjoituksista.⁸⁶ Mäkelinin omien muistelmien mukaan täytyi muistaa, että sana hallitsija tuli kirjoitettua isolla kirjaimella, jumalan sai kirjoittaa pienellä.⁸⁷ Vuosina 1899–1904 Kansan Lehti sai 15 numerossa 18 painoestettä. Sensuurin kynsiin joutuivat senaattia, valtiopäiviä sekä kirkkoa ja uskontoa käsitteleviä kirjoituksia. Muutamia painoesteitä lehti sai sosialismia käsittelevistä kirjoituksista mutta ei Venäjäpolitiikan kirjoituksista.⁸⁸ Sensuuri ulottui lehtien lisäksi puoluekokousten pöytäkirjoihin ja kirjallisuuteen.⁸⁹

Työväenlehtien toimintaa ei rajoittanut vain sensuuri vaan yksityishenkilöiden painokanteet. Valtiohallinnon lisäksi porvarilliset piirit suhtautuivat toisinaan kielteisesti työväenlehtiin. Esimerkiksi Länsi-Suomen Työmies jouduttiin painamaan Tampereella.⁹⁰ Aamulehti kehotti vuonna 1900 lukijoitaan nostamaan painokanteita Kansan Lehteä vastaan. Varton mukaan tämän kehotuksen otti erityisen tosissaan kaupunginviskaali Verner Palander, joka kunnostautui painokanteiden nostamisessa.⁹¹ Työväenliikkeen edustajat pystyivät käyttämään heitä vastaan nostettuja painokanteita agitaatiossaan, esimerkiksi Kansan Lehdessä oli erillinen osasto ”Herrojen kunnianloukkausvaatimukset”, jossa kerrottiin haasteista ja raportoitiin meneillään olevista oikeusjutuista.⁹²

Tyko Varton mukaan Kansan Lehti oli alusta alkaen porvareiden vainon kohteena. Porvareiden tarkoitus oli ajaa taloudellisesti heikko lehti konkurssiin. Ilmoitusten saaminen lehteen oli hankalaa ja tehtaiden isännät saattoivat erottaa työmiehen, joka tilasi Kansan Lehteä. Maaseudulla kartanon

84 Kujala 1978, 103–105; Järvinen 1982, 199–200; Kujala 1995, 51–54; Ratia 1981, 18.

85 Kujala 1995, 276–277.

86 Mäkelin 1914, 19; Kujala 1978, 107–108.

87 Mäkelin 1914, 19.

88 Ratia 1981, 16–19; Leino-Kaukiainen 1984, 325. Vuonna 1900 Kansan Lehti sai kolme painoestettä, 1901 kolme, 1902 yhden, 1903 viisi, 1904 yhden ja 1905 viisi. Lähteenä Ratia 1981, 16–19; Leino-Kaukiainen 1984, 325.

89 Kujala 1978, 105–108; Kujala 1995, 46–48.

90 Kujala 1978, 112–113.

91 Wilen 1949, 22; Varto 1924, 15–16.

92 Ks. Kansan Lehti 1901–1905.

omistaja saattoi kieltää postimiestä kantamasta lehteä alustalaiselleen. Varton mukaan postiviranomaiset saattoivat myös tahallaan hukata lehden. Nämä toimenpiteet eivät kuitenkaan estäneet Kansan Lehden leviämistä Tampereelle ja sen ympäristöön.⁹³ Työpaikoilla ei katsottu hyvällä lehtien tilaamista, lukijoita painostettiin ja asiamiehiä katsottu hyvällä. Kaikki edellä mainitut toimet olivat äärimmäisiä ja harvinaisia, mutta kasvattivat työväenliikkeen luokkataisteluhenkkeä, agitaatiota ja järjestöjen voimaan.⁹⁴ Siiri Lembergin mukaan lehti oli vastustajien mielestä ”tilaajallensa ”passi” suorinta tietä hel---iin”⁹⁵.

Ensimmäisen painokanteen Kansan Lehti sai vuonna 1900 poliisien kunnianloukkauksesta. Jutussa oli kerrottu, että humalaisia talteen korjanneet poliisit olivat syyllistyneet pahoinpitelyyn poliisikamarilla. Juttu paisui suureksi ja johti siihen, että savenvalaja J. K. Eklund pakeni Amerikkaan, koska häntä syytettiin väärästä valasta. Tässä jutussa Sandelin joutui puolustajan paikalle ja siirtyi alalle seuraavana vuonna. Tämän jälkeen painokanteita nostettiin Varton mukaan tuhkatieheään. Aamulehti jopa toivoi, että painojutuilla tukahdutettaisiin koko lehden elämä. Painokanteita nostivat sekä yksityiset henkilöt että virastot.⁹⁶ Vuoden 1901 alussa Kansan Lehden mukaan heitä vastaan oli menossa neljä oikeusjuttua ja uusia suunnitteilla. Näistä Mäkelin ei vielä vastannut, mutta hän oli huolissaan lehden tulevaisuudesta ja kehottikin lukijoita hankkimaan lehdelle uusia tilaajia, että saataisiin pidettyä talous kunnossa.⁹⁷

Kaupunginviskaali Verner Palander oli Kansan Lehden todellinen toimitussihteeri, muisteli Mäkelin. Palander oli asiamiehenä lähes jokaisessa painokanteessa, jotka lehteä vastaan nostettiin. Sakot ja painoesteet tekivät nuoren lehden talouden erittäin heikoksi.⁹⁸ Ensimmäisen painokanteen Mäkelin sai kunnianloukkauksesta elokuun lopulla 1901. Haastajana oli vesilahtelainen Juho Outinen. Outisen juttu kuitenkin kaatui, kun kantaja perui haasteen ennen oikeuskäsittelyn alkamista. Outinen oli nostanut kanteen kulkupuheiden ja väärinkäsitysten perusteella.⁹⁹ Ensimmäisestä painokanteesta Mäkelin selvisi säikähdyksellä, mutta juttu, joka vei Mäkelinin käräjille, oli jo julkaistu.

93 Varto 1924, 14–25.

94 Kujala 1978, 112–113

95 Lemberg, ”Juoksutyttönä Kansan Lehdessä” KL 1.3.1924.

96 Wilen 1949, 22–23; Varto 1924, 15–16; Tanner, ”Kansan Lehti oikeuden edessä” KL 2.3.1929; KL 16.2.1901 pk ”Tahdotko pitää lehtesi” – Y. M.

97 KL 16.2.1901 pk. ”Tahdotko pitää lehtesi” – Y. M.

98 Mäkelin, Kansan Lehti sortovuosina (kirjoitettu lehden 10-vuotisjuhlaan), teoksessa Kansan Lehti 15-vuotisjulkaisu 1899–1914, 17–24.

99 KL 24.8.1901 ja 29.8.1901 ”Oikeus ja poliisiasioita”.

3.8.1901 oli Kansan Lehden Uutisosastolla juttu, joka alkoi sanoilla ”*Läpiä päähän ja läskiä paikaksi*”. Uutisessa kerrottiin kuinka eräs Niemikadun lihakauppias oli ollut vihainen uppiniskaiselle äidille, joka talossa asui. Lihakauppias oli virkaa tekevä isäntä talossa ja äiti ei ollut häntä totellut. Lihakauppias ei uskaltanut äitiin kajota, mutta löi 6-vuotiasta poikaa isolla tallin avaimella päähän. Kun muut talon naiset olivat kauppiasta paheksuneet, antoi hän hyvitykseksi pojalle ”*viipaleen läskiä, joka oli hiukan isompi pojan saamia haavoja.*” ”*Hyvitykseski sietäisi tuonlaisen julmurin saada ansaittu rangaistus työstänsä; mutta leski on köyhä ja köyhällä ei ole oikeutta tässä maailmassa*”, kirjoitettiin artikkelissa.¹⁰⁰

Syyskuussa Kansan Lehdessä uutisoitiin, että lehteä vastaan oli nostettu kanne. Jutun käsittely alkoi Tampereen raastuvanoikeudessa 17.9.1901.¹⁰¹ Käsittely ei ensimmäisellä yrittämällä onnistunut, koska teurastaja Saarinen ja hänen asiamiehensä Palander eivät saapuneet paikalle. ”*Meille jäi siis näin ollen edelleenkin arvoitukseksi milloin ja missä olimme mainitun kaupustelijain kunniaa loukanneet.*” Käsittely jatkui 9.10, jolloin selvisi, että teurastaja Saarinen asui Niemikadulla ja vaati korvauksia kunnianloukkauksesta jutusta ”*Läpiä päähän ja läskiä paikaksi*”. Mäkelin vaati jutun kumoamista, koska Niemikadulla asui ainakin viisi lihakauppiasta, mutta tähän ei suostuttu. Sekä kantaja että vastaaja marssittivat oikeuteen useita todistajia, jotka todistivat mm. reiän koosta pojan päässä, lyöntiavaimesta ja Niemikadun muista mahdollisista lihakauppiaista. Todistajalausunnoista kävi selville, että teurastaja Saarinen oli lyönyt poikaa ja Kansan Lehdessä kirjoitettiin juuri siitä tapauksesta.¹⁰²

Oikeus päätti, että juttu oli esitetty liioiteltuna ja loukkaavassa muodossa. Mäkelin tuomittiin 40 markan sakkoihin ja korvaamaan Saariselle oikeudenkäyntikulut, jotka olivat Raastuvanoikeuden harkinnan mukaan 125 markkaa. Mäkelin oli nostanut käsittelyn aikana kanteen Palanderia vastaan kanteen kevytmielisestä esittämisestä. Oikeus päätti olla tuomitsematta Palanderia. Mäkelin maksoi oikeudenkäynnin aikana todistajapalkkiot, joten kaikkiaan oikeudenkäynti tuli maksamaan hänelle noin 200 markkaa.¹⁰³

100 KL 3.8.1901.

101 KL 14.9.1901; Tanner ”Kansan Lehti oikeuden edessä” KL 2.3.1929.

102 Tampereen raastuvanoikeus § 625 9.10.1901, § 691 12.11.1901 ja § 761 11.12.1901, Raastuvanoikeus CA 153, Tuomiokirja 1901 syyskuu-joulukuu, TKA; Tampereen raastuvanoikeus § 63 5.2.1902 ja § 149 19.3.1902, Raastuvanoikeus CA 160, Tuomiokirja 1902 tammikuu-toukokuu, TKA; KL 19.9.1901, 8.10.1901, 12.10.1901, 12.12.1901 ja 20.3.1902; Tanner, ”Kansan Lehti oikeuden edessä” KL 2.3.1929.

103 Ibid.

Teurastaja Saarisen jutun ollessa vielä kesken haastettiin Mäkelin uudelleen oikeuteen 12.2.1902 pidettävään istuntoon. Tällä kertaa haasteen takana oli uutinen, joka oli ilmestynyt tammikuussa otsikolla ”Raakaa joulun viettoa”. Uutisessa kerrottiin kuinka Collinin serkukset Herman Kulmala ja Herman Kantola olivat jouluuamuna menneet Ähtärin kirkonkylän kansakoululle ja vaatineet sisälle pääsyä väkisin. Kun he olivat päässeet sisälle, olivat he käyneet väkisin kiinni oppilas Junnilaan ja lyöneet häntä halolla päähän. Asiasta oli meneillään poliisitutkinta ja toinen serkuksista oli edelleen vangittuna.¹⁰⁴ Koska jutusta oli menossa oikeuskäsittely Ähtärissä, lykättiin painokanteen käsittelyä toukokuun 7 päivään. Kantajan asiamiehenä oli Verner Palander.¹⁰⁵ Jutusta Mäkelin sai sakkoja, jotka hän tällä kertaa päätti suorittaa viikon vankeudella Hämeenlinnan lääninvankilassa.¹⁰⁶

Kunnianloukkauksesta Mäkelin oli oikeudessa jälleen syyskuussa 1903. Tällä kertaa kanteen olivat nostaneet eräät paikalliset muurarit, jotka olivat rakentaneet kauppias Heikki Nykäselle kivitalon. Työväenyhdistysten keskuskomitean kokouksessa 13. syyskuuta oli julkaistu raportti, jonka mukaan muurarit olisivat pettäneet Nykästä noin 800 markalla. Mäkelin oli julkaissut kokouksesta artikkelin Kansan Lehdessä ja korjannut kantaansa myöhemmin. Oikeuskäsittelyssä muurarit halusivat vapauttaa Mäkelinin syytteestä, koska lehdessä ei mainittu ketkä muurarit olivat kyseessä. Verner Palander edusti kantajia tässäkin oikeuden istunnossa.¹⁰⁷ Helpottavan tuomion Mäkelin sai myös loppukesällä 1905. Ylioppilas Vieno Toivonen haastoi Mäkelinin oikeuteen kunnianloukkauksesta, mutta todistajien puuttuessa painokanne hylättiin. Tällä kertaa kantaja määrättiin korvaamaan Mäkelinin kulut 46 markalla ja 25 pennillä.¹⁰⁸

Muurarien nostaman kanteen jälkeen Mäkelin kuulutti Kansan Lehdessä huoltaan luokkatietoisuuden puuttumisesta. Muurarit olivat nostaneet syytteen ainoastaan Kansan Lehteä vastaan vaikka se oli ainoa lehti, joka oli julkaissut oikaisun. Tämä todisti Mäkelinin mielestä sen, että pohjakerrokset eivät ymmärtäneet luokkatietoisuutta eikä heillä ollut ole tarpeeksi yhtenäishenkeä.¹⁰⁹

104 KL 14.1.1902 ”Raakaa joulun viettoa”; KL 30.1.1901 ”Painojuttu”.

105 KL 13.2.1902 ”Painojuttu”.

106 Tanner ”Kansan Lehti oikeuden edessä” KL 2.3.1929; Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n johtokunnan kokous 15.5.1902, CA 1, Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n arkisto, TA.

107 Tampereen raastuvanoikeus § 635 22.9.1903, Raastuvanoikeus CA 170 Rikosasiain tuomiokirja 1903 syys-joulukuu, TKA.

108 KL 29.8.1905 ”Kansan Lehden painojuttu”; Tampereen raastuvanoikeus 8.7.1905, AC 4, Raastuvan oikeus II osasto, tuomioluettelo 1904–1908, TKA.

109 KL 24.9.1903 pk ”Paljon on vielä työtä!”.

Mäkelinin innokkaan alun ja muutamien oikeusistuntojen jälkeen painokanteiden nostaminen harveni.¹¹⁰ Suurlakon jälkeen olojen vapauduttua ja ennakkosensuurin poistuttua painokanteiden määrä lähti taas nousuun, mutta Mäkelin ei niistä vastannut. Painokanteiden määrään vaikutti myös se, että taloudellisissa vaikeuksissa ollut lehti ei halunnut maksaa jatkuvasti sakkoja. Olihan vielä sovittu, että vastaava toimittaja Mäkelin vastaa painokanteista ja niistä seuranneista kustannuksista.¹¹¹ Mäkelin ymmärsi oikeudessa kärsimiensä tappioiden jälkeen, että hänellä ei ollut taloudellisia mahdollisuuksia jatkaa kirjoitteluaan entiseen tapaan. Varovaisuutta lisäsi varmasti se, että edes työväen ei voinut luottaa olevan Kansan Lehden puolella, mikä nähtiin muurarien nostamassa kunnianloukkaussyytteessä.

4. TAMPEREEN TYÖVÄNYHDISTYS MÄKELININ KOTINA

4.1. Vauhdikas mukaantulo ja vaitelias poistuminen

Tampereen työväenyhdistys perustettiin vuonna 1886 muutama vuosi Helsingin työväenyhdistyksen perustamisen jälkeen. Molemmat työväenyhdistykset olivat ns. wrightiläisiä¹¹² yhdistyksiä, joiden toiminta ei lähtenyt liikkeelle työväen omasta aloitteesta vaan yläluokasta. 1890-luvulla työväenliike alkoi radikalisoitua koko Suomessa ja myös Tampereella. Johtoon havittelivat nuorsuomalaiset sekä työväki itse. Merkittävä ratkaisu tapahtui kun päätettiin perustaa itsenäinen työväenpuolue Turun puoluekokouksessa 1898. Tampereelle, Turkuun ja Helsinkiin perustettiin paikalliset työväenpuolueet jo loppuvuonna 1898.¹¹³ Tampereen työväenyhdistyksen itsenäistyttyä merkittäviksi henkilöiksi nousivat kirjapainaja J. V. Hellberg ja pellavatehtaan työnjohtaja Heikki

110 En ole tutkinut systemaattisesti Kansan Lehteä vastaan nostettuja painokanteita. Olen käynyt läpi raastuvanoikeuden II osaston tuomioluettelot vuosilta 1900–1905 sekä supliikkidiariumin vuosilta 1900–1904. Suurin osa kunnianloukkauksista käsiteltiin nimenomaan toisessa osastossa (yksityiset rikosasiat), mutta esimerkiksi ähtäriläisten Solinin veljesten tapausta ei täältä löytynyt. Vuoteen 1904 saakka tuomioluettelosta ja supliikkidiariumista kävi selville sekä kantaja että vastaaja, mutta tämän jälkeen ainoastaan kantaja. Vuoden 1904 jälkeen olisi jokaisen kunnianloukkaussyytteen vastaaja täytynyt selvittää tuomiokirjasta. Koska tutkielmani pääkysymyksenä eivät ole painokanteet, en katsonut tarpeelliseksi selvittää painokanteiden tarkkaa määrää. Kansan Lehden omat uutiset paikkasivat työssäni sen, mitä oikeusasiakirjoista en saanut selville.

111 Tanner ”Kansan Lehti oikeuden edessä” KL 2.3.1929; Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n johtokunnan kokous 29.8.1901, CA 1, Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n arkisto, TA; Mäkelin 1914, 17–18; Wilen 1949, 30; Rikosasiain tuomioluettelo 1900–1904, AC 3, II osasto: raastuvan-oikeus 1900–1904, TKA; Tuomioluettelo 1904–1908, AC 4, raastuvan-oikeus: II osasto, TKA.

112 Ks. lisää Wrightiläisestä työväenliikkeestä Soikkanen 1969, 21–27; Kanerva 1986, 14–17; Soikkanen 1975, 19–28.

113 Kanerva 1986, 107–111; Rasila 1984, 290–291; Soikkanen 1986, 35–40. Ks. lisää itsenäisen työväenpuolueen synnystä Soikkanen 1969, 40–63 ja Soikkanen 1986, 29–44.

Lindroos. J. V. Hellberg vaikutti myös ulkotyöväenyhdistyksessä, jonka puheenjohtajana hän oli vuosina 1893–1897 ja joka valitsi hänet edustajaksi Viipurin ja Forssan puoluekokouksiin.¹¹⁴ Tampereen työväenyhdistys liittyi perustettuun työväenpuolueeseen eikä siellä käyty samankaltaisia valtataisteluja, jotka olisivat päättyneet porvareiden voittoon, kuin Porin työväenyhdistyksessä Mäkelinin aikana. Kun Mäkelin saapui vuoden 1900 lopulla Tampereelle, oli työväenyhdistys jo työläisten halussa ja yhdistyksellä oli selkeät johtohahmot J. V. Hellberg ja Heikki Lindroos.

Muuttaessaan Tampereelle vuonna 1900 Mäkelin liittyi Tampereen Työväenyhdistykseen ja seuraavana vuonna hänet valittiin yhdistyksen johtokuntaan. Mäkelin sai johtokunnan vaalissa 48 ääntä. Lindroos oli tuolloin ääniharava 56 äänellä ja Mäkelinin edelle kiilasivat myös K. K. Sarlund, J. V. Hellberg, V. Westerlund ja Aku Vuorela.¹¹⁵ Äänestystulos osoittaa, että Mäkelin oli nopeasti saavuttanut suosiota Tampereella vaikka oli asunut paikkakunnalla vasta muutaman kuukauden. Suosiota selittää se, että Mäkelin oli jo entuudestaan tunnettu Tampereella aikaisemmista vuosista ja puhujamatkoiltaan. Hän oli ainakin vuonna 1900 kesäkuun alun perinteisellä kävelyretkellä ollut puhumassa Tampereella, koska oli ”Porin paras työväenpuhujana”¹¹⁶.

Mäkelin aloitti toimintansa rivakasti työväenyhdistyksessä. Hänet valittiin johtokunnan lisäksi vuoden 1901 aikana ainakin kahdeksaan eri toimikuntaan, valiokuntaan tai komiteaan. Jo vuoden 1900 lopulla Mäkeliniä oli ehdotettu puhuja- ja keskusteluseuran puheenjohtajaksi, joka jätettiin lopulta kokonaan valitsematta osallistujien vähyden vuoksi.¹¹⁷ Maaliskuussa 1902 Mäkelin sai entistä enemmän valtaa, kun hänet valittiin edustamaan työväenyhdistystä keskuskomiteassa¹¹⁸.

Viipurin puoluekokouksen edustajat Tampereen Työväenyhdistys valitsi kesäkuun alussa 1901. Johtokunnan ehdotuksesta päätettiin valita kolme edustajaa. Valituksi tulivat Y. Mäkelin (27 ääntä) M. V. Vuolukka (22 ääntä) ja A. E. Lagerström (15 ääntä), joka oli yhdistyksen puheenjohtaja. Tampereen työväenyhdistyksen vahvat miehet J. V. Hellberg ja Heikki Lindroos olivat myös

114 Kanerva 1986, 155–157. Ks. lisää Hellbergistä ja Lindroosista Kanerva 1986, 155–158.

115 TTY:n kuukausikokous. 9.12.1900 ja vuosikokous 27.1.1901, TTY:n pöytäkirjat 1900–1901, TKA.

116 Tampereen työväenyhdistysten ja ammattiosastoin keskuskomitean kokous 9.5, 20.5 ja 28.5.1900, CC 1, Työväenyhdistysten ja ammattiosastoin keskuskomitean pöytäkirjat 1901–1904, TKA; KL 9.6.1900 ja 12.6.1900.

117 TTY:n kokoukset 31.1.1901, 24.2.1901, 11.4.1901, 21.4.1901, 1.9.1901, 5.10.1901, 31.10.1901, TTY:n pöytäkirjat 1900–1901, TKA; TTY:n puhuja- ja keskusteluseuran kokous 5.11 ja 11.11.1901, TTY:n puhuja- ja keskusteluseuran pöytäkirjat 1901–1905, TKA.

118 TTY:n kuukausikokous 16.3.1902, TTY:n pöytäkirjat 1902, TKA.

ehdokkaana työväenyhdistyksen kokouksessa, mutta jäivät rannalle.¹¹⁹ Kanervan mukaan Hellbergin ja Lindroosin saamaan äänimäärään saattoi vaikuttaa se, että he olivat alkuvuonna kieltäytyneet puheenjohtajan tehtävästä. Työväenyhdistys sai kuitenkin kolauksen, kun Hellberg ja Nieminen valittiin edustajiksi Tampereen ulkotyöväenyhdistyksestä.¹²⁰ Äänestystuloksesta voidaan päätellä, että Kansan Lehden toimittajat olivat työväenyhdistyksessä suosittuja vanhempien jäsenten jäädessä osittain paitsioon.

Viipurin puoluekokouksen edustajavalinnat puhuttivat yhdistyksessä vielä myöhemminkin. Mäkelinin mukaan työväenyhdistyksessä alkoivat juoruilut ja ristiriitaisuudet näkyä puoluekokousedustajien valinnan jälkeen. Parjausta ja juoruilua oli harjoitettu joka tilanteessa. Oli mm. liikkunut huhu, jonka mukaan yhdistyksen puheenjohtaja Lagerström olisi nauttinut puoli pulloa olutta puoluekokouksessa. Mäkelin esitti kokouksessa ponnin, jonka mukaan luottamushenkilöt yhä enemmän ”työskentelevät henkisen elämän elvyttämiseksi yhdistyksen jäsenten sekä koko työväestön keskuudessa”. Kokouksessa keskusteltiin myös yhdistyksen henkisestä lomaannuksesta ja iltamista, jotka toivat mukaan innokasta, mutta tietämätöntä työväkeä. Tämän johdosta järjestysvaliokunta oli joutunut antamaan varoituksia ja erottamaan henkilöitä yhdistyksestä.¹²¹

Elokuussa 1902 jatkui keskustelu yhdistyksen johtomiesten riitelystä, joka yhdessä heikon talouden kanssa oli johtamassa yhdistyksen lamaantumiseen. Hellbergin mukaan ”Emme ole olleet rehellisiä toisillemme vaan koettanut sortaa ja alaspainaa toisiamme”. Ratkaisuksi hän esitti oman persoonan unohtamista ja keskittymistä yhteiseen etuun. Lindroosin mukaan vanhojen jäsenten pitäisi olla nuoremmille auttajina eikä ainoastaan arvostelijoina.¹²² Ilmeisesti osansa sai Mäkelinkin, joka tuossa vaiheessa riiteli Kansan Lehden asioista Hellbergin kanssa. Todennäköisesti Mäkelinin ja Hellbergin riidat saivat alkunsa toimitustyössä ja levisivät sieltä yhdistykseen. Mäkelin joutui toimituksessa taipumaan kirjapainonomistaja Hellbergin tahtoon, mutta yhdistyksessä Mäkelin pystyi haastamaan Hellbergin vapaasti.

119 TTy:n kuukausikokous 9.6.1901, TTy:n pöytäkirjat 1902, TKA; Kanerva 1986, 160–161.

120 Kanerva 1986, 161.

121 TTy:n kuukausikokous 16.3.1902, TTy:n pöytäkirjat 1902, TKA.

122 TTy:n johtokunnan kokous 16.8.1902, TTy:n pöytäkirjat 1902, TKA.

Vuoden 1903 vuosikokouksessa oli Mäkelinin vuoro erota johtokunnasta, mutta edellisen vuoden lopulla johtokunta ehdotti, että Mäkelin jatkaisi johtokunnassa.

”Johtokunta päätti ehdottaa kuukausikokoukselle, että jk:n vanhemmille jäsenille Helbergille, Lindroosille, Sarlundille, Westerlundille, Wuorelalle ja Fihlmannille suotaisiin nyt ero johtokunnasta eikä heitä ensi vuosikokouksessa uudelleen johtokuntaan valittaisi. Tämä olisi sentähden tarpeellista, että se monta vuotta yhtämittaa johtokunnassa työskennellyään ovat hyvin levon tarpeessa. Näistä ei Fihlman vielä ole erovuorossa mutta kun hän perin harvoin käy kokouksissa niin ehdottaa jk hänen tilalleen uusi valittavaksi.”¹²³

Vuosikokouksessa johtokunnan toive toteutui: veteraanit väistyivät ja Mäkelin valittiin johtokuntaan 108 äänellä ollen kokouksen ääniharava. Puheenjohtajaksi valittiin A. Nieminen.¹²⁴ Kun puheenjohtaja Nieminen matkusti Amerikkaan, asettui Mäkelin ehdolle vaalissa saaden seitsemän ääntä. Puheenjohtajaksi valittiin E. Viljanen 22 äänellä.¹²⁵ Vuoden 1903 puoluekokousedustajien vaalissa eniten ääniä sai Lindroos 26 äänellä. Valituiksi tulivat myös Mäkelin 23 äänellä, Seth Heikkilä, Vuolukka ja Maria Kulmala.¹²⁶ Vuonna 1903 Mäkelin oli työväenyhdistyksessä suosionsa huipulla. Hän jatkoi johtokunnassa hurjalla äänimäärällä kun yhdistyksen veteraanit saivat väistyä. Suosiosta huolimatta Mäkeliniä ei haluttu yhdistyksen puheenjohtajaksi ja Lindroos säilytti edelleen kannatusta.

Vuoden 1903 vuosikokouksen jälkeen Kaarlo Sandelin esitti johtokunnan vaalista vastalauseen. Vaaliaikana jotkut olivat harjoittaneet kiihotusta ja tyrkyttäneet valmiiksi täytettyjä lippuja. Jotkut olivat äänestäneet useamman kerran ja äänestäjissä oli ollut sellaisia, joilla ei ollut äänioikeutta. Sandelinista oli vaarallista valita kerralla niin paljon uusia miehiä. Hän syytti eräitä johtokunnan jäseniä persoonallisten etujen ajamisesta ja kagaalipolitiikasta.¹²⁷ Sandelinin kagaalisyytöksiä ja sen seurauksia käsittelen enemmän luvussa 7.3.

Helmikuussa 1904 Mäkelin ilmoitti kirjallisesti, että hän ei voinut enää osallistua johtokunnan tehtäviin. Mäkelin erosi johtokunnasta eikä asiasta keskusteltu kokouksessa. Johtokunnasta erosi

123 TTy:n johtokunnan kokous 18.11.1902, TTy:n pöytäkirjat 1902, TKA.

124 TTy:n vuosikokous 31.1.1903, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

125 TTy:n kuukausikokous 18.6.1903, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

126 TTy:n kuukausikokous 6.6.1903, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

127 TTy:n kuukausikokous 8.2.1903, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

Mäkelinin kanssa myös Hellman ja heidän tilalle valittiin A. Kukkola ja H. Lindroos, jolle reilu vuosi aiemmin oli haluttu antaa mahdollisuus lepoon.¹²⁸ Kanervan mukaan Mäkelin erosi samalla koko työväenyhdistyksestä¹²⁹. Mäkelin kuitenkin osallistui edelleen työväenyhdistyksen kokouksiin ja jatkoi toimintaansa ainakin äänioikeuskomiteassa¹³⁰ Vuoden 1904 vuosikertomuksen mukaan Mäkelin ei ollut vuoden 1905 alussa pääyhdistyksen jäsen, mutta kuului suutarien ammattiosastoon. Seuraavan vuoden vuosikertomuksen mukaan hän kuului molempiin sekä vastaperustettuun nuorisoliittoon.¹³¹

4.2. Henkisen elämän kohennus ja työväen sivistäminen

Tutkiessani Tampereen Työväenyhdistyksen ja sen ammattiosastojen henkistä elämää, olen tullut havaitsemaan, että siinä vallitsee arvelluttavan suuri siveellinen rappiotila. Aatteelliset harrastukset ovat yhdistyksessä melkein kokonaan kadonneet, tahi ainakin ahtautuneet hyvin rajoitettuun piiriin. Sijaan on astunutirstaileminen aistillisuus ja hyvin korkealle kehittynyt keinotteluhalu.¹³²

Samalla tarmolla kuin Kansan Lehdessä Mäkelin aloitti työväenyhdistyksessä, jonka henkisestä tilasta hän oli kovin huolissaan. Mäkelin kohdisti kritiikkinsä erityisesti ammattiosastojen iltamiin, joissa oli henkilöitä lähemmäs 200. Mitä pienempi oli osasto, sitä enemmän oli ulkopuolista ”kaupungin roistoväkeä”. Nämä yhdistyksiin kuulumattomat olivat juovuksissa ja työväentalon pihalla nautittiin väkijuomia. Kokouksissa pidettiin myös epäsideellisiä puheita. Iltamat olivat Mäkelinin mukaan muuttuneet ”siveettömyys-oppikursseiksi, joissa nuorisolta helposti katoaa kaikki edellytykset jaloihin harrastuksiin ja siveelliseen elämään”.

Iltamien sivistymättömän yleisön lisäksi Mäkelin kritisoi iltamien ohjelmia:

Nämä ohjelmat voivat monessa kohden kilpailla epäsideellisyydessä ja raakuudessa markkinahuvien ohjelmien kanssa. Mitään harvinaista ei ole, että ohjelman suorittajat

128 TTy:n johtokunnan kokous 2.2.1904 ja TTy:n kuukausikokous 21.2.1904, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

129 Kanerva 1986, 162.

130 Ks. TTy:n kuukausikokoukset 1904, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

131 Tampereen Työväenyhdistyksen jäsenet tammikuulla vuonna 1905, TTy:n vuosikertomus 1904, 65–71; Luettelo Tampereen Työväenyhdistyksen nykyisistä jäsenistä, TTy:n vuosikertomus 1905, liite, 1–42.

132 Mäkelinin kirje TTy:n johtokunnalle 19.9.1901, EA 1-8, TTy:lle saapuneet kirjeet, TTy:n arkisto, TKA.

*itse ovat hyvässä humalassa ja niin ollen tilassa, jossa ei itse kyetä arvostelemaan esitystensä...Ja tanssi, jota näissä iltamissa muodostaa ohjelman päänumerona, ei ole mitään tanssia, vaan villiintyneitten ihmisten järjetöntä reuhtomista, jota säästetään huudoilla kiljumisilla ja saastaisilla puheilla.*¹³³

Kirjeessään työväenyhdistykselle Mäkelin ehdotti, että johtokunta lakkauttaisi toistaiseksi ammattiosastojen perheiltamat ja järjestäisi tilaisuuden ”jalostuttaviin huveihin”¹³⁴ Puoluekokouksessa 1901 Mäkelin osallistui keskusteluun puoluehallinnolle tilitettävän veron suuruudesta. Hän oli sitä mieltä, että yhdistys tarvitsee innokkaita jäseniä, jotka maksavat jäsenmaksunsa vaikka viimeisistä rahoistaan. Mäkelinin mielestä yhdistykset eivät tarvitse veltoja jäseniä, jotka eivät tehneet mitään, edes maksaneet jäsenmaksujaan.¹³⁵ Samanlaista velttoutta hän kaikkosi Tampereen työväenyhdistyksessä.

Yhtenä ratkaisuna oli huvitoimikunnan lakkauttaminen¹³⁶. Johtokunta päätti ehdottaa ammattiosastoille iltamien poistamista ja tilalle yhdistyksen perheiltamia, joista epäkohdat poistettaisiin.¹³⁷ Ainoastaan maalarien ammattiosasto oli valmis lakkauttamaan iltamat, joten iltamien järjestämistä jatkettiin. Päätettiin kuitenkin sallia pääsy vain osastojen jäsenille.¹³⁸

Iltamien siistimisen lisäksi Mäkelin halusi sivistää työväkeä. Hän oli mukana komiteassa, joka järjesti keskustelukokouksia kevättalvella 1901. Vuoden 1901 kokouksissa tuli Mäkelinin ehdotuksesta keskustella erityisesti seuraavan edustajakokouksen asioista. Vuoden 1901 syksyllä Mäkelin ilmaisi huolensa yhdistyksen henkisestä elämästä. Hän ehdotti, että järjestettäisiin taas keskustelukokouksia, ”kun ne viime talvena huomattiin olevan hyvin käytännöllisiä kehittämään yhdistyksen jäsenissä harrastusta yleisten asiain käsittelyyn”. Kokouksessa valittiin uusi komitea järjestämään keskustelukokouksia ja Mäkelin kuului tähänkin.¹³⁹ Komiteoiden työstä ei ole säilynyt lähteitä. Komiteat eivät olleet kovin pitkäikäisiä ja niitä perustettiin paljon ja usein.

133 Ibid.

134 Ibid.

135 Viipurin puoluekokouksen pöytäkirja, 128–129.

136 TTy:n johtokunnan kokous 5.8.1902 ja TTy:n kuukausikokous 16.8.1902, TTy:n pöytäkirjat 1902, TKA.

137 TTy:n kuukausikokous 21.9.1901, TTy:n pöytäkirjat 1900–1901, TKA.

138 TTy:n johtokunnan kokous 31.10.1901 ja TTy:n kuukausikokous 24.8.1902, TTy:n pöytäkirjat 1902, TKA.

139 TTy:n kuukausikokous 24.2.1901 ja 1.9.1901, TTy:n pöytäkirjat 1900–1901, TKA.

Tultuaan valituksi keskuskomiteaan Mäkelin alkoi järjestää luentokursseja työväestölle. Syksyllä 1902 Mäkelin järjesti keskuskomitean kanssa ensimmäiset luentokurssit, joita työväenyhdistys tuki ja antoi tilat.¹⁴⁰ Luentokursseilla Mäkelin puhui porvarillisen yhteiskunnan häviöstä. Vuolukka luennoi sosialismista ja kansallisuusaatteesta, Seth Heikkilä sosialismista ja vapaudesta, A. Nieminen esitteli muutamia kohtia nykyisestä ja tulevasta yhteiskunnasta. Päätäjaisjuhlassa syyskuun alussa puhui Heikki Lindroos.¹⁴¹ Vuonna 1903 järjestettiin luentokurssit uudelleen, mutta Mäkelin ei tällä kertaa ollut puhumassa.¹⁴²

Luentokurssit eivät riittäneet Mäkelinille vaan hän halusi osallistua myös kunnallispolitiikkaan. Mäkelin ehdotti keväällä 1903, että perustetaan klubi, johon valittaisiin jäseniksi yhdistyksen kehittyneempiä jäseniä sekä työväen edustajat kaupungin valtuustosta. Klubi käsitteli kunnallisia, valtiollisia sekä teoreettisia sosiaalisia kysymyksiä sekä evästäisi työväestön edustajia kaupungin valtuustossa ja hankkisi heille valtuuston kokouksissa esitettäväksi huomiota herättäviä työväestön oloja parantavia ehdotuksia. Tällä tavoin voisivat työväestön edustajat olla työväestölle paljon suurammasta merkityksestä kuin mitä he ovat tähän asti olleet.¹⁴³ Edellisen vuoden lopussa työväen edustajiksi valtuustoon oli valittu A. Lagerström, H. Lindroos ja Seth Heikkilä¹⁴⁴

Vuonna 1904 joulukuussa työväenyhdistys perusti kunnalliskomitean, jonka tehtävänä oli huolehtia kunnallisten ja muiden yleisten asioiden käsittelyä yhdistyksessä. Komiteaan valittiin työväen edustajat valtuustossa, yhdistyksen puheenjohtaja sekä kirjuri ja Kansan Lehden toimittajat. Komitea oli kuitenkin yhtä lyhytikäinen kuin monet muutkin työväenyhdistyksen komiteat. Se sai aikaiseksi vain yhden esityksen valtuustolle ”pienen lasten hoidosta kaupungissamme”.¹⁴⁵

140 TTy:n johtokunnan kokous 10.4.1902 ja 13.5.1902, TTy:n pöytäkirjat 1902, TKA.

141 KL 30.8.1902; TTy:n vuosikertomus 1902, 46–47.

142 TTy:n vuosikertomus 1903, 48.

143 TTy:n johtokunnan kokous 31.3.1903, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

144 KL 17.12, 16.12 ja 19.12.1902; Kanerva 1986, 158.

145 TTy:n kuukausikokous. 18.12.1904, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA; Lammi 1922, 32.

4.3. Kunnallinen vaikuttaminen Mäkelinin sydämen asiana

Työväenpuolueen perustamisen jälkeen kiistaksi nousi kysymys vaaleihin osallistumisesta ja siitä pitäisikö tehdä yhteistyötä muiden puolueiden kanssa. Tamperelaisille ajatus vaalilakosta oli outo, koska työväki oli jo aiemmin ottanut osaa vaaleihin. Vuoden 1900 valtiopäivämiesvaaleissa ryhdyttiin kuitenkin vaalilakkoon puoluehallituksen ohjeiden mukaisesti. Seuraavina vuosina puolue ei saanut laadittua selkeää päätöstä vaaleihin suhtautumista. Vuoden 1900 kunnallisvaaleihin puolue kehotti osallistumaan ja seuraavina vuosina työväenyhdistykset saivat päättää asiasta itse. Tampereella kunnallisvaaleihin työväki osallistui vuosina 1900–1903 omalla listalla ja vuonna 1904 yhteislistalla. Valtiopäivävaaleja ei järjestetty vuoden 1900 jälkeen ennen vuotta 1904, jolloin kiista vaaleihin osallistumisesta repi puoluetta hajalle.¹⁴⁶ Vaaleihin liittyi kysymys äänioikeudesta ja aina vaalien lähestyessä asia otettiin esille.

Työväenyhdistyksillä oli kolme vaihtoehtoa, miten toimia kunnallisvaaleissa: vaalilakko, oma lista tai yhteistyö joko kannattamalla toisten puolueiden listoja tai menemällä vaaliliittoon. Omat vaalilistat saattoivat antaa julkisuutta ja moraalisen voiton, jos eniten äänestäjiä taaksensa kerännyt lista hävisi varallisuuteen perustuvan ääniasteikon vuoksi. Yhteistyön avulla työväki saattoi saada omia edustajiaan valtuustoon, mutta usein yhteistyö kaatui siihen, että porvarit tai työväki eivät hyväksyneet toinen toisilleen asettamia ehtoja. Jos yhteistyö ei onnistunut, saattoi kunnallisjärjestö kehottaa kannattajiaan vaalilakkoon, johon osa järjestöistä ryhtyi yrittämättä edes saada omia ehdokkaitaan porvarien listalle.¹⁴⁷

Kansan Lehdessä Yrjö Mäkelin ilmaisi vuoden 1900 kunnallisvaalien jälkeen tappiota tähän tapaan:

*Siveellinen voittomme on siksi suuri, että rahasäkkien omistajain täytyy väkisinkin hävetä pienellä äänestäjäjoukolla saamaansa voittoa. Ja sitä paitsi on meillä nyt vaali tuloksena kotoisia numeroita rahavallasta, numeroita senlaisia, joita kukaan ei voi tyhjäksi tehdä. Niiden edessä täytyy jokaisen vastentahtoaansakin tunnustaa, että yhteiskunnan valtijaan on raha eikä ihmisyyys.*¹⁴⁸

146 Kujala 1995, 293–294; Rasila 1984, 566–568, 582–584; Suodenjoki & Peltola 2007, 59.

147 Kujala 1978, 34–36.

148 KL 18.12.1900 pk ”Vapauden vuosisadan viime hetkellä.” -Y. M.

Vuoden 1901 kunnallisvaalien lähestyessä antoi puoluehallinto yhdistyksille ohjeen päättää vaaleihin osallistumisesta paikkakunnalliset olot huomioiden. Samalla puoluehallinto kehotti toimeenpanemaan mielenosoituksia äänioikeusasiasta.¹⁴⁹ Kesän puoluekokouksessa Mäkelin oli kannattanut puhtaita listoja, mutta hyväksyi avun vastaanottamisen ”*sopivassa tilanteessa*” ei ainoastaan pienten etujen vuoksi, kuten yhden ehdokkaan saamiseksi läpi. Liian tiivis yhteistyö vaikeuttaisi lopullisen päämäärän saavuttamista.¹⁵⁰ Kunnallisvaaleja varten työväenyhdistys perusti johtokunnan illanvietossa vaalikomitean, johon Mäkelin kuului. Varoja komitealla oli käytössä 100 markkaa. Mäkelinin ehdotuksesta vaalikomitea liittyi yhteen tilastokomitean kanssa; vaalikomitean agitaattorit keräisivät työnsä ohessa tilastoa. Tilastokomitea jätti Mäkelinin huoleksi toiminnan järjestämisen.¹⁵¹ Tarkempaa tietoa vaalikomitean työstä eikä sen jäsenistä ole tietoa, mutta Mäkelinin työskentely komiteassa kertoo hänen varhaisesta kiinnostuksesta vaalityöhön. Toisaalta, olihan Mäkelin jo vuonna 1895 käynyt kehottamassa Tampereen suutareita ottamaan osaa vaaleihin.

Vuoden 1901 vaaleissa Mäkelin ei ollut ehdokkaana vaikka hän työskenteli vaalikomiteassa. Työväen ehdokkaista valituiksi tulivat E. E. Heikkilä, Heikki Lindroos ja A. Lagerström. Kunnallisvaaleista kirjoitettiin Kansan Lehdessä sekä ennen että jälkeen vaalien.¹⁵² Pääkirjoituksissa Mäkelin kehotti äänestäjiä ajamaan rahavallan ulos ja kuulutti, että nimistä huolimatta Tampereella oli ainoastaan valtapuolue ja työväenpuolue.¹⁵³

Heinäkuussa 1902 puoluehallinto kehotti järjestämään äänioikeuskokouksia valtuusmiesvaalien aikana¹⁵⁴. Mäkelin valittiin syksyllä työväenyhdistyksen komiteaan, jonka tehtävänä oli suunnitella syksyn kunnallisvaalien agitatioonia. Komiteaan kuuluivat Johansson, Lindroos, Mäkelin, Lagerström ja Heikkilä.¹⁵⁵ Saman vuoden lopulla Mäkelin pyysi johtokunnan kokouksessa eroa vaalikomiteasta, mutta työväenyhdistyksen johtokunta ei siihen suostunut. Kokouksessa oli keskusteltu huhuista, joiden mukaan vaalivaliokunta puuhasi yhteistä listaa Suomalaisen Klubin

149 TTy:n pöytäkirjat 1901, TTy:n pöytäkirjat 1900–1901, TKA; TTy:n tilastokomitean pöytäkirja 16.11.1901, TTy:n pöytäkirjojen 1901 liitteenä, TKA; Puoluehallinnon kokous 14.10.1901, Suomen työväen puoluehallinnon pöytäkirjat 1899–1906, kansio CA:1 (Mf 2), SDP, TA; Suodenjoki & Peltola 2007, 59.

150 Viipurin puoluekokouksen pöytäkirja, 20.

151 TTy:n pöytäkirja 1901, TTy:n pöytäkirjat 1900–1901, TKA; Tilastokomitean pöytäkirja 16.11.1901, TTy:n pöytäkirjojen 1901 liitteenä, TKA.

152 KL 12.12.1901; KL 17.12.1901 ja KL 19.12.1901.

153 KL 12.12.1901 pk ”Alas rahawalta!”.

154 Puoluehallinnon kokous 18.7.1902, Suomen työväen puoluehallinnon pöytäkirjat 1899–1906, kansio CA:1 (Mf 2), SDP, TA.

155 TTy:n johtokunnan kokous 6.9.1902, TTy:n kuukausikokous 20.9.1902 ja TTy:n johtokunnan kokous 25.9.1902, TTy:n pöytäkirjat 1902, TKA.

kanssa.¹⁵⁶ Todennäköisesti Mäkelinin eropyynnöllä oli jotain tekemistä syytöksen kanssa.

Kunnallisvaaleihin työväki lähti kuitenkin omalla listalla ja Mäkelin oli yksi ehdokas. Työväen lista ei kuitenkaan ollut puhdas, sillä siinä oli kuusi työväen omaa ehdokasta, kuusi suomenmielistä ja yksi ruotsinmielinen. Ehdokkaista Kansan Lehden ”Tähystäjän” mukaan kymmenen oli raittiusmiehiä. Työväkeä edustivat mm. muurari A. Nieminen, kauppias Seth Heikkilä ja Yrjö Mäkelin ”*lehtemme vastaava, on yleensä tunnustettu yhdeksi etevimmiksi ja innokkaimmiksi tosi-työväen aatteen mieheksi maassamme.*”¹⁵⁷ Työväen omien ehdokkaiden lisäksi listalta löytyivät ainakin varatuomari Gummerus, insinööri Durchman, lääkäri Idman ja prokuraattori Erkki Reijonen.¹⁵⁸ Työväenpuolueen listalla suosittiin sekä raittiuden että perustuslaillisuuden kannattajia¹⁵⁹.

Perustuslaillisenä tunnettu Erkki Reijonen oli vuoden 1901 syksyllä noussut Suomalaisen Klubin johtokuntaan. Reijonen ja Idman osallistuivat molemmat kagaalin toimintaan.¹⁶⁰ Vaikka Suomalaisen Klubin johtokuntaan nousi perustuslaillisia, se ei välittömästi hajottanut klubia myöntyväisyyden ja vastarinnan kannattajiin kuten Helsingissä. Tampereella kunnallisvaaleissa vuonna 1902 oli tärkeimpänä kysymyksenä väkijuomakysymys, ei Venäjä-politiikka.¹⁶¹ Suomalaiselle Klubille oli edullista pitää valtakunnan politiikka erillään kunnallispolitiikasta, koska silloin se saattoi tehdä työväen kanssa yhteistyötä. Klubin vanhoillisiin jäseniin työväkeä yhdisti raittiustyö ja nuoriin perustuslaillinen vastarinta.¹⁶²

Mäkelin ei saanut vuoden 1902 vaaleissa riittävästi ääniä, mutta työväen omista ehdokkaista valituksi tulivat Seth Heikkilä, A. Lagerström ja H. Lindroos. Vaalien tuloksen selvittyä Kansan Lehdessä esitettiin kuinka epäreilu nykyinen useamman äänen ääniasteikko oli. Esimerkiksi Mäkelin, joka sai 14 eniten äänestäjiä taakseen, oli äänimäärän perusteella vasta 23.¹⁶³ Mäkelin ei ollut työväen ykkösmies Tampereella, koska häntä ei valittu valtuusmieheksi. Tampereen työväestä

156 Tty:n johtokunnan kokous 18.11.1902, TTy:n pöytäkirjat 1902, TKA.

157 KL 13.12.1902 ”Tähystyksiä” – Tähystäjät, Ks. myös KL 11.12.1902 ja KL 13.12.1902.

158 KL 11.12.1902.

159 Huhtanen 1972, 218.

160 Leino 1972, 148–149.

161 Leino 1972, 153–157; Huhtanen 1972, 216. Lopullinen taistelu perustuslaillisten ja myöntyväisyyksimielisten välillä Klubissa käytiin syksyllä 1904, kun kutsu valtiopäiville tuli. Lähde: Leino 1972, 129–176.

162 Huhtanen 1972, 216.

163 KL 16.12.1902.

kertoo jotain myös se, että J. V. Hellberg ei ollut työväen listalla eikä tullut valituksi¹⁶⁴. Vaalien jälkeen ”Tähystäjä” kritisoi niitä yhdistyksen ”pappoja”, jotka eivät olleet äänestäneet puolueen omaa listaa vaan tukeneet Suomalaista puoluetta. Näitä ”pappoja” olivat A. Lagerström, Kaarlo Sandelin ja K. V. Petäjäniemi.¹⁶⁵

Kunnan valtuusmiesvaalien aikana vuonna 1902 puoluehallinto kehotti järjestämään raastuvankokouksia äänimäärän alentamisesta valtiollisissa vaaleissa.¹⁶⁶ Tampereen työväenyhdistys valitsi Mäkelinin jättämään anomuksen maistraatille raastuvankokouksen kutsumisesta koolle. Kokouksessa tulisi keskustella varallisuusasteikon poistamisesta valtiollisissa vaaleissa. Mäkelinin omaa nimeä ei anomuksessa ollut, mutta kaupungin porvareita hän sai hankkeeseen mukaan. Allekirjoittajina olivat mm. Severi Nuormaa ja Erkki Reijonen.¹⁶⁷ Työväenyhdistyksessä ei oltu aluksi mitenkään varmoja hankkeen läpimenosta. Ennen kokousta päätettiin ottaa 500 kappaleen ylimääräinen painos Kansan Lehdestä, jossa ääniasteikon alennusasiaa käsiteltiin¹⁶⁸. Mäkelin laati kaupungin yhdistyksille kiertokirjeen, jossa kehoitettiin pohtimaan asiaa ennen raastuvankokousta. Lisäksi päätettiin järjestää yhteinen kokous, johon saapui noin 200 kuulijaa.¹⁶⁹ Mäkelin oli ennen vaaleja itse puhumassa Ruovedellä äänioikeudesta¹⁷⁰

Tampereen Raastuvankokouksessa 181 kuntalaista 1269 äänellä äänesti alennuksen puolesta ja 84 kuntalaista 829 äänellä vastaan. Kokouksessa päädyttiin alentamaan ylin äänimäärä kahteen.¹⁷¹ Tampereen lisäksi kokouksia järjestettiin 18 kaupungissa vuosina 1902–1903. Kuopiossa, Oulussa, Tampereella, Kemissä ja Lappeenrannassa saatiin kahden äänen asteikko, Savonlinnassa yhden äänen asteikko.¹⁷² Kunnallinen äänioikeusuudistus ei ollut 1900-luvun Tampereella mikään uusi asia tai Mäkelinin keksintö. Jo vuonna 1895 Suomalainen klubi aloitti toimet ääniasteikon alentamisesta 25 äänestä 10 ääneen. 1880-luvulla työväenyhdistyksessä vaadittiin siirtymistä 10 äänen asteikkoon ja jo 1870-luvulla tehtaalaiset olivat vaatineet kunnallista äänioikeutta.¹⁷³

164 Ibid.

165 Huhtanen 1972, 218–219.

166 Puoluehallinnon kokous 8.9.1902, Suomen työväen puoluehallinnon pöytäkirjat 1899–1906, kansio CA 1 (Mf 2), SDP, TA.

167 KL 23.9.1902 ”Ääniasteikon alentamispuuha Tampereella”; Verho 1956, 95; Kanerva 1986, 163.

168 TTY:n johtokunnan kokous 16.12.1902, TTY:n pöytäkirjat 1902, TKA; Kanerva 1986, 163.

169 TTY:n johtokunnan kokous 9.10.1902 ja 28.10.1902, TTY:n pöytäkirjat 1902, TKA; Kanerva 1986, 163.

170 KL 11.12.1902.

171 Kanerva 1986, 164.

172 Kujala 1978, 36–37.

173 Lammi 1922, 30; Rasila 1984, 295–297; Kanerva 1972, 334–345; Suodenjoki & Peltola 2007, 55.

Vuoden 1903 syksyllä kunnallisvaalien lähestyessä valittiin jälleen uusi komitea valmistelemaan vaalikokousta. Komiteaan valittiin Mäkelin, Hellman ja Viljanen.¹⁷⁴ Marraskuussa valittiin uudelleen komitea järjestämään äänioikeuskokouksia. Tähän kuuluivat Mäkelin, Westerlund ja Vuorela.¹⁷⁵ Alun perin oli suunniteltu erillistä vaalikomiteaa ja äänioikeuskokouksia järjestävää komiteaa¹⁷⁶. Todennäköisesti jälleen kerran oli valittu päällekkäisiä komiteoita. Tampereen työväenyhdistyksen ja Mäkelinin intoa selittänee osin Forssan puoluekokouksessa hyväksytty Mäkelinin laatima äänioikeusjulistus, jonka mukaan piti levittää kirjallisuutta, järjestää kokouksia ja mielenosoituksia äänioikeuden saavuttamiseksi.¹⁷⁷

Vaalien lähestyessä Kansan Lehti esitti tuleville ehdokkaille kysymyksiä tulevaan vaalikokoukseen, jossa 200 osallistujaa valitsi työväen ehdokkaat¹⁷⁸. Mäkeliniä ei työväen listalta löytynyt eikä häntä valittu myöskään raittiuskansan listalle, johon hän pyrki. Vaikka työväellä ja raittiuskansalla oli omat listansa, löytyi listoilta samoja ehdokkaita kuten maalari Johansson, kaupanhoitaja K. Koskinen, puuseppä Eemil Viljanen ja levyseppä Aku Vuorela.¹⁷⁹ Kansan Lehti paheksui raittiusväkeä, joka oli mainostanut yhteistä listaa ja kehotti äänestämään oman listan ehdokkaita¹⁸⁰. Myöhemmin raittiusseura vastasi, että mainos oli virhe ja saanut alkunsa siitä, että yhteistä listaa oli tavoiteltu¹⁸¹. Kunnallisissa vaaleissa Tampereen työväkeä lähensi alkoholikysymys raittiuskansaan.

Tampereella ensimmäinen raittiusseura perustettiin vuonna 1884. Tampereella työväki oli mukana raittiusseuroissa, joita Tampereella oli useita 1900-luvun vaihteessa. Kansan Lehti kannatti alusta alkaen raittiusasiasiaa, mm. J. V. Hellberg oli vuonna 1899 raittiusseura Taiston puheenjohtaja.¹⁸² Tamperelaisista raittiusseuroista Toivo ja Aamurusko olivat työväestön järjestöjä kun taas Elon johdossa oli Suomalaisen Klubin johtomiehiä ja Liittossa sekä työväestöä että keskiluokkaa¹⁸³. Kunnallisvaaleissa raittiusliikettä edusti vuoden 1899 vaalien yhteydessä perustettu raittiuspuolue. Työväki teki vaaleissa yhteistyötä raittiusväen kanssa ja vastassa oli suomalaisen puolueen kauppiasryhmittymä.¹⁸⁴ Huhtasen mukaan Tampereen työväestön keskeiseksi ongelmaksi

174 TTy:n johtokunnan kokous 20.10.1903, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

175 TTy:n johtokunnan kokous 10.11.1903, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

176 TTy:n kuukausikokous 8.11.1903, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

177 Forssan äänioikeusjulistuksesta lisää luvussa 6.3.

178 KL 10.12.1903; KL 15.12.1902.

179 KL 15.12.1902; KL 17.12.1902.

180 KL 17.12.1902 ”Liian törkeä vaalipetokseksi, liian suuri erehdykseksi”.

181 KL 19.12.1902.

182 Alanne 1972, 49–51, 81; Sulkunen 1986, 155.

183 Alanne 1972, 84; Sulkunen 1986, 156–159.

184 Huhtanen, 1972, 211–212.

muodostui se olisiko tärkeämpi perustuslaillisuus vai raittiuskysymys.¹⁸⁵

Kunnalliseen äänioikeusasiaan Mäkelin palasi vielä loppuvuonna 1903, jolloin hän muistutti, että myös kunnalliseen äänioikeuteen tulee kiinnittää huomiota, ei vaan valtiolliseen.¹⁸⁶ Kansan Lehdessä Mäkelin vaati puolueille yhteiskunnallista ohjelmaa, millaisen työväen ehdokas Vesterlund oli esittänyt omassa vaalitulaisuudessaan. Hän kirjoitti, että ”*puolueilla yhteiskunnallisen ohjelman sijasta on ollut läpi ajettavana muutamien ryhmien valtakysymys ja mieliteot.*” Ehdokkaat vaaleihin oli valittu kunnioituksen ja ystävyiden perusteella. Valtuutetuksi oli ryhdytty, koska se on ollut kunnia-asia ja saattanut nostaa arvostusta yhteisössä. Valituilla tai puolueilla ei ole ollut mitään yhteiskunnallista linjaa tai tavoitteita, joten asioiden ajaminen on jäänyt toissijaiseksi. Mäkelinin mielestä piti ottaa mallia ulkomailta, jossa puolueilla oli yhteiskunnalliset ohjelmat, joita valituksi tulleet sitten noudattavat.¹⁸⁷ Mäkelin vaatii kirjoituksessaan selkeätä puolue toimintaa, joka oli vielä Suomessa hyvin uutta.

Vaalikomitealle, välillä äänioikeuskomitea, johon kuuluivat Mäkelin, Aku Vuorela ja Vesterlund, päätti johtokunta lähettää kirjeen keväällä 1904. Komitealta kysyttiin sen työstä ja siitä työskentelikö se edelleen.¹⁸⁸ Huhtikuussa saapui Mäkelinin kirjoittama vastaus, jonka mukaan järjestysvalta oli haitannut työtä eikä kunnallisvaalien aikana oltu onnistuttu järjestämään suunniteltuja kokouksia. Tämä lamautti komitean työtä niin että komitea ei enempää toiminut jonka tähden komitea jätti aikomansa rahankeräyksenkin johtokunnan huostaan ja toivoi että johtokunta esittäisi asian uudelleen yhdistyksen kokoukselle.¹⁸⁹ Vanha äänioikeuskomitea vapautettiin ja keräysrahat tilitettäväksi puoluehallinnolle. Uuden komitean valinta jätettiin johtokunnan vastuulle.¹⁹⁰

Huhtikuussa 1904 valittiin uusi komitea ajamaan äänioikeusasiaa ja heinäkuussa valittiin vakituinen komitea samaan tarkoitukseen. Tähän kuuluivat Sirola, Vuorela ja Vesterlund.¹⁹¹ Elokuussa päätettiin yksimielisesti ottaa osaa pormestarien ja raatimiesten vaaliin syksyllä. Mäkelinin ehdotuksesta päätettiin valita komitea, joka asettaisi ehdokkaita vaaleja varten sekä kutsuisi lähempänä vaaleja yleisen kokouksen ehdokkaista keskustelemaan. Kolmimiehiseen komiteaan

185 Huhtanen 1972, 213–214.

186 KL 12.12.1903 pk ”Kunnallinen äänioikeus myöskin”.

187 KL 29.10.1903 pk ”Mitä meidän tulee vaatia kansan edustajalta?”.

188 TTy:n johtokunnan kokous 7.4.1904, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

189 TTy:n johtokunnan kokous 19.4.1904, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

190 TTy:n kuukausikokous 24.4.1904, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

191 TTy:n kuukausikokous 10.7.1904, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

Mäkelin, H. Lindroos ja A. A. Lagerström.¹⁹² Äänioikeuskomitea ei hoitanut kunnallisvaaleja vaan sitä varten valittiin erillinen komitea. Mäkelin oli vielä vuonna 1905 mukana komiteassa, joka valmisti raatimiesten vaalia¹⁹³

Vuoden 1904 kunnallisvaaleissa Tampereen työväki teki yhteistyötä raittiuspuolueen ja suomalaisten kanssa. Yhteislistan tavoitteena oli saada viinapuolueen ylivoima kaadettua.¹⁹⁴ Suurlakon jälkeisissä vaaleissa työväki asetti yhteisen listan suomalaisen puolueen kanssa. Yhtään työväen ehdokasta, joka oli ainoastaan tällä listalla, ei valittu. Työväen ehdokkaina olivat mm. Tyko Varto ja Aku Vuorela mutta ei Mäkeliniä. Nuorsuomalaiset saivat voiton näissä vaaleissa.¹⁹⁵ Kansan Lehti kuulutti vaalien jälkeen työväen voittaneen siveellisesti vaikka ”kukkarovalta” saikin ehdokkaansa läpi¹⁹⁶.

Tampereen työväenyhdistyksessä Mäkelin osallistui aktiivisesti nimenomaan kunnallisen äänioikeuden hankkimiseen. Hän oli vuodesta 1901 vuoteen 1905 mukana komiteoissa järjestämässä kunnallisvaalien agitaatioita ja ehdokasasettelua. Kiinnostuksesta kunnallisiin asioihin kertoo myös hänen ehdotuksestaan vuonna 1903 perustettu kunnallisklubi. Tampereen työväenyhdistyksessä toimi myös erillinen agitatsioonikomitea, mutta tämän komitean toiminnassa Mäkelin ei jostain syystä ollut mukana¹⁹⁷. Mäkelin halusi ehkä tulla ja mennä haluamallaan tavalla varsinkin kun rahoittajia itsenäiseen agitaatioon löytyi.

4.4. Valtiollinen äänioikeus ja vaalit Tampereelta katsottuna

Mäkelin muistetaan ehkä parhaiten Forssan äänioikeusjulistuksen laatimisesta puoluekokouksessa elokuussa 1903. Puoluehallinto valitsi Mäkelinin alustamaan äänioikeusasiaa. Hänet oli jo aiemmin valittu laatimaan lentokirjanen äänioikeudesta kevään mielenosoituksia varten.¹⁹⁸ Mäkelin ei suostunut alustamaan äänioikeusasiaa kirjallisesti, ainoastaan suullisesti:

192 TTy:n kuukausikokous 21.8.1904, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

193 Työväen kokous 16.10.1905, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

194 Voionmaa 1932, 342–345; KL 15.12.1904 pk ”Huomenna vaaliin!”.

195 Jutikkala 1979, 163; KL 9.12.1905.

196 KL 12.12.1905.

197 Suodenjoki 2005, 30–31.

198 Puoluehallinnon kokous 16.4. ja 11.5.1905, Suomen työväen puoluehallinnon pöytäkirjat 1899–1906, kansio CA 1 (Mf 2), SDP, TA.

Jos ne mietteet tulevat painomusteen kautta monistettua, koituu siitä tilapäistä haittaa puolueelle ja myöskin puheenalaiselle asialle. Periaatteellisesta puolesta ei puoluekokoukselle minun mielipiteeni mukaan ole enää mitään sanottavaa, sillä onhan se jo sanottu siksi useasti. Asia vaatii nyt käytännöllisiä toimenpiteitä sekä tarkkaa punnitsemista josko myönnytään tinkimisiin toistaiseksi. Näitä ym. seikkoja käsitellessä täytyisi lausua yhtä ja toista joka kelpo tavalla kuluttaisi sitä sotisopaa, jossa me äänioikeusasiasia ajaessamme olemme esiintyneet. Minun käsitykseni mukaan olisi asialle eduksi jos keskustelukin, ainakin aluksi, suoritettaisiin suljettujen ovien takana ja vasta ponnet julkaistaisiin.¹⁹⁹

Mäkelin tiesi, että hänen alustuksensa äänioikeudesta tulisi aiheuttamaan paljon keskustelua sekä puolueessa että sen ulkopuolella, joten hän halusi jättää ennakkokeskustelun sikseen.

Lupauksensa mukaisesti Mäkelin alusti äänioikeusasian suullisesti ja esitti kokoukselle laatimansa kirjalliset ponnet. Mäkelinin ponsien mukaan ”työväki, joka on kokonaan syrjäytetty valtiollisesta vallasta, voi tunnustaa pyhiksi niitä lakeja, joita luokkaeduskunta sille laatii, ja sentähden ei se myöskään voi tuntea mitään sitovia velvollisuuksia näitä lakeja kohtaan, lukuunottamatta sitä velvollisuutta, jonka ulkonainen pakko asettaa.” Mäkelin jatkoi luokkayhteiskunnan parjaamista: ”Samasta syystä ei työväelle myöskään voida asettaa minkäänlaisia siveellisiä kansalaisvelvollisuuksia, kun siltä kerran on riistetty juuri se, mikä tekee ihmiset kansalaisiksi.”²⁰⁰

Ponsissaan Mäkelin vaati kaikille samanlaisia yhteiskunnallisia vaikutusmahdollisuuksia syntyperästä ja varallisuudesta riippumatta. Hän vaati, että säätyeduskunta tulisi muuttaa yksikamariseksi eduskunnaksi, johon jokainen 21-vuotias niin mies kuin nainenkin saisi äänestää omaa edustajaansa.²⁰¹ Puolueen tuli Mäkelinin mukaan tehdä kaikkensa, että äänioikeus saadaan voimaan: ”Se tulee höllentämään kansaan juurrutetuista käsitteistä luokkaetuoikeuksien loukkaamattomasta pyhydestä ja kiihoittamaan kansaa yhä voimakkaampaan luokkataisteluun

199 Mäkelinin kirje puoluehallinnolle 22.6.1903, kansio F 3, Puoluehallinnon kirjeenvaihtoa 1901–1903, SDP, TA

200 Forssan puoluekokouksen pöytäkirja, 134–135

201 Forssan puoluekokouksen pöytäkirja, 135–136

*aina siksi, kunnes vaatimus on kokonaan perille ajettu.*²⁰² Mäkelin ei ponsissaan kaihtanut keinoja äänioikeuden saavuttamiseksi. Hänen puheensa oli hyvin luokkatietoinen, jopa vihamielinen. Hän puhui paljon taistelusta, sorrosta ja luokkavihan lietsomisesta.²⁰³ Mäkelinin väitetty revisionismi ei tullut tässä julistuksessa esille, kuten ei tullut myöhemminkään. Ehrnrooth on analysoinut Mäkelinin kirjasta *”Taloudellinen kehitys ja sen seuraukset”* vuodelta 1914 ja todennut Mäkelinin olleen maltillisen oikeaoppisuuden kannattaja.²⁰⁴ Forssan äänioikeusjulistuksessa maltillisuus ei vielä tullut ilmi, tosin aikakin oli toinen kymmenen vuotta myöhemmin, jolloin äänioikeus oli jo saavutettu.

Äänioikeusjulistuksen lopuksi Mäkelin esitti, mitä käytännössä voitaisiin tehdä, että äänioikeus saataisiin ajettua läpi. Hän ehdotti, että jokainen työväenyhdistys omistaisi äänioikeusasialle sen viikon, jolloin valtiopäivämiesvaalit pidetään. Lisäksi jokaisen työläisen tulisi lahjoittaa puolen päivän palkkansa äänioikeusrahastolle. Lisäksi pitäisi järjestää äänioikeuskokouksia ja mielenosoituskulkueita sekä levittää julistuksia ja äänioikeutta käsittelevää kirjallisuutta.²⁰⁵ Mäkelinin käytännön ehdotukset eivät olleet radikaaleja ja niitä oli hyvin vähän. Yleislakkoa hän ei ehdottanut lainkaan, vaikka julistus oli muuten hyvin hyökkäävä.

Elo-syyskuun vaihteessa Kansan Lehden pääkirjoituksissa nousi esille Forssan puoluekokous. Lehdessä julkaistiin äänioikeusjulistus ja siihen liittyvä kirjoitus *”Forssan julistus ja porvaristo”*, jossa kommentoitiin porvareiden piirissä noussutta kohua äänioikeusjulistuksesta. Mäkelin kritisoi niitä vallassaolijoita, jotka väittivät *”että julistus on syntynyt itsekkäiden pyyteitten vaikutuksesta”*. *”Lisäksi olkoon tässä yläluokan rauhoittamiseksi sanottu, että joka ainoa ajatus mikä esiintyy julistuksen ensimmäisessä osassa, on poimittu porvarilehdistä siihen aikaan, kun niissä käytiin loistavaa äänioikeusparaatia.”* Mäkelinin mielestä sosialidemokraattisella puolueella ei ollut mitään syytä perua julistusta, koska se oli täyttä totta.²⁰⁶ Mäkelin joutui vastaamaan porvariston syytöksiin työväestöstä, joka ei noudattanut lakeja. Hänen mielestään porvarilehdet saivartelivat äänioikeusjulistuksen sisältöä ja työväki noudatti lakeja.²⁰⁷

202 Forssan puoluekokouksen pöytäkirja, 136.

203 Ibid.

204 Ehrnrooth, 158–159.

205 Forssan puoluekokouksen pöytäkirja, 138–139.

206 KL 8.9.1903 pk ”Forssan julistus ja porvaristo.”

207 KL 1.12.1903 pk ”Ettäkö ihan aakkosista alkaen?”

Äänioikeusjulistus kirvoitti vastalauseita porvaristossa, mutta työväkikään ei sitä yksimielisesti hyväksynyt. Puoluekokouksessa Valpas oli jättänyt vastalauseen ja uusia vastustajia ilmaantui kokouksen jälkeen. Yksi vastustaja kotkalainen Reino Drockila, joka oli Forssan äänioikeusjulistuksesta jutellut Mäkelinin kanssa Forssassa ja oli silloin sen hyväksynyt. Myöhemmin Drockila oli arvostellut puoluekokousta, jossa Tainio oli lyönyt nuijalla niin nopeasti pöytään, että Drockila ei ollut saanut puheenvuoroa. Mäkelinin mielestä Drockila pitäisi potkia puolueesta pois, koska hänellä ei ole mitään mielipidettä. Epäpuhtaudet oli karsittava, vaikka työ olikin epämieluisaa.²⁰⁸ Drockila vastasi Mäkelinin pääkirjoitukseen muutama päivää myöhemmin ja kirjoitus ”*Varjele meitä ahdasmielisyydeltä!*” julkaistiin Kansan Lehdessä. Hänen mielestään julistuksesta ei ollut mitään hyötyä ja se olisi voinut olla lievempi. Hän vaatii lopuksi oikeutta olla eri mieltä, vaikka Mäkelin tahtoisikin hänet pannaan asettaa.²⁰⁹

Forssan julistus keskittyi sosialidemokraattien tärkeimpään tavoitteeseen eli äänioikeuteen ja eduskuntauudistukseen. Puolue ei kuitenkaan määritellyt menettelytapaa asiasta ennen vuotta 1904, koska asia ei ollut edennyt valtiopäiville eikä asia ollut yksin puolueen päätettävissä. Vallitsevana käsityksenä kuitenkin oli, että äänioikeusuudistus toteutetaan ennen eduskuntauudistusta.²¹⁰ Puolue ei määritellyt tarkkaan menettelytapaa, miten toimia yhteistyössä porvareiden kanssa ja osallistutaanko valtiopäivämiesvaaleihin vai ei. Yhteistyötä porvareiden kanssa ei tuomittu jyrkästi, kunhan puolueohjelmaa noudatettiin. Turun kokouksessa puolue antoi jokaiselle paikkakunnalle mahdollisuuden ratkaista itse osallistumisen valtiollisiin vaaleihin. Koska vaaleja ei vuosina 1900–1903 järjestetty, siirtyi menettelytavan ratkaisu vuoteen 1904.²¹¹

Vuonna 1904 puoluehallitus päätti helsinkiläisten ehdotuksesta järjestää ylimääräisen puoluekokouksen, että saataisiin selville puolueen kanta tulevista valtiopäivämiesvaaleista. Kokouksen keskeiseksi kysymykseksi muodostui se pitäisikö osallistua vaaleihin vai ryhtyä vaalilakkoon.²¹² Helsingin puoluekokousta ja menettelytapatutkimusta on käsitelty tutkimuksessa hyvin paljon²¹³, joten en perehdy menettelytapakiistaan enkä sen ympärillä käytyyn keskusteluun syvällisesti. Perehdyn siihen, miten tilanteeseen suhtauduttiin Tampereella.

208 KL 6.10.1903 pk ”Varjele meitä ystäväistä!”.

209 KL 10.10.1903 ”Varjele meitä ahdasmielisyydestä!” - Reino Drockila.

210 Kujala 1978, 30–38.

211 Kujala 1978, 34–36.

212 Kanerva 1986, 172–173; Puoluehallinnon kokous ?.9.1904, Suomen työväen puoluehallinnon pöytäkirjat 1899–1906, kansio CA 1 (Mf 2), SDP, TA.

213 Ks. esim. Soikkanen 1961, 100–112; Soikkanen 1975, 59–65; Salkola 1967, 29–36; Kanerva 1986, 172–176; Kujala 1995, 304–345.

Ylimääräisen puoluekokouksen lähestyessä Mäkelin kirjoitti pariin otteeseen puolueen taktiikasta tulevilla vaaleilla. ”Työväenpuolueen keskuudessa vallitsee nykyään tuollainen kiihotuksen hetki. Häväistysjuttuja on sepustettu, on agiteerattu sekä julki että salaa. – Kysymme, hyvät puoluetoverit, onko meillä tosiaankin varaa tällaiseen repimis- ja raastamistyöhön?” Mäkelinin mielestä puoluekokouksen ei tulisi tehdä päätöstä yhteisestä vaalitaktiikasta. Hänen mielestään Forssan julistus ei kieltänyt yhteistyötä muiden puolueiden kanssa. Mäkelinin halusi lähettää miehiä valtiopäiville ajamaan työväen asiaa ja kokouksessa pitäisi vihdoin näyttää, että ”nyörit eivät ole Helsingissä”.²¹⁴ Valpas vaati puoluekokouksessa koko puolueelle yhteistä menettelytapaa. Valiokunta ehdotti, että paikalliset työväenyhdistykset saisivat itse päättää menettelystään, mutta Valppaan kanta voitti. Työväenyhdistyksistä Tampere, Oulu, Vaasa, Turku ja Mikkeli olivat sitä mieltä, että vaaleihin tulisi ottaa osaa valtapuolueiden kanssa. Vaalilakko sai kokouksessa enemmän kannatusta ja siihen päädyttiin.²¹⁵

Yrjö Sirola kirjoitti puoluekokouksen jälkeen pääkirjoituksen ”Puoluekokouksen päätös”, jossa hän kertoi pelostaan puolueen hajaannuksesta. Esimerkkinä hajaannuksesta oli lehden vastaavan toimittajan Yrjö Mäkelinin ero. Sirola olisi ollut valmis lähettämään edustajia valtiopäiville, mutta hyväksyi puoluekokouksen päätöksen.²¹⁶ Samassa lehdessä julkaistiin lyhyt artikkeli, jossa kerrottiin Mäkelinin erosta. Mäkelin oli siveellisesti, mutta ei oikeudellisesti vapaa vastaavan toimesta.²¹⁷ Mäkelin oli ilmoittanut erostaan johtokunnan kokouksessa. Hän ei pystynyt toimittamaan lehteä puoluekokouksen päätösten mukaisesti. Hän ei hyväksynyt päätöstä ja halusi kirjoittaa vapaasti mielipiteensä. Paikka julistettiin auki, Mäkelin ilmoitti siirtyvänsä Länsi-Suomen Työmieheen ja Sirola haki päätoimittajan paikkaa. Lopulta Mäkelin kuitenkin jatkoi toimessaan kun johtokunta suostui nostamaan hänen palkkansa 200 markkaan kuukaudessa.²¹⁸ Mäkelinin eron taustalla oli pettymys puoluekokouksen päätökseen ja hänen äkkipikainen luonteensa. Nuoren Sirolan nousu Kansan Lehden palstoilla Mäkeliniä vastaan varmasti harmitti Mäkeliniä. Kansan Lehden johtokunta kuitenkin pelasti Mäkelinin eikä hyväksynyt Sirolaa lehden päätoimittajaksi.

214 KL 22.9.1904 pk ”Sanamme.”. Ks. myös KL 24.9.1904 pk ”Onko se tosiaankin rikos?”, joka käsitteli samaa asiaa.

215 Kanerva 1986, 172–173; Helsingin puoluekokouksen pöytäkirja, 24. Tampereen työväenyhdistystä kokouksessa edustivat Lindroos, Mäkelin ja Viljanen ja ulkotyöväenyhdistystä E. V. Mäkinen. Vuolukka oli mukana puoluehallinnon jäsenenä ja Tyko Varto puoluelehtien puolesta.

216 KL 4.10.1904 pk ”Puoluekokouksen päätös.”. Mäkelin ja Sirola jatkoivat lehden palstalla keskustelua pitkään siitä, miten kokouksen päätökseen pitäisi suhtautua. Ks. KL lokakuu 1904.

217 KL 4.10.1904 pk ”Kansan Lehden toimitus.”.

218 Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n johtokunnan kokoukset 2.10.1904, 6.11.1904 ja 24.11.1904, Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n arkisto, TA; KL 8.11.1904..

Oman selvityksensä puoluekokouksesta ja erostaan Mäkelin antoi 6.10.1904 pääkirjoituksessaan ”*Selvitystä, puolustusta ja hyökkäystä*” poikkeuksellisesta allekirjoitettuna. Mäkelinin mielestä puoluekokouksen päätös oli järjetön, mutta sitä oli noudatettava. Mäkelin vakuutti tietävänsä, mitä työväki halusi ja alkoi työskennellä sen eteen. Hän halusi syrjäyttää vastustajansa, mitä hän ei voinut Kansan Lehdessä tehdä. Hän ei myöskään suostunut siihen ”*nuorallatanssimiseen*”, johon Sirola pääkirjoituksessaan kehotti.²¹⁹ Mäkelinin myöhempien muistelmien mukaan Kansan Lehti taisteli järjetöntä puoluekuria vastaan. Hän ei halunnut että puolueesta tulee yksi lauma, jossa yksilöt eivät osaa itsenäisesti ajatella vaan uskovat ylempää auktoriteettia.²²⁰ Vuonna 1904 Mäkelin oli valmis hyväksymään eriävät mielipiteet kun taas vuonna 1903 Mäkelin oli valmis erottamaan hajaannuksen aiheuttajat kuten Drockilan. Mäkelin hyväksyi erimielisyydet puolueessa kun hänelle itselleen sopi.

Tampereen työväenyhdistys oli kannattanut vaaleihin osallistumista ylimääräisessä kokouksessa ennen puoluekokousta.²²¹ Kun tieto puoluekokouksen päätöksestä saapui, järjestettiin Tampereella yhteinen työväen kokous 6.lokakuuta. Kokouksessa Sandelin ihmetteli, missä ovat paikkakunnan auktoriteetit, jotka olivat ilmeisesti päättäneet olla noudattamatta puoluekokouksen päätöstä. Koska ensimmäisessä kokouksessa ei päästy asiasta yhteisymmärrykseen, järjestettiin uusi kokous kolme päivää myöhemmin. Paikalla oli noin 150 osallistujaa, mutta jälleen Sandelin sai paheksua puolueveteraanien poissaoloa. Kokouksissa Lindroos ja Vuolukka olivat sitä mieltä, että päätös oli huono, mutta sitä tulisi noudattaa. Lopulta äänin 49–32 päätettiin ottaa osaa vaaleihin. Ainakin Heikki Lindroos jätti äänensä käyttämättä ja ilmeisesti moni muukin, koska osallistujia mainittiin olevan noin 150.²²² Ainakaan ensimmäisessä kokouksessa eivät olleet läsnä Tampereen työväenyhdistyksen puoluekokousedustajat²²³, mutta toisesta kokouksesta ei ole tietoa.

Vaalikokouksen päätöksen jälkeen Sirola paheksui Kansan Lehdessä vaaleihin lähteviä.²²⁴ ”*Eikä meidän nyt tarvitse puhua semmoisesta, ettei äänemme kuuluisi valtiopäiville. Kyllä siellä lakia luetaan ja me säästämme ulkopuolelta. Ja kun veli Mäkelin nostaa huulilleen vanhan äänioikeusämyrinsä, niin onpa sen ääni kuuluva yli maamme rajojen, saatikka sitten säätytalojen täysistuntoihin.*”²²⁵ Tampereen työväenyhdistys päätti kuitenkin tarjota ehdokkaitaan

219 KL 6.10.1904 pk ”Selvitystä, puolustusta ja hyökkäystä.” -Yrjö Mäkelin.

220 Mäkelin 1914, 21.

221 TTy:n ylimääräinen kokous 14.9.1905, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

222 Työväen kokous 6.10.1904 ja 9.10.1904, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

223 KL 8.10.1904.

224 KL 4.10.1904 pk ”Puoluekokouksen päätös” –iro-; KL 8.10.1904 pk ”Mitä on tehtävä?” –iro-.

225 KL 8.10.1904 pk ”Mitä on tehtävä?” –iro-.

nuorsuomalaisten eli perustuslaillisten listoille ja osallistua vaaleihin. Ehdokkaiksi valittiin Heikki Lindroos ja Yrjö Mäkelin.²²⁶

Liittyminen nuorsuomalaisten kanssa yhteistoimintaan sai Sandelinin, joka oli aiemmissa kokouksissa kannattanut puoluekokouksen päätöstä, järjestämään uuden vaalikokouksen. Kokous järjestettiin raittiusseuran talolla ja kokouksen aluksi Sandelin pyysi poistumaan niitä, joita ei ollut kutsuttu. Kokouksesta oli kuitenkin ilmoitettu sanomalehdissä, joten kukaan ei poistunut. Se, kenelle Sandelin oli kokouksen suunnannut jäi epäselväksi, mutta ainakaan vastavalittua vaalikomiteaa ei kokoukseen oltu kutsuttu. Sandelin avasi kokouksen ja sanoi syyksi sen, ”*että työväki viimesunnuntaisessa kokouksessaan on liittynyt ruotsinmielisiin ja että työväenehdokas Makelin oli omain kunnianhimoisten pyyteittensä tähden vienyt työväen ruotsinmielisten puolelle, jonka tähden nyt olisi suomenmielisten järjestäytyneitten työmiesten liityttävä suomalaisen puolueen kanssa neuvottelemaan ehdokkaista vastapainoksi Mäkelinin ehdokkaille.*” Protestikokous ei tuottanut toivottua tulosta, kun kokousväki vaati pysymään edellisen kokouksen päätöksissä. Ainoastaan Sandelin ja joku toinen olivat eri mieltä ja he poistuivat kokouksesta.²²⁷

Kiista ei kuitenkaan loppunut kokoukseen vaan neuvottelut suomalaisen klubin kanssa aloitettiin. Listoille tarjottiin Hellbergiä ja Lagerströmiä, joita ei klubi hyväksynyt, mutta hyväksyivät W. Petäjaniemen ja lopulta Lagerströmin. Vaalikomitea esitti vastalauseensa julkisesti sanomalehdissä ja seuraavassa kokouksessa asiaa käsiteltiin uudelleen. Sandelin myönsi toimineensa vastoin vaalikokouksen päätöksiä, mutta oli tehnyt sen täydestä vakaumuksestaan, koska yhdistys rikkoi puoluekokouksen päätöksiä.²²⁸ Sandelin, joka oli aluksi vaatinut noudattamaan puoluekokouksen päätöstä, oli kuitenkin itse valmis sitä rikkomaan, että Mäkelin ei tulisi valituksi. Hän halusi työväen vastaehdokkaita suomalaisten listoille hajaannuttamaan työväestön ääniä. Huhtasen mukaan Mäkelin ja Lindrooskin halusivat ehdokkaiksi Suomalaisen Klubin listalle, mutta Mäkeliniä ei hyväksytty²²⁹.

Kansan Lehden ”*Waalii!*” pääkirjoituksessa kehoitettiin äänestämään vaaleissa Mäkeliniä ja Lindroosia, jotka olivat nuorsuomalaisten listalla. Listalla oli heidän lisäksi kolme nuorsuomalaista ja yksi nuorrootsalainen. Pääkirjoituksessa muistutettiin, että työväenyhdistys oli vahvasti

226 TTy:n ylimääräinen kokous 16.10.1905, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

227 Työväen kokous 22.10.1904, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

228 Työväenyhdistyksen kokous 2.11.1904 ja 13.11.1904, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

229 Huhtanen 1972, 232.

perustuslaillisella linjalla.²³⁰ Seuraavan päivän lisälehdessä ilmoitettiin, että Lindroos oli valittu valtiopäiville. Lindroos oli saanut 6764 ääntä 831 valitsijalla ja Mäkelin 3476 ääntä 429 valitsijalla.²³¹ Sandelinin ja suomalaisen klubin hajotustaktiikka onnistui ja Mäkelin jäi valitsematta. Lindroos, joka oli kaikkien puolueiden ehdokas, valittiin valtiopäiville²³².

Vaikka Sandelin oli järjestämässä toista vaalikokousta, oli työväenpuolueen hajaannuksen takana myös Suomalaisen puolueen kiistat. Klubissa nuoret kannattivat Mäkeliniä, mutta vanhat myöntäväiset eivät häntä hyväksyneet. Vanhat suomenmieliset vaikuttivat uuden vaalikokouksen järjestämiseen ja hajottivat sekä työväen että suomalaisen puolueen ääniä. Hajotus ei kuitenkaan täysin onnistunut, sillä perustuslaillisten listalta jäi valitsematta ainoastaan Mäkelin.²³³

Tampereen omien kiistojen lisäksi Mäkelin jatkoi Kansan Lehdessä keskustelua helsinkiläisten ja Työmiehen kanssa.²³⁴ Kun oululainen J. K. Kari valittiin valtiopäiville, keskusteltiin Kansan Lehdessä ja Työmieheessä siitä edustiko Kari työväkeä vai porvaristoa. Mäkelin joutui vastaamaan myös helsinkiläisten syytöksiin siitä, oliko hän hajottamassa puoluetta. Matti Turkia oli nimittäin ehdottanut, että Mäkelin pitäisi potkia pois puolueesta ennen kuin saa enemmän hajaannusta aikaan. Mäkelin kirjoitti Työmiehelle suunnatut kirjoitukset poikkeuksellisesti omalla nimellään.²³⁵ Hän halusi korostaa, että hän julkaisi vain oman mielipiteensä, ei lehden kantaa. Puolustaessaan omaa kantaansa Mäkelin käytti poikkeuksellisen lennokasta kieltä:

*Älkää nyt yhdistykset siekailko, sillä tässä saadaan vielä äänioikeuskin – kun vaan potkimme Mäkelinin pois. Yksi mies ehkäisee kansainvälisen liikkeen riemukulun – hirttää hänet ja voitto on meidän...Kun vaan Mäkelin on pois, istumme me tuota pikaa uuden yhteiskunnan ylemmillä pankoilla josta hunaja ja rieska vuotaa ja josta ikuinen päivänkiehkura kirkkaasti sädehtii. Ulos peijakas!*²³⁶

230 KL 25.10.1904 pk ”Vaaliin!”.

231 KL 26.10.1904.

232 Huhtanen 1972, 233.

233 Huhtanen 1972, 232–233.

234 Kansan Lehdessä ja Työmiehen vastakohtaisuudesta on paljon kirjoitettu tutkimuksissa. Ks. esim. Kujala 1978 ja Hakkarainen 1967. Esimerkiksi Kujala on analysoinut perusteellisesti sanomalehdissä käytyä keskustelua Helsingin puoluekokouksen jälkeen.

235 KL 8.10.1904 ”Porvariston vaiko sosialidemokraattien edustaja?” -Y. M.; KL 11.10.1904 pk ”Pari vakavaa sanaa.” Yrjö Mäkelin; KL 11.10.1904 ”Eihän toki vielä!” -Y. M.; KL 13.10.1904 pk ”Keltainen ketju” -Y. M.; KL 15.10.1904 pk ”Tässä olisi.” -Y. M.; KL 15.10.1904 ”Mäkelin ja taas – Mäkelin”.

236 KL 15.10.1904 ”Mäkelin ja taas – Mäkelin”.

Mäkelin rauhoittui marraskuun aikana ja Kansan Lehteen ilmestyi hiljalleen pääkirjoituksia, joissa käsiteltiin muitakin asioita²³⁷. Keskustelu valtiollisiin vaaleihin osallistumisesta kiihtyi uudelleen suurlakon jälkeen ja puoluehallinto kutsui Tampereen ylimääräisen puoluekokouksen koolle.²³⁸ Tampereen työväenyhdistyksen johtokunta päätti ehdottaa työväenyhdistykselle, että puolue kokonaisuudessaan ottaa osaa valtiopäivätyöhön. Jos puoluekokous päättää toisin, ei päätöstä rikota. Päätös hyväksyttiin äänin 6-4. Työväenyhdistyksen kokous pidettiin 16. marraskuuta ja äänin 52–45 hyväksyttiin johtokunnan ehdotus. Kokouksessa hyväksyttiin lopulta Lindroosin ehdotus, että ”*puoluekokous päättäisi antaa vallan kullekin paikkakunnalle olosuhteitten mukaan työväen ottaa osaa vaaleihin valtiopäivämiehiä valittaessa, tai olla osaa ottamatta.*” Tämä päätös tehtiin siksi, että pelättiin puolueen tämän kysymyksen johdosta toimivan hajanaisesti.²³⁹ Tampereen työväenyhdistys ei ollut mitenkään yksimielinen päätöksen suhteen, joten ilmiselvää valtataistelua yhdistyksessä käytiin.

Puoluekokouksessa viitattiin useaan otteeseen Mäkelinin suurlakon aikana laatimaan ”*punaiseen julistukseen*”. Mäkelinin ja Tampereen suurlakkokomitean julistuksessa vaadittiin, että hallitus eroaisi ja järjestettäisiin kansalaiskokous, jolla olisi oikeus säätää lakeja. Parmasen mukaan, Mäkelinin radikaalien vaatimusten taustalla olivat huhut siitä, että tsaarinvalta Venäjällä murtuisi. Kun Mäkelinille selvisi, että valta ei Venäjällä vaihtuisi, hän kannatti valtiopäiville osallistumista ja luopui ajatuksesta kansalaiskokouksen koollekutsumisesta.²⁴⁰ Tamperelaiset olivat puoluekokouksessa sitä mieltä, että vaaleihin osallistuminen ei sotinut julistusta vastaan. Erityisesti helsinkiläiset halusivat noudattaa punaista julistusta ja hyökkäsivät sen avulla tamperelaisia vastaan. Salin oli yksi, joka antoi tamperelaisten kuulla kunniansa: ” *Punaisen julistuksen miehet ovat perääntyneet. Ja se seikka, että Punaisen julistuksen kannattajien perääntyminen on tapahtunut samoilla seuduilla, kuin puolueen päätöksen syrjäyttäminen viime vuonna, on johtanut minut vakaviin ajatuksiin.*” Salin epäili olivatko lievemmän suunnan kannattajat edes sosialidemokraatteja ja pelkäsi puolueen jakaantuvan kahtia.²⁴¹ Mäkelin vastasi Salinille:

On kirottua, että aina kirjoitan sellaisia julistuksia, jotka ihmiset innostavat siihen

237 Ks. KL marraskuu 1904.

238 Kokouksessa tamperelaiset Mäkelin, Vuolukka ja Lindroos edustivat puoluehallintoa. E. Viljanen, V. Kosonen, Siiri Lemberg, A. Vuorela, H. Koskinen, A. F. Fihlman ja A. Riipinen edustivat Tampereen Työväenyhdistystä ja V. E. Mäkinen ja A. A. Lagerström ulkotyöväenyhdistystä. Lähde: Tampereen puoluekokouksen pöytäkirja, 18–26, 36, 60.

239 TTY:n johtokunnan kokous 14.11.1905 ja TTY:n kokous 16.11.1905, TTY:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

240 Parmanen 1941, 406–409.

241 Tampereen puoluekokouksen pöytäkirja, 62.

*määrään, että se estää heitä tynesti harkitsemasta asioita. Helsingin ylimääräisessä kokouksessa vedottiin aina Forssan julistukseen, ja täällä taasen on uskontunnustuksena ns. Punainen julistus, joka on minun kokoonpanemani. Eräänä yönä, innostuksen hetkenä sen kirjoitin.*²⁴²

Mäkelin lisäksi muistutti, että Kosonen ja Salin olivat ensimmäisinä suurlakkoa lopettamassa kun Mäkelin oli Turussa. Salinia hän huomautti siitä, että Salin oli ajanut työväkeä vaaleihin Porissa ja rikkonut viime puoluekokouksen päätöstä. Hän painotti vielä, että olemme jo perääntyneet Punaisesta julistuksesta, koska maassa ei ole suurlakkoa. Hänen mukaansa samanlainen suurlakko ei ollut enää mahdollinen, koska Venäjän sisäinen tilanne oli muuttunut ja virkavalta vahvistunut uudelleen.²⁴³ Suurlakko oli päättynyt ja Mäkelin oli valmis toimimaan uudella tavalla: *”Mitä minä taktiikasta olen sanonut, se ei kuitenkaan sido minua koko elinajakseni, vaan voin – Liebknechtin lailla – aivan kernaasti muuttaa taktiikkaa vaikka 24 kertaa vuorokaudessa, jos olosuhteet sen vaativat.*”²⁴⁴ Mäkelinin lausunto kuvastaa hyvin hänen ajatusmaailmaansa. Hän ei ollut teoreetikko vaan pikemminkin käytännön poliitikko, joka pyrki toimimaan aina tilanteen mukaan parhaaksi katsomallaan tavalla.

Kokouksen viimeisenä päivänä valittiin uusi puoluehallinto, johon Mäkelin ei suostunut liittymään, koska oli omasta mielestään saanut vain vähemmistön ääniä.²⁴⁵ Kokous myöntyi Mäkelinin sekä Väinö Vuolijoen ja J. K. Karin pyyntöön olla liittymättä puoluehallintoon²⁴⁶. Mäkelin kiukutteli, koska vaalilakon kannattajat sekä Salin että Valpas keräsivät häntä enemmän ääniä. Mäkeliniä saattoi harmittaa myös se, että nuoren polven Sirola keräsi ääniä enemmän kuin hän. Olihan Sirolan ja Mäkelinin lievä vastakkainasettelu nähty jo vuoden 1904 syksyn lehtikirjoittelussa.

Tampereen työväenyhdistys noudatti tällä kertaa puoluekokouksen päätöstä ja vastasi perustuslaillisten yhteistyökyselyyn viittaamalla puoluekokouksen päätökseen.²⁴⁷ Mäkelin kuitenkin valittiin valtiopäiville Oulusta, mutta hän kiisti tienneensä tästä itse etukäteen.²⁴⁸ Eduskuntaudistukseen ei Mäkelin ottanut kantaa Tampereen työväenyhdistyksessä ennen

242 Tampereen puoluekokouksen pöytäkirja, 66

243 Tampereen puoluekokouksen pöytäkirja, 66–67

244 Tampereen puoluekokouksen pöytäkirja, 67

245 Tampereen puoluekokouksen pöytäkirja, 82.

246 Tampereen puoluekokouksen pöytäkirja, 83.

247 TTY:n johtokunnan kokous 25.11.1905, TTY:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

248 KL 14.12.1905 pk ”Panttivankina porvariston leirissä.” Tampereella 13.12.1905 Yrjö Mäkelin.

huhtikuuta 1906, jolloin hän oli valtiopäivillä. Mäkelin ehdotti, että yhdistys valitsisi jonkinlaisen komitean, joka pitäisi silmällä ja tarkoin seuraisi eduskunnan uudistuskysymysten vaiheita, sekä sopivan hetken tullen kutsuisi yhdistyksen asiasta keskustelemaan.²⁴⁹

5.0. MÄKELIN PERUSTUSLAKIA PUOLUSTAMASSA

5.1. Työväenliikkeen mies Tampereen kagaalissa

Tampereen kagaalin johtaja Erkki Reijonen muisteli Mäkeliniä passiivisen vastarinnan ajoilta *”innokkaana, rohkeana, lahjakkaana toimihenkilönä ja luotettavana, avuliaana toverina – tämän sanan parhaassa merkityksessä- jonka kera voi levollisesti työskennellä, vaikka kuuluimmekin täydestä sydämestämme eri puolueihin, hän ollen sosialisti, minä taas porvari.”*²⁵⁰ Reijonen antoi lausuntonsa tilanteessa, jossa Mäkelin oli syytettynä sisällissodan jälkeen. Reijosen lausunnon mukaan Mäkelin oli Tampereen aikana ollut maltillinen työväenliikkeen mies ja ajanut Suomen etua.

Vuonna 1898 keisari Nikolai II antoi helmikuun manifestin, jonka mukaan Suomen valtiopäivillä oli jatkossa lainsäädännössä vain neuvoa-antava tehtävä. Helmikuun manifestia täydensivät vuonna 1900 annettu kieliasetus ja asevelvollisuuslaki. Suomessa edellä mainitut toimenpiteet koettiin perustuslakien rikkomiseksi ja syntyi sekä passiivista että aktiivista vastarintaa.²⁵¹ Syyskuun puolivälissä 1901 perustettiin perustuslaillinen vastarintajärjestö kagaali. Tampereen kagaalin johdossa oli maisteri Erkki Reijonen, joka oli Kansallisosakepankin haarakonttorin apulaisjohtaja. Kagaalin päätehtävänä oli kutsuntalakkojen järjestäminen ja salaisen kirjallisuuden levittäminen. Tampereen kagaalin jäsenet kiertelivät Pirkanmaalla ja Hämeen maaseudulla. Tamperelaisista työväenliikkeen miehistä ensimmäisenä yhteistyötä kagaalin kanssa teki Kössi Koskinen ilmeisesti jo vuoden 1901 lopulla. Seuraavan vuoden keväällä Matti Vuolukka, E. E. Heikkilä ja Heikki Lindroos olivat mukana agitoimassa kutsuntalakkojen puolesta. Ensimmäinen varma tieto Mäkelinin yhteyksistä kagaaliin on marraskuulta 1902, jolloin hän osallistui perustuslaillisten

249 TTy:n kokous 13.4.1906, TTy:n pöytäkirjat 1906, TKA.

250 Erkki Reijosen lausunto Ritavuorelle 14.9.1918, Fa 513 (Mf), Valtionrikosylioikeuden ja valtionrikosoikeuksien arkisto, Valtionrikosylioikeuden akti 1918-1918, 25066, KA.

251 Jussila 1996, 66–73.

valtakunnalliseen kokoukseen Helsingissä.²⁵²

Reijosen muistelmien mukaan Mäkelin oli mukana kagaalin toiminnassa lähes alusta alkaen. Tamperelaiskagaalin Edvin Sederholmin ehdotuksesta mukaan otettiin työväenliikkeen miehiä. Ensimmäinen asevelvollisuuslakkoon valmistava kokous pidettiin Pyhjärven rannalla olevan Dahlbergin trikootehtaan pihalla keväällä 1902. Yrjö Mäkelin oli läsnä ja puhui samaan henkeen kuin muutkin. Tulos oli hyvä eikä poliisi aavistanut mitään. Kokouksessa jaettiin myös salaista kirjallisuutta, jossa selvitettiin asevelvollisuuskysymystä ja kehoitettiin kutsuntalakkoon.²⁵³

Työväen tehtävänä oli yhdessä ylioppilaiden kanssa kutsuntalakkojen järjestäminen, kun perustuslailliset poliitikot johtivat toimintaa. Mäkelin oli yksi aktiivisimmista kagaalin jäsenistä ja hän jatkoi toimintaansa, kun monet muut väistyivät. Mäkelin piti yhteyttä Helsinkiin ja järjesti toimintaa Tampereella Reijosen johdolla. Hän kiersi kagaalin asialla puhujamatkoilla, jakoi salaista kirjallisuutta ja osallistui kansalaiskokouksiin.²⁵⁴ Esimerkiksi vuoden 1903 tammikuussa Mäkelin osallistui Reijosen kanssa kansalaiskokoukseen Karkussa.²⁵⁵ Mäkelinin toimintaa eivät kaikki tamperelaiset työväenyhdistyksen jäsenet hyväksyneet²⁵⁶. Mäkelin ei kuitenkaan itse katsonut julkisen toiminnan perustuslaillisten kanssa vahingoittavan työtään työväenliikkeen levittämisessä.

Kansan Lehden entisen rahastonhoitajan Siiri Louhen (Lembergin) mukaan toimituksessa vieraili usein sekä paikallisia että ulkopaikkakuntalaisia aktivisteja. Samalla osa työväenliikkeen naisista ajautui yhteistyöhön porvarinaisten kanssa. Naiset agitoivat kutsuntoja vastaan usein miehiä paremmalla menestyksellä ja jakoivat Vapaita sanoja sekä Fria Ordia.²⁵⁷ Jos Louhen muistelmat pitävät paikkansa, kertoo se siitä, että Mäkelin toimi mutkattomasti sekä työväenlehden toimittajana

252 Erkki Reijosen kirje Mäkelinille 6.1.1921, kansio 2, Yrjö Mäkelinin arkisto, TA; Erkki Reijosen lausunto Ritavuorelle 14.9.1918, Fa 513 (Mf) Valtionrikosylioikeuden ja valtionrikosoikeuksien arkisto, Valtionrikosylioikeuden akti 1918–1918, 25066, KA; Palolampi 1954, 915; Parmanen 1935, 345–349 ja 356–359; Verho 1956, 96; Kujala 1978, 135; Kujala 1995, 195–200. Nest 2005, 78.

253 Ulkoasiainministeriön arkistonhoitajan maisteri Erkki Reijosen haastattelu, Kansio X:22, Eino I Parmasen arkisto, KA.

254 Erkki Reijosen kirje Mäkelinille 6.1.1921, kansio 2, Yrjö Mäkelinin arkisto, TA; Erkki Reijosen lausunto Ritavuorelle 14.9.1918, Fa 513 (Mf), Valtionrikosylioikeuden ja valtionrikosoikeuksien arkisto, Valtionrikosylioikeuden akti 1918–1918, 25066, KA; Palolampi 1954, 9–15; Parmanen 1935, 345–349 ja 356–359; Verho 1956, 96; Kujala 1978, 135; Kujala 1995, 195–200. Nest 2005, 78.

255 Kansalaiskokous Karkussa 25.1.1903, Erkki Reijosen arkisto, HYK.

256 Työväenyhdistyksen suhtautumista kagaaliin käsittelemän myöhemmin.

257 Louhi, ”Vieraan katon alla.” KL 2.3.1939. Vapaita lehtisiä oli sekä taloutensa, että toimittajakuntansa, Eero Erkki, puolesta vahvasti sidoksissa passiivisen vastarinnan järjestöön kagaaliin. Fria Ordilla ei ollut taloudellisia suhteita kagaaliin, mutta toimittajakunnalla, Konni Zilliacus ja Arvid Neovius, oli yhteyksiä passiivisen vastarinnan harjoittajiin. Lähteenä Leino-Kaukinen 1979, 64–66.

että kagaalin jäsenenä. Mäkelinin toiminta veti mukaan myös muita työläisiä tekemään yhteistyötä porvareiden kanssa.

Mäkelinin perheestä Yrjön sisar Vieno Mäkelin oli mukana kutsuntalakkoja järjestämässä ja hänet pidätettiin Helsingissä. Hänet tuomittiin kahdeksi viikoksi vankeuteen. Toinen sisarista, Impi Mäkelin, asui Jämijärvellä ja hänen rakastettunsa oli työläisaktivisti Vilho Itkonen. Impi Mäkelinin yhteyksistä vastarintaan ei ole muuta tietoa.²⁵⁸ Impi Mäkelinin ja Itkosen rakkaustarina päättyi kuitenkin lyhyeen ilmeisesti Yrjö-veljen painostuksesta. Myöhemmin Itkonen kirjoitti lentolehtiset, joissa parjattiin Mäkelinin vierailua kenraalikuvernööri Obolenskin luona vuonna 1904. Kujalan mukaan henkilökohtaiset suhteet vaikuttivat Itkosen hyökkäykseen.²⁵⁹

Alkuvuonna 1903 kiertelivät tamperelaiset Mäkelin, Vuolukka ja Seth Heikkilä Hämeessä ja Länsi-Suomessa järjestämässä kutsuntalakkoja. Vuolukka ja Reijonen ilmiannettiin Messukylän kokouksesta keväällä 1903, mutta heidät vapautettiin syytteestä. Tässä vaiheessa kuvernööri Papkov ehdotti Vuolukan ja Reijosen karkottamista maasta, mutta Bobrikov ei tukenut ajatusta. Myös tamperelainen työväenliikkeen mies Hugo Sahlblom pidätettiin Messukylässä kutsuntalakkojen järjestämisestä, minkä seurauksena hänet erotettiin työväenyhdistyksen johtokunnasta. Myöhemmin kesällä 1903 kierteli Mäkelin perustuslaillisen E. Saastamoisen kanssa Hämeessä ja Keski-Suomessa. Puhujamatkalla perustettiin sekä työväenyhdistyksiä että nuorisoseuroja.²⁶⁰

Mäkelin liikkui puhujamatkoilla kagaalin rahoittamana. Välillä hän yhdisti puhujamatkoillaan sekä työväenliikkeen että perustuslaillisten asiaa. Alkukesästä 1903 Mäkelin lähti puoluehallinnon rahoittamana lähikuntiin puhumaan äänioikeudesta noin kuukaudeksi. Samalla hän pyysi rahoitusta kagaalilta, koska voisi puhua samalla valtiollisista asioista. Erkki Reijonen ehdottikin A. K:lle, että Mäkelinin matkaa tuettaisiin ainakin 400 mk:lla. Poismuuttanut pomo oli aiemmin luvannut kannattaa Mäkelinin puhujamatkaa. Tuettiinko Mäkelinin puhujamatkaa tällä kertaa on jäänyt epäselväksi.²⁶¹

258 Kujala 1995, 218–222; Louhi, ”Vieraan katon alla.” KL 2.3.1939.

259 Kujala 1995, 252–254.

260 Kujala 1995, 210–211.

261 Erkki Reijosen kirje A. K:lle 9.6.1903, Erkki Reijosen arkisto, HYK; Kujala 1995, 210–211.

Kagaaliin kuului myös työväenopiston johtaja Severi Nuormaa²⁶², joka oli omistautunut työväen sivistämiselle ja johon Mäkelin oli ystävystynyt opiston sijaitessa samassa rakennuksessa toimituksen kanssa. Perustuslaillinen Nuormaa oli sitä mieltä, että isänmaan tulevaisuus riippuu siitä, mille kannalle työväki asettuu laittomuuksien suhteen. Hän katsoi, että työväen sivistäminen oli keino, jolla saataisiin työväki ymmärtämään perustuslakien merkitys. Nuormaa osallistui opistotoiminnan lisäksi usein työväen kokouksiin ja juhlatilaisuuksiin. Severi Nuormaa joutui pakenemaan Amerikkaan ilmiantojen ja siitä johtuvien lukuisten kuulustelujen vuoksi marraskuussa 1903. Kuulustelijana oli poliisimestari Karl von Kraemer, joka ilmeisesti vihjaisi Nuormalle, että nyt kannattaisi poistua maasta tai uhkana olisi karkotus Siperiaan. Nuorman vaimo on epäillyt, että Kraemer oli itsekin perustuslaillisen vastarinnan kannattaja.²⁶³ Keväällä 1905 Nuormaa palasi Tampereelle Yhdysvalloista ja alkoi toimittaa nuorsuomalaista ”Tampereen Sanomia”.²⁶⁴

Pidätykset ja maastakarkoitusten uhka johtivat siihen, että innostus kagaalissa hiipui. Reijosen mukaan olojen tiukennuttua ja toiminnan vaikeuduttua Tampereella johtoon jäivät enää Reijonen, Mäkelin ja Sederholm.²⁶⁵ Mäkelinin suuresta asemasta kagaalissa kertoo se, että hän oli mukana maaliskuussa 1904 Pohjois-Ruotsissa Bodenin kokouksessa, jonka perustuslailliset maanpakolaiset olivat järjestäneet. Kokouksen tarkoituksena oli suunnitella mielenilmaisua sortotoimia vastaan. Mäkelinin lisäksi työväkeä edustivat oululaiset J. Kempainen ja A. Määttä. Mäkelin ehdotti, että mielenilmauksia järjestettäisiin kesäkuun 5 päivä, jolloin työväki oli muutenkin tottunut osoittamaan mieltään.²⁶⁶

Pirkanmaalla mielenosoitus pidettiin toimittaja A. E. Saarisen mukaan Nokialla, minne Mäkelin toimitti julistuksia, jotka oli hahmoteltu Bodenissa. Saarisen arvion mukaan paikalla oli noin 10 000 innostunutta kuulijaa.²⁶⁷ Kujala ei luota Saarisen muistitietoihin, koska niissä on useassa kohden

262 Nuormaa aloitti Tampereen Työväenopiston johtajana heti sen perustamisen jälkeen vuonna 1898. Aiemmin hän oli toiminut vuodesta 1894 Sääksmäellä sijaitsevan Etelä-Hämeen kansanopiston johtajana. Ks. lisää Nuormaasta Verho 1956, 95; Nest 2005.

263 Verho 1956, 95; Nest 2005, 78–80.

264 Nest 2005, 158–159.

265 Erkki Reijosen kirje Mäkelinille 6.1.1921, kansio 2, Yrjö Mäkelinin arkisto, TA; Erkki Reijosen lausunto Ritavuorelle 14.9.1918, Fa 513 (Mf), Valtionrikosylioikeuden ja valtionrikosoikeuksien arkisto, Valtionrikosylioikeuden akti 1918–1918, 25066, KA; Ulkoasiainministeriön arkistonhoitajan maisteri Erkki Reijonen haastattelu, Kansio X:22, Eino I Parmasen arkisto, KA.

266 Parmanen 1937, 601–620, 732–739; Kujala 1978, 177–178, Kujalan lähteinä V. Kokon haastattelu 1931. EIP III, M. Rosendalin paperit EIP XI.

267 Toimittaja Arvid Eemil Saarisen (Michelsen) haastattelu, Kansio XVIII: 3a, Eino I Parmasen arkisto, KA;

ristiriitaisuuksia. Viranomaisten arkistossa ei ole mitään tietoa Nokian kokouksesta, joten Kujalan mukaan kokousta ei järjestetty. Myös Suodenjoki kyseenalaistaa Saarisen tiedot, koska ne on annettu kolme vuosikymmentä tapahtumien jälkeen.²⁶⁸ Todennäköisesti kokousta ei Nokiolla järjestetty lainkaan. Tampereella mielenosoitus kaatui luvan puutteeseen²⁶⁹. Mäkelinillä oli Bodenin kokouksen jälkeen tilaisuus järjestää mielenosoitus Tampereella. Kagaali lähetti varatuomari Johannes Gummeruksen neuvottelemaan asiasta Mäkelinin kanssa, mutta Mäkelin ei innostunut asiasta, koska hän ei saanut paikkakunnalta tarpeeksi tukea. Kujalan mukaan Mäkelinille tarjottiin mahdollisuutta nousta salaisen työväenliikkeen johtoon, mutta hän ei siihen kyennyt. Helsingiläiset sen sijaan kykenivät, mikä Kujalan mukaan heikensi Mäkelinin asemaa puolueessa.²⁷⁰

5.2. Epäisänmaallinen köyhälistö tuottaa pettymyksen²⁷¹

Kagaalin rahoittamana Mäkelin kierteli kesä- ja heinäkuussa 1904 Virroilla ja Ruovedellä. Hän oli saanut 200 markkaa rahaa kiertomatkaan ”*kansan syvien rivien keskuudessa*”. Mäkelin liikkui vuokrahevosella ja kävi omien sanojensa mukaan yli 300 asumuksessa. Hänen matkansa päätarkoitus oli puhua ”*kansamme nykyisestä valtiollisesta asemasta*” sekä niistä toimista, joihin olisi ryhdyttävä. Asevelvollisuuskysymys oli keskeinen puheenaihe. ”*Kokemukset tältä matkalta ovat rikkaita, mutta eivät niinkään ilahduttavia*”, kirjoitti Mäkelin.

Aluksi Mäkelinin oli tarkoitus kierrellä pari viikkoa Ruovedellä ja siirtyä sitten Keski-Suomeen. Hän kuitenkin jäi pidemmäksi aikaa Ruovedelle, koska halusi ”*toimittaa jotakin hyödyllistä tämän hajallisen pitäjän etäisillä ja pimeillä kulmakunnilla*”. Keskustelun alkuun Mäkelin pääsi hyvin, kun oli ottanut puheeksi kenraalikuvernöörin kuoleman.

Tätä tapausta, ikävä kyllä, pitää kansa rikoksena, harvoja poikkeuksia lukuunottamatta.

Miltei jokainen maaseudun asukas on sitä mieltä, että sanottu tapaus tulee ennen pitkää

Parmanen 1937, 738.

268 Kujala 1995, 238, 267; Suodenjoki 2005, 72. Vrt. Kujala 1978, 182–183, jossa hän vielä luotti osittain Saarisen kertomukseen, jonka mukaan Tampereella aloitti toimintansa vuoden 1903 lopulla salainen työväen organisaatio. Mäkelin oli Saarisen mukaan toimikunnan jäsen ja hänen tehtävänä oli hankkia rahoitus perustuslaillisilta. Kujala väitti, että Turkin työläisaktivismi ei saanut Tampereella kannatusta, koska heillä oli jo oma salainen järjestönsä. Kujala 1995, 267, uskoo, että mitään työläisaktivismia ei Tampereella ollut vaan toiminta oli kagaaliin liitettyä.

269 Kujala 1978, 119, 166–167.

270 Kujala 1995, 233.

271 Seuraava luku perustuu Mäkelinin matkakertomukseen Ruovedeltä. Yrjö Mäkelinin kertomus matkasta Virtain ja Ruoveden pitäjissä kesä- ja heinäkuussa 1904 päivätty Tampereella 8.8.1904, Arvid Neoviuksen arkisto, KA.

hyvin kalliiksi Suomen kansalle. Enemmistö kyllä ei osaa itse tehdä asian suhteen johtopäätöksiä, mutta siinä on hyvänä apuna vanhoillinen sanomalehdistö, josta ”mielipiteet” saadaan valmiina käytettäväksi. Paljon on myöskin niitä – varsinkin kaikkein varattomimman väestön keskuudessa – jotka suorastaan surevat Bobrikoffin kuolemaa. He nimittäin yhä vieläkin uskovat, että jos Bobrikoff olisi saanut elää ja jatkaa toimintaansa, olisi hän pannut toimeen maitten ja tavarain tasauksen, s.o: olisi ottanut rikkailta ja antanut köyhille. Tällaista mielettömyyttä ei kyllä ilmennyt muualla kuin niissä joukoissa, joissa ei lueta mitään, mutta sellaisia joukkoja, Jumala paratkoon, on olemassa vielä tavattoman paljon.

Työväenliikkeen mieheksi Mäkelin suhtautui yllättävän halveksuen tavalliseen kansaan. Hän paheksui heidän tietämättömyyttään ja sitä, ettei kansa ymmärtänyt perustuslakien puolustamisen merkitystä. Hän ei ymmärtänyt kansan toivomuksia pyrkiä parantamaan omaa elämäänsä vaan vaati heitä asettamaan kansallinen itsemääräämisoikeus omien pyrkimysten edelle. Kirjeessä tulee hyvin esille Mäkelinin kansallinen ajattelu, joka ajoi ainakin maaseudun asukkaiden toiveiden edelle.

Esimerkkinä kansan tilasta Mäkelin käytti Pekkalan tilaa, jonka torpparit olivat käyneet Tampereella santarmin luona ilmoittamassa, että Aminoff levittää kiellettyä kirjallisuutta. Samalla he olivat pyytäneet, että tila otettaisiin pois Aminoffeilta ja siitä lohkottaisiin tiloja torppareille. Santarmi oli luvannut toimittaa työn kunhan torpparit vielä jaksavat odottaa muutaman vuoden. Tästä oli seurannut, että nyt uskolliset, mutta lyhytnäköiset odottivat, milloin Aminoff työnnetään pois tilaltaan. ”Tällaisilla törkeillä valheilla saadaan tietämätön kansa uskollisesti kunnioittamaan kaikkia hirmuhallituksen hävyttömämpiäkin toimenpiteitä.”

Pekkalan kartanon alustalaisten joukko oli pitänyt salaisen kokouksen viime kesänä ja keränneet matkarahoja. Heidän tarkoituksena oli ollut lähettää joku henkilö Bobrikovilta itseltä pyytämään toimenpiteitä, joista Mäkelin oli jo edessä kertonut. Siitä lähetettiin lopulta joku vai ei, Mäkelin ei saanut tietoa. Mäkelin oli matkallaan törmännyt muihinkin työväen tietämättömyydestä kertoviin seikkoihin, mutta katsoi edellisten riittävän ”kuvaukseksi siitä pimeästä tietämättömyydestä joka vallitsee kansan syvien rivien keskuudessa”. Mäkelin ei kirjeessään mainitse mitään siitä, että tilat tulisi luovuttaa torppareille tai ota kantaa tilattomien asemaan. Tässä vaiheessa tärkeintä tuntuu olleen Venäjän vallan vastustaminen eikä työväen aseman parantaminen.

Parhaani mukaan koitin näitä eksyneitä johdattaa oikealle tielle, mutta, ikävä sanoa,

tulokset eivät minua suurestikaan tyydytä. Pohjakerrosten sivistystaso on niin alhainen, että perin vaikeaksi käy saada heille selväksi, mitä tarkoittaa kansakuntana oleminen ja mitä hyötyä on omasta valtiolaitoksesta. Rangaistuksen pelko ja hyödyn toivo – siinä ne voimat, jotka pitävät kansan kilttinä ja myöntyväisenä. Rangaistuksen pelko vaikuttaa niihin joilla on rahtunenkin maallista hyvyttä ja hyödyn toivo kiihottaa niitä joilla ei mitään ole.

Mäkelin suhtautui vähätellen niihin, jotka eivät olleet valmiita taistelemaan kansan oikeuksien puolesta. Hän piti kansaa sivistymättömänä, mutta ei ehdottanut mitään keinoja kansan sivistämiseksi. Mäkelinin kirjeestä saa sen kuvan, että tilanne maaseudulla oli huono ja kansa sivistymätöntä. Kansa uskoi valheita ja omaksui muiden mielipiteet miettimättä. Mäkelin ei kuitenkaan nähnyt tilannetta toivottomana, koska tieto liikkui maaseudulla nopeasti. Hän ei lehtimiehenä luottanut kirjoitettuun sanaan vaan arvosti puhuttua agitaatiota. Mäkelin ei puhunut kirjeessään työväen asiasta vaan kutsunnoista, kansakuntana olemisesta ja valtiiovallan merkityksestä. Kirje ei kuitenkaan kuvasta täydellisesti Mäkelinin ajattelua, sillä täytyy huomioida, että kirje oli osoitettu kagaalin jäsenelle. Kagaali oli häntä rahoittanut, joten hän ei varmasti olisi mainostanut kirjeessään, jos olisi kovasti agitoinut matkallaan työväenasiasta.

Suodenjoki ja Peltola esittävät, että Mäkelin ei hyväksynyt torppareiden ajattelua, koska kannatti kansallista linjaa. Mäkelin ei osannut hyödyntää maanjaon halukkuutta työväenliikkeen hyväksi vaan jatkoi toimintaansa perustuslaillisten kanssa.²⁷² Suodenjoki ja Peltola esittävät saman ristiriitaisuuden näkyvän järjestettäessä kutsuntalakkoja. Tampereen työväenyhdistys teki yhteistyötä porvareiden kanssa saaden hyvän tuloksen, mutta ympäröivän maaseudun torpparit eivät lakkoon lähteneet. Kolme neljästä osallistui kutsuntoihin. Kieltäytymiseen saattoi olla syynä kauna sivistyneistö kohtaan, mikä oli näkynyt myös suurta adressia kerätessä. Suodenjoki ja Peltola esittävät että Tampereen työväenyhdistys ei hyödyntänyt tilattoman väestön tyytymättömyyttä ja katkeruutta sivistyneistöä kohtaan vaan keskittyi autonomian puolustamiseen. Heidän mukaansa toiminta selittää sitä, miksi ympäröivällä maaseudulla tilattomat eivät ennen suurlakkoa juuri liittyneet työväenyhdistyksiin.²⁷³

272 Suodenjoki & Peltola 2007, 80–82.

273 Suodenjoki & Peltola 2007, 88.

5.3. Perustuslakien puolustaminen ja työväenliike

Työväenliike oli kansainvälisesti antimilitaristinen liike, joten Suomen perustuslakien rikkominen ei ollut ainoa syy vastustaa tulevia kutsuntoja. Jo vuonna 1899 työväenliike oli vastustanut sotilasrasituksia ja Forssan ohjelmassa ilmaistiin sama ajatus. Perustuslailliset eli ruotsinkieliset ja nuorsuomalaiset suhtautuivat positiivisesti työväestön aseman parantamiseen, joten yhteistyö heidän kanssa oli mahdollista. Suhtautuminen kutsuntoihin kumpusi kuitenkin omasta ajattelusta ei perustuslaillisten ajatusmaailmasta.²⁷⁴ Yhteistyö perustuslaillisten kanssa aiheutti kuitenkin ristiriitoja, koska osa sosiaalidemokraattisen puolueen kannattajista oli sitä mieltä, että yhteistyö hälvensi luokkavastakohtaisuutta ja soti puolueohjelmaa vastaan.

Vaikka perustuslailliset suhtautuivat positiivisesti työväestön aseman parantamiseen, eivät he juurikaan keskustelleet yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta eriarvoisuudesta, vaan Venäjäpolitiikka peitti kaiken alleen. Äänioikeuskysymys oli kuitenkin poikkeus. Erkki Reijonen esitti maaseutuedustajien kokouksessa helmikuussa 1902 Porvoossa, että työväenkysymykseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota ja pyrkiä yleisen äänioikeuden toteutumiseen. Asiasta ei tehty mitään päätöstä ja mm. Ernst Estlander huomautti, että perustuslaillisten piirissä esiintyy asiasta erilaisia käsityksiä ja suuri kysymys täytyy ratkaista ensiksi. Ruotsalainen puolue oli ristiriitainen äänioikeuden suhteen, mutta esim. Arvid Neovius esitti omanaan Fria Ordissa helmikuussa 1902, että äänioikeuden rajoitukset tulisi poistaa.²⁷⁵ Tamperelaisista Nuormaa näki työväen sivistämisen mahdollisuutena taistelussa sortovaltaa vastaan. Sivistynyt työväki ymmärtäisi Suomen parhaan ja liittyisi taisteluun perustuslakien puolesta.²⁷⁶

Tampereen työväenyhdistyksessä kagaalikysymys nousi esille vuoden 1903 vuosikokouksen jälkeen, kun Kaarlo Sandelin jätti vastalauseen johtokunnan vaalista ja kertoi sisäisistä ristiriidoista. Sandelinin mukaan jotkut olivat vaalin aikana harjoittaneet kiihotusta ja tyrkyttäneet valmiiksi täytettyjä lippuja. Osa oli äänestänyt useamman kerran ja äänestäjinä oli ollut sellaisia, joilla ei ollut äänioikeutta. Valituiksi tulivat ne, joiden lippuja kiihottajat jakoivat. ”*Johtopäätöksiä äärimmäisestä persoona politiikasta voisi hyvällä syyllä tehdä, vertailemalla eräitten valittujen henkilöitten suhdetta vaalin tuloksen määränneeseen kagaali ja kiihottaja sakkiin, mutta ne jääkööt*

274 Kujala 1978, 133–134.

275 Leino-Kaukinen, 148–149.

276 Verho 1956, 95; Nest 2005, 78–80.

tällä kertaa” lateli Sandelin. Hän esitti vastalauseen niille, jotka ”mielellään leikkivät yhdistyksen sisäisissä asioissa ns. kagaalipolitiikkaa”. Sandelin halusi saada persoonallisen juonittelun ja vallanhimoiset pyyteet pois yhdistyksestä.²⁷⁷ Päivää ennen kokousta, jossa Sandelin jätti vastalauseensa, oli Kansan Lehdessä *Tähystäjä* kirjoittanut kagaalista: ”Olin kuullut niin paljon ”kagaalista” että uteliaisuuteni yllytti minua näkemään sitä erinomaista olentoa, koska kerrottiin varsinkin yhd. kokouksessa esiintyvän täydellä ”bravuurilla””. *Tähystäjä* ei kuitenkaan ollut pelottavaa ”kagaalia” yhdistyksen kokouksesta löytänyt.²⁷⁸

Sandelinin mielestä johtokuntaan oli tullut likaa uusia jäseniä ja vanhoja poistunut. Vanhoista johtokunnan jäsenistä Vesterlundin lisäksi pois jäivät mm. Hellberg, joka oli kuulunut johtokuntaan vuodesta 1891 ja ollut puheenjohtajana vuosina 1899 ja 1900, Anton Lagerström, joka oli viimeiset kaksi vuotta ollut puheenjohtajana, Heikki Lindroos ja Aku Vuorela, joilla myös oli useamman vuoden kokemus johtokunnasta sekä Fihlman, joka oli ollut johtokunnassa vuodesta 1899 ja jolle johtokunta ehdotti eroa, vaikka ei vielä erovuorossa ollutkaan. Uutena johtokuntaan valittiin mm. Huugo Sahlblom, jonka pesti johtokunnassa kesti vain muutaman kuukauden.²⁷⁹

Kagaalikeskustelu jatkui maaliskuussa 1903 kun yhdistyksen entinen johtokunnan jäsen Viktor Westerlund ehdotti, että yhdistyksen huoneistossa kiellettäisiin kagaalin kokousten pito, koska ne synnyttivät yhdistyksessä eripuraisuutta ja persoonallisia riitoja. Asia jätettiin pöydälle ja myöhemmin kagaalikysymyksen annettiin aiheettomana raueta.²⁸⁰ Toukokuussa johtokunnan kokouksessa kagaalikysymys nousi kuitenkin esille, kun kutsuntalakkojen järjestämisestä pidätetty Sahlblom päätettiin erottaa johtokunnasta. Katsottiin, että hänen toimintansa oli vaaraksi koko työväenyhdistykselle.²⁸¹ Suodenjoki pitää päätöstä mielenkiintoisena, koska työväenyhdistyksen johdossa oli muitakin tunnettuja vastarinnan miehiä kuten Mäkelin.²⁸² Ilmeisesti Sandelinin aiempi hyökkäys oli kohdistunut myös Mäkeliniin, mutta hän oli noussut jo niin vahvaan asemaan yhdistyksessä, että hänen päätään ei vaadittu vadille. Sahlblomin erottaminen riitti kagaalin vastustajille eikä yhdistyksen kokouksessa aihe enää noussut esille. Kanerva ei tutkimuksessaan mainitse mitään kagaalista vaan selittää tapahtumia valtataistelulla, joka alkoi Mäkelinin tultua kaupunkiin²⁸³.

277 TTy:n kuukausikokous 8.2.1903, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

278 KL 7.2.1903 ”Tähystyksiä”.

279 Kanerva 1985, 609–611; TTy:n johtokunnan kokous 19.5.1903, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

280 TTy:n kuukausikokous 15.3.1903 ja 12.4.1903, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA; Kanerva 1985, 609–611.

281 TTy:n johtokunnan kokous 19.5.1903, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA; Suodenjoki 2004, 73–74.

282 Suodenjoki 2004, 73–74.

283 Kanerva 1986, 161–162.

Kagaalin lisäksi venäläisten sortotoimia vastustamaan syntyi työläisaktivismi vuoden 1904 kevään kutsuntojen koittaessa. Johtavana hahmona oli Matti Turkia, jonka kertoman mukaan Valpas oli mukana ensimmäisessä kokouksessa. Työläisaktivismi ei saanut kannatusta Turussa eikä Tampereella ja Valpaskin piti työläisaktivismia hätävarana. Valpas osallistui aktivistien toimintaan kun oma lehti ja puolueen maanpäällinen toiminta olivat uhattuna, mutta luopui toiminnasta, kun olot Bobrikovin kuoleman jälkeen helpottivat. Valpas oli Kujalan mukaan lähempänä työläisaktivismia kuin Mäkelin, joka uskoi yhteistyön voimaan.²⁸⁴ Työläisaktivismi ei saanut Tampereella kannatusta, koska Mäkelinin johdolla oli hankittu niin vahvat yhteydet kagaaliin. Mäkelin oli mm. lokakuussa 1905 ilmoittanut poliisille suutarista, joka oli humalassa puhunut pommeista ja Helsingin poliisikonttoriin tehdystä attentaatista. Mäkelinillä ei ollut yhteyksiä terrorismin kanssa.²⁸⁵ Kujalan mukaan yhteistyötä Turkian järjestön kanssa vaikeutti myös tamperelaisten ja helsinkiläisten entuudestaan huonot välit.²⁸⁶ Turkian omien muistelmien mukaan järjestö ei tullut Tampereella voimakkaaksi, koska siellä oli rauhallista ja mieliala ei sen tähden ollut riittävän valveutunut.²⁸⁷

Mäkelin ei uskonut työläisaktivismin toimivan Suomessa. Kansan Lehden kirjoituksessa Mäkelin piti Yrjö-Koskisen Puolan kapinoista kertovasta teosta huvittavana. Yrjö-Koskinen oli verrannut Puolan tilannetta Suomeen, mutta Mäkelin piti tätä pelotteluna. Mäkelinin mielestä teos oli pelottelua, sillä suomalaiset eivät lähtisi salamurhiin ja niin voimakkaisiin kapinoihin.²⁸⁸ Mäkelin ei uskonut suomalaisten lähtevän aseelliseen vastarintaan hallitsijaa vastaan.

284 Kujala 1978, 179, 196; Kujala 1995, 217–222; Järvinen 1982, 202, 205–206.

285 Suodenjoki & Peltola 2007, 89–90; Kujala 1989, 118; Kujala 1995, 267.

286 Kujala 1995, 223.

287 Toimittaja Matti Turkia haastattelu, kansio X, Eino I Parmasen arkisto, KA.

288 KL 26.9.1903 pk ”Kirjallisuutta.”.

5.4. Mäkelin kumarrusmatkalla Obolenskin luona

Elokuussa 1904 keskusteltiin Tampereen työväenyhdistyksessä siitä, ”Mitä olisi tehtävä jotta saataisiin ehkäistyä ne laittomuudet joilla poliisimiehet useissa paikoin maattamme ovat yhtyneet laillisten sääntöjensä nojalla toimivain maalaistyöväenyhdistysten vapautta rajoittamaan sekä toisinpaikoin kokonaan ehkäisemään työväenyhdistysten toimintaa?” Tiedossa oli, että kenraalikuvernööri Obolenski oli saapumassa Tampereelle. Niinpä yhdistyksen puheenjohtaja Viljanen ehdotti lähetystön lähettämistä kenraalikuvernööri ruhtinas Obolensin luo. Lähetystön tehtävänä oli selvittää nykyistä tilannetta ja esittää, että yhdistykset ja lehdet saisivat jälleen toimia normaalisti. Mäkelinillä oli jo valmis ehdotus lausunnosta, joka hyväksyttiin kokouksessa. Lähetystöön valittiin E. Viljanen, Heikki Lindroos, Mäkelin, A. Lagerström, V. Mäkinen, P. Nousiainen, V. Vesterlund, Laina Johansson, Mimmi Mäkinen ja Hulda Nyman.²⁸⁹

Tampereen työväenyhdistys ei ollut yksin suunnittelemassa lähetystä Obolenskin luo vaan mukana oli perustuslaillisia. Erkki Reijosen mukaan hän järjesti Obolenskin tapaamisen ja käännähti puheen venäjäksi²⁹⁰. Maaseudulta oli saapunut luottamusmiehiä kaupunkiin, mutta he eivät uskaltaneet Obolenskin puheille. Tampereen kaupunginvaltuuston puheenjohtaja J. V. Enqvist kieltäytyi myös. Mäkelin oli Reijosen mukaan ainoa, joka uskalsi Obolensille puhua.²⁹¹ Mäkelin oli suunnitellut Obolensille puhumista perustuslaillisten kanssa jo ennen työväenyhdistyksen ylimääräistä kokousta. Tästä kertoo Reijosen lausuntojen lisäksi se, että Mäkelinillä oli esittää kokouksessa valmis puhe.

Puheessaan Obolensille Mäkelin pyysi täydellistä yhdistymis-, kokoontumis-, lausunto- ja painovapautta. Jos nämä myönnettäisiin, Mäkelin lupasi, että oikeuksia ei käytettäisi väärin ja työväestöstä tulisi uskollisia alamaisia. Puheensa lopussa Mäkelin pyytää kysymään hallitsijalta: ”kumpi on hallitsijalle suuremmaksi kunniaksi, itseensä sulkeutunut, pakollisesti alamaisuudessa oleva joukko, vaiko rehellinen, avomielinen ja hallitsijaansa rakastava kansa?”²⁹² Perustuslailliset

289 TTy:n ylimääräinen kokous 30.8.1904, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

290 Erkki Reijosen kirje Mäkelinille 6.1.1921, kansio 2, Yrjö Mäkelinin arkisto, TA; Erkki Reijoselta saatu jäljennös Yrjö Mäkelinistä Helsingin Sanomiin kirjoittamista muistosanoista 23.9.1923, kansio X: 23 Eino. I. Parmasen kokoelma, KA.

291 Erkki Reijosen lausunto Ritavuorelle 14.9.1918, Fa 513 (Mf), Valtionrikosylioikeuden ja valtionrikosoikeuksien arkisto, Valtionrikosylioikeuden akti 1918-1918, 25066, KA.

292 TTy:n ylimääräinen kokous 14.9.1904, puhe jäljennetty pöytäkirjaan, TTy:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA. Puhe löytyy sellaisenaan myös Kanerva 1986, 169-171 ja hiukan muunneltuna Helsingin puoluekokouksen pöytäkirjasta, 46-

arvostivat Mäkelinin puhetta ja rohkeutta,²⁹³ mutta työväenliikkeessä vastaanotto ei ollut yhtä innostunut.

Kun Mäkelin oli lähetystönsä kanssa käynyt pitämässä puheen kenraalikuvernööri Obolenskille, leimasi Valpas tämän ”kumarrusmatkaksi” ja Mäkelinin revisionistisemmaksi kuin Bernsteinin. Valppaan kirjoituksen jälkeen kiivasta keskustelua käytiin molempien sanomalehtien palstoilla.²⁹⁴ Työmiehen syytösten jälkeen Mäkelin teki Tampereen työväenyhdistyksen kokouksessa selkoa vierailusta. Kokouksessa päätettiin lähettää puhe puoluehallinnon arvioitavaksi.²⁹⁵ Puoluehallinto ei halunnut vastata tamperelaisille, oliko kyse ”hallitusmiesten liehakoinnista” vaan jätti lausunnon antamisen kohta kokoontuvalle puoluekokoukselle.²⁹⁶

Helsingin ylimääräisessä puoluekokouksessa Mäkelin sai kuulla kunniansa. Jo ennen kokousta olivat työläisaktivistit levittäneet lentolehtisiä, joissa Mäkelin leimattiin onnenonkijaksi ja toiminta sosialisteille sopimattomaksi. Helsingin työväenyhdistys ja Työmies kielsivät olleensa lentolehtisen takana ja väittivät allekirjoittaneen ”proletaarikomitean” olleen joku järjestäytyneen työväenliikkeen ulkopuolinen.²⁹⁷ Lentolehtisten laatija oli Kujalan mukaan Itkonen, joka oli katkeroitunut lyhyeen päättyneestä romanssista Mäkelinin sisaren kanssa²⁹⁸. Hän sai näin purkaa sekä henkilökohtaisia että poliittisia kaunojaan Mäkeliniin.

Puoluekokouksessa kiista Obolenskin vierailusta henkilöityi Mäkeliniin, ei niinkään Tampereen työväenyhdistykseen, joka oli yhdessä päättänyt lähettää lähetystön. Kokouksessa paheksuttiin sitä, että Mäkelin ei ollut puhunut työväestön vaan porvareiden nimissä, mistä todistivat Mäkelinille porvareilta singonneet kukat ja kiitoskortit. Erityisesti Mäkelinin lupaus uskollisista alamaisista herätti keskustelua. Mäkelin ei olisi saanut mennä lupaamaan sellaista koko työväestön nimissä,

46.

293 Erkki Reijosen kirje Mäkelinille 6.1.1921, kansio 2, Yrjö Mäkelinin arkisto, TA; Erkki Reijoselta saatu jäljennös Yrjö Mäkelinistä Helsingin Sanomiin kirjoittamista muistosanoista 23.9.1923, Kansio X: 23Eino. I. Parmasen kokoelma, KA; Erkki Reijosen lausunto Ritavuorelle 14.9.1918, Valtionrikosylioikeuden ja valtionrikosoikeuksien arkisto, Valtionrikosylioikeuden akti 1918-1918, 25066, KA; Severi Nuorman lausunto Ritavuorelle 23.9.1918, Fa 513 (Mf), Valtionrikosylioikeuden ja valtionrikosoikeuksien arkisto, Valtionrikosylioikeuden akti 1918-1918, 25066, KA.

294 Pohjanmaa 1949, 50–51; Kujala 1978, 199–200; Kanerva 1986, 171–173.

295 TTY:n ylimääräinen kokous 14.9.1904, TTY:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

296 Puoluehallinnon kokous 21.9.1904, Suomen työväen puoluehallinnon pöytäkirjat 1899–1906, kansio CA 1 (Mf 2), SDP, TA.

297 Helsingin puoluekokouksen pöytäkirja, 43; Salkola 1967, 30–31; Kanerva 1986, 171–173; Kujala 1995, 252–254.

298 Kujala 1995, 252–254.

kun vaatimuksetkin olivat olleet niin pieniä. Mäkelin leimattiin yksinvallan kannattajaksi ja puolustajat olivat vähissä. Ainoastaan tamperelaiset ja puolueen agitaattori Vilho Löfqvist tukivat Mäkeliniä.²⁹⁹ Eetu Salin hyökkäsi kokouksessa vahvimmin Mäkelinin kimppuun. Hän epäili ”*passiivisen koplan*” kirjoittaneen puheen ja hoitaneen kääntämisen venäjäksi. Mäkelin kiisti Salinin syytökset.³⁰⁰

Kiivaiden keskustelujen jälkeen hyväksyttiin menettelytapavaliokunnan lausunto, jonka mukaan Tampereen työväenyhdistyksen toiminta ei ollut ”*kunnianosoitus*” hallitukselle eikä kyseessä ollut ”*suosion tavoittelu*”. Valiokunta ei kuitenkaan pitänyt ”*hallitusmiesten luonakäyntiä*” sosialidemokraateille sopivana toimintana, joten käynnit päätettiin jatkossa sallia ainoastaan puoluehallinnon luvalla. Viranomaisten puoleen sai jatkossa kääntyä paikallisissa asioissa, mikäli yhdistyksen säännöt sen sallivat.³⁰¹ Mäkelin koki puoluekokouksessa tappion eikä se jäänyt ainoaksi, kun seuraavaksi ryhdyttiin käsittelemään osallistumista valtiopäiville.

Mäkelinin toiminta perustuslaillisten kanssa vaikutti Tampereen työväenyhdistyksen lisäksi koko puolueeseen, kun levisivät epäilyt Mäkelinin tehneen yhteistyötä perustuslaillisten kanssa. Todennäköisesti kohu puoluekokouksessa olisi jäänyt pienemmäksi, jos kokouksessa ei olisi noussut esille Mäkelinin yhteistyö porvareiden kanssa. Mäkelin tosin kielsi yhteistyön, mutta luotan tässä Reijosen lausuntoihin. Puoluekokouksessa henkilökohtaiset kiistat nousivat selkeästi esille, koska kokousedustajien tiedossa oli, että Mäkelinin tarkoitus ei ollut tehdä ”*kumarrusmatkaa*” vaan päinvastoin vaatia kansan oikeuksia takaisin. Mäkelin joutui helsinkiläisten hyökkäysten kohteeksi jo kokouksen alussa, mikä vaikeutti Mäkelinin tilannetta menettelytapaa käsiteltäessä.

299 Helsingin puoluekokouksen pöytäkirja, 48–68; Salkola 1967, 30–34.

300 Helsingin puoluekokouksen pöytäkirja, 55–57.

301 Helsingin puoluekokouksen pöytäkirja 68.

6. MÄKELIN TYÖVÄEN AATTEEN LEVITTÄJÄNÄ

6.1. Suullisen ja puhutun sanan merkitys

Säälimättä hän paljastaa monta sellaista valhetta, joita ihmiset on aikain kuluessa opetettu kunnioittamaan. Hän ei pelkää jumalankieltäjän ja isänmaan petturin nimeäkään, vähääkään välittämättä niistä, paljastaa hän tekopyhyiden ja valheisänmaallisuuden alimpaan alastomuuteensa. Hän ei pelkää parjauksia ja vainoakaan, sillä hän tietää toimivansa totuuden puolesta: hän tietää toimivansa sentähden, että Jumalan pyhä tahto tulisi täytettyä, että isänmaa ja sen sorrettu kansa vapautettaisiin aineellisuuden ja henkisen orjuuden häpeällisistä kahleista.³⁰²

Edellä Mäkelin kuvasi vuoden 1901 Työväen joululehdessä agitaattoria ja hänen työtään. Kunnan agitaattori ei välittänyt herrojen vihasta vaan palkinto oli innostuneet kuulijat, joissa vapauden aate heräsi. Agitaattorin tehtävänä oli Mäkelinin mukaan voimakkaalla puheella tuoda esiin työväen kurjuus ja asettaa se vastakkain yläluokan yltäkylläisyyden kanssa: ”*Katkeralla ivalla asettaa hän rinnakkain puutteitten kuihduttaman työmiehen repaleissaan ja hänen isäntänsä, joka uhkuu liiallista hyvinvointia.*” · Tuntuu kuin Mäkelin olisi kuvannut itseään agitaattorin työssään:

Hän unohtaa oman itsensä, uhraa omat mukavuutensa ja taistelee voidakseen luoda jälkeentuleville onnellisemmat olot. Hän elää kaksinaista elämää: aineellista elämää keskellä nykyistä kurjuutta ja henkistä elämää keskellä niitä onnellisia oloja, jotka hänen kirkastunut sielunsa tietää kerran oikeuden ja totuuden tuntemana nousevan.

Sellaista kaksinaista elämää elivät ne henkilöt, jotka kaikesta sydämestään olivat antautuneet työväenliikkeen palvelukseen ja kohdistivat voimansa vain paremman tulevaisuuden hyväksi. Mäkelinille aatteen puolesta työskentelevä henkilö oli uhrautuva ja kaikkensa antava.³⁰³

302 Mäkelin, ”Agitaattori” Työväen Joululehti 1901.

303 KL 5.12.1903 pk ”Kasvatus aatteellisena edistyskeinona.”.

Mäkelin oli sekä toimittaja että agitaattori. Agitaatiolla voidaan tarkoittaa sekä puhuttua että painettua; lehtien, lentolehtisten ja kirjallisuuden avulla levitettävää, agitaatiota.³⁰⁴ Sosialismi levisi Suomessa lehdistön, kirjallisuuden ja puhutun sanan kautta.³⁰⁵ Ehrnrooth jaottelee agitaation kahdeksaan osaan välineen, vaikutustavan ja toteutustavan mukaan. Puhuttu agitaatio voi toteutua luentokursseilla, puhetilaisuuksissa tai kotiagitaatiossa. Kirjoitettu toteutuu taasen sanomalehdissä, aikakauslehdissä, lentokirjasissa ja kirjoissa. Vaikuttaminen voi olla joko kiihottavaa tai sivistävää, liikkeen ulkopuolisia kiihotettiin ja sisällä olevia sivistettiin.³⁰⁶ Suodenjoki on tamperelaista agitaatiota tutkiessaan tullut siihen tulokseen, että jaottelua kiihottavan ja sivistävän agitaation välille on hankala tehdä. Siihen oliko puhe kiihottavaa vai sivistävää vaikutti kuulijan omat lähtökohdat. Agitaattori taasen piti puhettaan järkipäisenä valistamisena.³⁰⁷

Mäkelinin agitaatiosta on vaikea erottaa kiihottavaa ja sivistävää, koska puhemateriaalia ei ole juuri säilynyt. Mäkelinin agitaatiota on sen sijaan helppo lajitella toteutustavan mukaan; hän sekä puhui että kirjoitti. Puhuttua agitaatiota Mäkelin harjoitti luentokursseilla, työväen mielenosoitusretkillä että kiertävänä agitaattorina kuulijoiden kodeissa, työpaikoilla ja yhdistysten tiloissa. Käsittelen erikseen Mäkelinin agitaatiota puhujamatkoilla ja työväen juhlatilaisuuksissa, joita järjestettiin vuosittain. Luentokursseihin ei kiinnitä juuri huomiota, koska niistä on säilynyt ainoastaan vähän lähdemateriaalia. Kirjoitettua agitaatiota käsittelen jonkin verran lomittain puhutun agitaation kanssa sekä seuraavassa pääluvussa 7.

Koska Mäkeliniltä ei ole säilynyt puhujamatkoilta kuin muutama kirje, en voi tutkia, mistä Mäkelin tarkalleen puhui. Mäkelin ei tietävästi osallistunut oppilaana puolueen agitaattorikursseille, joita järjestettiin vuodesta 1902. Mäkelin oli itseoppinut puhuja eikä puolue ollut häntä kouluttanut, joten ei voida arvioida, mistä Mäkelin puhui. Sen sijaan Mäkelinin mielipiteitä agitaation merkityksestä ja kohdeyleisöstä on säilynyt kiitettävästi. Kun puhun agitaatiosta ja agitaattorista tarkoitan puhuttua sanaa, kirjoitettua tuottaa toimittaja Mäkelin kirjoituksillaan, vaikka hän silloinkin oli agitaattori. Annan Mäkelinin itse määritellä sen, minkä merkityksen hän agitaatiolle antoi: *”ilman puhuttua sanaa ei suurin osa työväestöä voi - ainakaan läheisessä tulevaisuudessa – käsittää työväen puolueen merkitystä.”*³⁰⁸

304 Ehrnrooth 1992, 190 ja 313–315.

305 Soikkanen 1969, 161–182.

306 Ehrnrooth 1992, 313–315.

307 Suodenjoki 2005, 92–93.

308 Mäkelinin kirje Porista puoluehallinnolle 30.8.1899, kansio F2, Puoluehallinnon kirjeenvaihtoa 1899-1901, SDP, TA.

Mäkelin oli kiinnostunut agitaatiosta, mutta hän ei ollut työväenliikkeessä ainoa. Eetu Salin alusti asiaa Turun puoluekokouksessa, jossa hän mainitsi, että työväki uskoo parhaiten suullista puhetta. Ennen Turun puoluekokousta Tainio ja Salin olivat puolueen aktiivisimmat puhujat. Kokouksen jälkeen agitaattoreiden lähettämiseen alettiin kiinnittää enemmän huomiota ja varoja. Kesällä 1900 puhujia kierteli noin sadalla paikkakunnalla.³⁰⁹ Mäkelin ehdotti puoluehallinnolle, että agitaatioita pitäisi käsitellä Viipurin puoluekokouksessa. Kokouksen jälkeen päätettiin alkaa järjestää agitaatiokursseja puolueen puhujille. Ensimmäiset kurssit pidettiin vuodenvaihteessa 1902–1903 Turussa ja toiset Helsingissä huhtikuussa 1904. Kolmannet pidettiin vasta suurlakon jälkeen vuonna 1906.³¹⁰

Tampereen työväenyhdistys lähetti ensimmäisille kursseille Alma Malanderin, joka myöhemmin kiertelikin puhujamatkoilla Hämeessä.³¹¹ Suurlakon jälkeen puolueen agitaatiotoiminta organisoitiin hierarkkisen mallin mukaisesti. Agitaattorien tuli puhua puolueen linjan mukaisesti puhtasoppisen kautkyläisesti.³¹² Suurlakkoa ennen agitaatiota ei oltu kunnolla järjestetty. Mäkelinkin kiersi milloin kenenkin rahoilla ja luultavasti yhdisteli matkoilla välillä kagaalin ja välillä työväen asiaa.

Agitaatiota Mäkelin käsitteli toukokuussa 1901 kahdessa pääkirjoituksessaan ”*Kaikki kiihotustyöhön*” ja ”*Unohtuuko tehtävä?*”. Ensimmäisessä Mäkelin toi esille agitaation merkityksen ja jälkimmäisessä hän vaati keskuskomitealta toimia, että se järjestäisi agitaatiota Tampereen ympäristöön.³¹³ Kesällä 1900 oli aloitettu maalaisyhdistysten avustaminen lähettämällä puhujia ja nyt pitäisi avustaa vielä voimakkaammin. ”*Kesäisen maaseutuagitaation toimittaminen vaatisi ehdottomasti järjestäytyntä toimintaa ja sopii se sellaisena paraiten juuri Keskuskomitealle.*” Mäkelinin mukaan kuuluisimpia puhujia haluttiin pitkällekin Tampereelta. Puhujia Mäkelinin mukaan kyllä riittäisi. ”*Jos vanhat uupuisivat, niin tällainen järjestetty ”saarnatoimi” on omansa kasvattamaan nuoremmista miehistämme uusia voimia työväenpuhujien riveihin.*”³¹⁴ Työväenyhdistykselle Mäkelin vaati omaa agitaattoria, koska puhutti sana raivasi tietä

309 Soikkanen 1969, 178–179.

310 Puoluehallinnon kokous 29.10.1900, Suomen työväen puoluehallinnon pöytäkirjat 1899–1906, kansio CA 1 (Mf 2), SDP, TA; Mäkelinin kirje puoluehallinnolle 20.10.1900, kansio F2, Puoluehallinnon kirjeenvaihtoa 1899-1901, SDP, TA; Ehrnrooth 1992, 191–192; Soikkanen 1969, 179–180.

311 TTy:n johtokunnan kokous 2.12.1902; TTy:n pöytäkirjat 1902, TKA; Soikkanen 1969, 179–180.

312 Ehrnrooth 1992, 271.

313 KL 21.5.1901 pk ”Unohtuuko tehtävä?”; KL 11.5.1901 pk ”Kaikki kiihotustyöhön”.

314 KL 21.5.1901 pk ”Unohtuuko tehtävä?”. Ks. maaseudulle järjestetyn agitaation merkityksestä myös KL 24.10.1901 pk ”Maalaistyöväestölle”.

kirjalliselle sanalle. Kirjat ja sanomalehdet eivät yksin riittäneet.³¹⁵

Mäkelin oli huolissaan erityisesti maaseudusta, missä agitaatio ei tahtonut tehoa. Toukokuussa 1905 oli puoluehallinnolta saapunut kirje, jossa kehoitettiin yhdistyksiä toimimaan, että kesällä saataisiin perustettua lisää yhdistyksiä. Mäkelin vahvisti puoluehallinnon vaatimusta pääkirjoituksessaan: *”Järjestäytymätön työväestö on sortajaimme parhain ase, ja sen tähden on tuo ase otettava heiltä pois. Toistaiseksi täytyy meidän kohdistaa lähes kaikki voimamme siihen.”* Mäkelin kehotti lähtemään juhannuspäivänä maaseudulle *”valloitusretkille”* ja toimeenpantavan *”ristiretki”*, joka levittäisi ympäri Suomen *”luokkatietoisuutta”*.³¹⁶ Kaupunkeihin kohdistetusta agitaatiosta Mäkelin ei kirjoittanut.

Työväenlehtien tehtävänä oli työväen aatteellinen kasvatus, agitaattorin eli herättäjän toimi ja arvostelijan työ. Kansan Lehden tilaajailmoituksessa vuodelta 1900 luvattiin paljastaa epäkohdat säälimättömästi. Työväenlehdille aatteellinen kasvatus oli kuitenkin vaikeaa, koska työväki ei ollut tottunut lukemaan poliittista tekstiä. Lehtien tavoitteena oli, että työväenaate tulisi ilmi koko sisällössä pääkirjoituksista, kirja-arvosteluista, novelleista ja uutisista. Näin työväenlehtien käsittelytapa erosi muista lehdistä.³¹⁷ Sanomalehtien sanomaa tuki suullinen agitaatio. Agitaattoreiden tehtävänä oli levittää kirjallisuutta ja lehtiä sekä hankkia lehdelle tilaajia ja asiamiehiä.³¹⁸ Mäkelinin suorittama suullinen agitaatio vahvisti näin myös Kansan Lehden asemaa ja toi hänelle lisää kuulijoita.

”Painettu sana on nykyaikana maailman suurin mahti; ilman sen apua kuolisivat jaloimmatkin synnytystuskiinsa”, kirjoitti Mäkelin. Sanomalehdistö oli tehnyt Suomen työväenliikkeestä ehjän liikkeen, ilman lehdistöä olisi työväenliike ollut vain hajanaisia aatteita. Sanomalehdistön avulla oli kehitetty mielipiteitä, vaihdettu ajatuksia ja tarkkailtu vastustajia. Maassa oli vain kolme työväenlehteä, joten Mäkelin kaipasi lisää, erityisesti Poriin, Ouluun ja Viipuriin. Mäkelinin ehdotti, että näillä paikkakunnilla keskityttäisiin paikallisiin asioihin, jolloin lehteä tilattaisiin *”sanomalehtenä”* eikä *”puoluelehtenä”*. Mäkelin ei pelännyt kilpailua. *”Kun lehden toimintapiiri supistuisi pienemmäksi, täytyisi sen entistä suuremmalla tarkkuudella valvoa tämän piirinsä asioita, johon valvomiseen sillä asiain niin ollen olisi hyvä tilaisuuskin.”* Mäkelinin mielestä silloisilla lehdillä ei ollut tarpeeksi aikaa syventyä paikkakunnan asioihin, koska lehdet toimivat

315 KL 11.10.1902 pk ”Vakinainen työväen agitaattori.”.

316 KL 17.6.1905 pk ”Tehkäämme suurtyö!”.

317 Salmelin 1967, 260–263.

318 Salmelin 1967, 194–195.

niin laajalla piirillä. Puoluelehdet eivät kyenneet täyttämään nykyisiä sanomalehden tavoitteita.³¹⁹ Mäkelin halusi paikallislehtien ilmestyvän useasti, ei kerran viikossa.³²⁰ Mäkelin ilmeisesti piti Kansan Lehtenä enemmän puoluelehtenä kuin sanomalehtenä ja halusi vaatimattomampia paikallislehtiä tukemaan aatteen levittämisessä.

Sanomalehtien ja puhutun sanan lisäksi Mäkelin halusi työväelle oman aikakausilehden. Sanomalehdet eivät olleet kovin arvokkaita eivätkä ihmiset niitä lukeneet. Aikakausilehtiin sen sijaan kirjoitettiin parempia artikkeleita ja niitä luettiin vuosienkin kuluttua. Mäkelin kirjoitti, että ”aikakauslehdet hyvin toimitettuina ovat arvokasta kirjallisuutta ja tavalliset sanomalehdet taistelevain puolueitten kiihkoisia puhetorvia.” Mäkelin piti hyvänä, että eri näkökannat tulisivat esille ja innostaisivat ihmisiä pohtimaan työväen asiaa. Kirjoittajat voisivat tulla eri puolueista. Mäkelinin mielestä jo olemassa oleva ”Työmiehen illanvietto” soveltuisi tähän tarkoitukseen hyvin.³²¹ Sanomalehtimieheksi Mäkelin suhtautui yllättäen vähätellen sanomalehdistöön.

6.2. Mäkelin agitoimassa

Mäkelin liittyi työväenyhdistyksen toimintaan Tampereella, mutta ensimmäisen julkisen puheensa hän piti Porissa vuonna 1898 työväenyhdistyksen luentokurssien järjestämässä juhlassa. Puheessaan hän hyökkäsi voimakkaasti kurssien vetäjää pastori Wallinia vastaan. Wallin oli luennoinut ”siveysoppia”. Wallinin mukaan isännän ja alaisen huono suhde johtui usein siitä, että työläinen pyrkii tasa-arvoiseen asemaan unohtaen, että jumala oli säätänyt, että pitää olla käskyläisiä ja käskytettäviä. Mäkelin, joka oli raamattunsa lukenut, huomautti, että jumala ei ole tänne ketään luonut käskijäksi tai käskytettäväksi. Samoin hän oli sitä mieltä, että omaisuus ei ole ahkeruuden palkka jumalalta kuten Wallin oli väittänyt. Puheen jälkeen Mäkelin erotettiin Porin Työväenyhdistyksen toverikunnasta.³²²

Tiettävästi toisessa julkisessa puheessaan 1.6.1899 Mäkelin käsitteli isänmaata, jonka oikeuksia kaikkien tulisi puolustaa. Puheessaan hän vaati kaikille suomalaisille valtiollisia oikeuksia, jolloin samalla saataisiin kaikille yhteinen puolustettava isänmaa. Hän kritisoi säätyvaltiopäiviä, joissa

319 KL 28.1.1904 pk ”Enemmän sanomalehtiä sosialidemokraatiselle puolueelle!”.

320 KL 27.6.1905 pk ”Ikäviä viestejä.”.

321 KL 2.4.1903 pk ”Enemmän huomiota sosiaalisille kysymyksille II.”.

322 Käsikirjoitus: puhe AK ja ihmiset, Yrjö Mäkelininin arkisto, Kansan Arkisto; Hyvönen 1975, 447–448.

pieni osa ihmisistä laati koko kansalle lait.³²³ Kolmannen merkittävän puheensa Mäkelin piti 1.5.1900. Puhe käsitteli raittiutta ja tilaisuus oli järjestetty juomalakon muistotilaisuudeksi. Mäkelin kannatti puheessaan kieltolakia ja oli sitä mieltä, että vain raitis työläinen kykenisi vaatimaan oikeuksiaan. Väkijuomakysymystä käsitellessään hän nosti esille myös nykyisen valtiopäiväjärjestelmän, jossa kansa ei päässyt vaikuttamaan asioistaan. Valtiopäiville oli jätetty anomuksia väkijuomakysymyksestä, mutta säädöt eivät olleet kuunnelleet kansan pyyntöjä. Puheessaan Mäkelin vaati vapautusta niin kirkon kuin viinan kahleista. Hän vaati juomalakon jatkamista.³²⁴

Ensimmäiset puoluehallinnon agitaatiomatkat Mäkelin suoritti kesällä 1900 Turun- ja Porin läänissä. Kirjeessään puoluehallinnolle Mäkelin kuvasi perusteellisesti agitaatiomatkaansa ja sen tuloksia. Mäkelin oli matkalla juuri ennen Tampereelle muuttoaan, joten käytän kertomusta tutkielmassani.³²⁵ Lokakuussa puoluehallinnolle saapui Mäkelinin kertomus kuukauden kestäneestä agitatsioonimatkasta.³²⁶

Kuukauden kestäneellä kiertomatallaan Mäkelin puhui viidellätoista paikkakunnalla aloittaen Porista ja päättäen Noormarkkuun. Loppumatkasta kiertäminen ja puhuminen uuvuttivat hänet niin, että hän tyytyi vain hankkimaan työväenlehdille asiamiehiä ja tilauksia. Mäkelin piti puheita työväenyhdistyksen tiloissa, mutta aina se ei onnistunut. Esimerkiksi Raumalla Mäkelinin ei löytänyt lainkaan esitelmäpaikkaa, koska työväenyhdistys ei häntä auttanut järjestelyissä. Kun kokouspaikkaa ei löytynyt, kierteli Mäkelin Rauman työmailla ja työhuoneissa. Hän yritti puhua myös erään tanssitilaisuuden yhteydessä, mutta ei onnistunut, koska marsalkka oli valvonut häntä koko ajan. Ikaalisissa Mäkelin ei onnistunut myöskään puhumaan, koska nimismies ei siihen ollut suostunut. Reposaassa hän puhui satama-alueella ja kiersi paikkakunnan kaikki työläisasunnot läpi. Toisinaan Mäkelin löysi jonkun työläisen, jonka kotiin kokoontui joukko kuulijoita. Näin tapahtui esimerkiksi Keikyässä ja Karkussa. Jos puhetilaa ei löytynyt, Mäkelin puhui ulkona. Kuulijoita Mäkelinillä oli enimmillään 50–60. Suurin yleisö oli Vuolijoen kartanon mailla, jonka ”rääkät alustalaiset” olivat kertoneet Mäkelinille yöhön asti epäkohdistaan. Puhumisen lisäksi

323 Hyvönen 1975, 448–449

324 Käsikirjoitus: puhe, jonka suutari Yrjö Mäkelin piti juomalakonuudistamistilaisuudessa Johanneslehdossa 1p toukokuuta 1900, Yrjö Mäkelinin arkisto, Kansan Arkisto; Hyvönen 1975, 449.

325 Puoluehallinnon kokous 5.6.1900, Suomen työväen puoluehallinnon pöytäkirjat 1899–1906, kansio CA 1 (Mf 2), SDP, TA; Mäkelinin kirje J. K. Karille 11.9.1900 Tampereelta, kansio F2, Puoluehallinnon kirjeenvaihtoa 1899–1901, SDP, TA.

326 Puoluehallinnon kokous 15.6, 26.6 ja 29.10.1900, Suomen työväen puoluehallinnon pöytäkirjat 1899–1906, kansio CA 1 (Mf 2), SDP, TA.

Mäkelin hankki sanomalehdille tilaajia ja myi kirjallisuutta.³²⁷

*Yllä olevasta selonteosta, joka osoittaa sanomalehtien ja kirjallisuuden menekin suuruutta, voi saada jonkunlaisen käsityksen matkani aatteellisesta arvosta. Suurta arvoa ei sillä todellisuudessa ole; paljon enemmän toivoin matkalle lähtiessään. Mutta olen tehnyt sen minkä suinkin olen voinut, vaan oma tottumattomuuteni tärkeään tehtävääni ja karu maa-ala, jolla olen työskennellyt ovat syynä pieneen tulokseen. Jos jotain olen saanut aikaan niin supistuu se siihen, parempain työntekijäin lähdettyä liikkeelle voivat he suuremmitta vaikeuksista liikkua jäljilläni.*³²⁸

Puoluehallinnon tukemana puhumassa äänioikeusasiasta Mäkelin kierteli jälleen syksyllä 1902. Tällä kertaa hän kiersi Tyrvällä, Karkussa, Ruovedellä, Muroleen ja Pohjan kylissä, Teiskossa, Messukylässä ja Reposaaressa. Mäkelin oli saanut paljon kuulijoita. Hänen omien tietojensa mukaan Teiskossa kuulijoita oli ollut 200, Muroleessa 300 ja Messukylässä 250. Kaikkialla ei oltu laumoittain liikkeellä, koska Karkussa oli kuulijoita ollut 14 ja Tyrvällä 45. Mäkeliniä oli lisäksi pyydetty niin moneen paikkaan, että hän ei ollut itse kaikkialle ehtinyt. Niinpä hänen sijastaan oli lähetetty Seth Heikkilä Sääksmäelle, Lempäälään ja Eurajoelle sekä A. Pettersson Orivedelle. Mäkelin jatkoi puoluehallinnon varoilla agiteeramista myös vuoden 1903 puolella.³²⁹

Mäkelin ei puhujamatkoilla ollut vain puoluehallinnon asialla ja rahoittamana. Vuonna 1902 häntä tukivat myös Tampereen työväenyhdistys 25 markalla sekä Kansan Lehti 50 markalla. Puoluehallinnolta Mäkelin sai 75 markkaa.³³⁰ Kesällä 1903 Mäkelin kiersi puoluehallinnon rahoilla puhumassa äänioikeudesta³³¹. Kansan Lehti oli jo aiemmin rahoittanut Mäkelinin agitaatiomatkoja, kun hän oli kiertänyt hankkimassa lehdelle tilaajia.³³² Aiemmissä luvuissa kävi jo selville, että Mäkelin sai rahoitusta myös kagaalilta ja hän ainakin yritti yhdistää sekä puolueen että kagaalin rahoitusta. Koska ei ole säilynyt asiakirjoja siitä, mistä Mäkelin tarkalleen milloinkin puhui, on vaikea sanoa erosivatko aiheet maksajan mukaan. Kagaalin rahoittamana hän kuitenkin keskittyi

327 Mäkelinin kirje J. K. Karille 11.9.1900 Tampereelta, kansio F2, Puoluehallinnon kirjeenvaihtoa 1899-1901, SDP, TA.

328 Ibid.

329 Mäkelinin kirje puoluehallinnolle, 9.6.1903, kansio F2, Puoluehallinnon kirjeenvaihtoa 1899-1901, SDP, TA. Forssan puoluekokous pöytäkirja 1903, 92-93.

330 Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n johtokunnan kokous, , CA 1, Tampereen työväen Sanomalehti Oy:n arkisto, TA; TTY:n johtokunnan kokous 18.11.1902 ja 25.11.1902, TTY:n pöytäkirjat 1902, TKA.

331 Puoluehallinnon kokous 16.6.1903, Suomen työväen puoluehallinnon pöytäkirjat 1899-1906, kansio CA 1 (Mf 2), SDP, TA.

332 Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n johtokunnan kokous, 8.1.1901, CA 1, Tampereen työväen Sanomalehti Oy:n arkisto, TA.

enemmän kutsuntojen vastustamiseen ja työväenliikkeen rahoilla äänioikeusasiaan.

Mäkelin osallistui matkoillaan työväenyhdistysten perustamiseen. Heinäkuussa 1905 Mäkelin puhui Ruoveden kirkonkylän työväenyhdistys ”Tulevaisuuden” perustavassa kokouksessa, jonne hänet oli aiemmin keväällä kutsuttu. Kokouksessa oli noin 150 henkilöä kuuntelemassa Mäkelinin voimakasta ja innostavaa puhetta. Evert Tolppa muistelee Mäkelinin painottaneen yhteistoiminnan merkitystä, kertoneen Belgian maatyöläisten lakosta ja puhuneen, että jos tuottavuus jaettaisiin kaikille tasan, ei kenenkään tarvitsisi tehdä töitä viittä tuntia enempää päivässä. Mäkelin osallistui vielä heinäkuun lopulla ”Tulevaisuuden” sääntöjen laatimiseen ja elokuussa Ruoveden Pekkalan työväenyhdistyksen perustamiseen.³³³ Kansan Lehteä Ruovedelle oli ilmestynyt jo useamman vuoden.³³⁴ Kiinnostus Ruoveteen selittynee osittain sillä, että Mäkelin oli viettänyt Ruovedellä osan lapsuuttaan.

Mäkelin kierteli agitoimassa kylästä toiseen ja puhumalla työväenyhdistyksissä, mutta agitaatiota hän harjoitti myös pitämällä luentoja. Mäkelin oli puhujana Messukylän työväenyhdistyksen luentokursseilla syksyllä 1902 yhdessä Seth Heikkilän, Eetu Salinin ja Viktor Vesterlundin kanssa.³³⁵ Mäkelin oli puhujana työväen luentokursseilla Tampereella syyskuussa 1902. Luentokurssit järjestettiin elokuun puolivälistä syyskuun alkuun. Mäkelin luennoi porvarillisen yhteiskunnan häviöstä.³³⁶ Mäkelin esiintyi myös Nokian luentokursseilla vuonna 1904³³⁷ ja Tampereen luentokursseilla 1905, jolloin hän puhui äänioikeudesta³³⁸. Agitaatiota Mäkelin harjoitti myös kiertelemällä lakkopaikoilla. Mäkelin kävi ainakin Voikkaan tehtaan lakkopaikalla.³³⁹

Mäkelin oli suosittu puhuja, mutta täydellinen hän ei ollut. Mäkelin tiesi tämän itsekin. Hän kirjoitti August Vatasen muistikirjoituksessa, että he olivat eräänä vuonna käyneet peräkkäin puhujamatkalla Ruovedellä. Kun Mäkelin oli seuraavana vuonna mennyt uudestaan Ruovedelle, kysyi hän ajuriltaan, oliko paikkakunnalla käynyt agitaattoreita ja mitä mieltä hän niistä oli. Kyytimies oli kertonut, että ”*oli yhtä hankala verrata kuin apulaispappia rovastiin*”. Mäkelinille oli

333 Kontio & Vesanen 1994, 311–312; Tolppa, Työväenyhdistys Tulevaisuuden 60-vuotishistoriikki.

334 Lindell 1924, 67.

335 Kanerva 1967, 411.

336 TTy:n vuosikertomus 1902, 46–47.

337 KL 31.5.1904 pk ”Muutama sana kansanvalistajille.”.

338 Tty:n vuosikertomus 1905, 61–62.

339 Tty:n johtokunnan kokous 9.11.1904, Tampereen työväenyhdistyksen pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

selvää, että häneltä puuttui ”rehevää kansanomaisuutta”.³⁴⁰ Oululainen Yrjö Kallinen muisteli Mäkelinin kansanomaisuuden puutetta tähän tapaan:

Hän oli herra ja ylhäisyys. Hän oli työväenliikkeen suuria nimiä. Ja vähän suureellinen käytökseltänsä. Hän oli hyvin mielenkiintoinen psykologisesti ottaen. Hän oli varmasti rehellinen työväenliikkeen mies, jossa ei ollut porvarillisuutta vähääkään. Hän oli oikein juhlallisesti sosialisti. Mutta hän pyrki omassa elämässään silottamaan eron porvarin ja proletaarin välillä. Ja tämä pyrkimys vei hänet siihen, että hän käveli kävelykeppi kädessä hienosti prässätystä puvussa, katseli olkihatun alta hyvin arvovaltaisesti...Vasta myöhemmin olen ymmärtänyt, mikä vilpittömän pyrkimys tällä miehellä oli: hän ei tunnustautunut miksikään sellaiseksi maataiseksi, joka on ryysyinen ja nälkäinen ja kurja ja tietämätön. Hän oli herrasmies. Hän tahtoi toteuttaa herrasmiehenidean, hän oli kyllä proletaarin asialla.³⁴¹

Mäkelin hieno pukeutuminen ja käytös vaikeuttivat hänen työtään työväen parissa. Työväen olisi ollut helpompi samaistua kansanomaiseen puhujaan kuin herraskaiseen Mäkeliniin. Ilmeisesti Mäkelin halusi käytöksellään ja pukeutumisellaan tehdä eron sivistymättömään työväkeen ja näyttäytyä sivistyneenä toimittajana.

6.3. Pillit pussiin ja kotia kohti - vastoinkäymisiä puhujamatkoilla

Agitaattorin työ ei ollut helppoa. Viranomaisien lisäksi muut kansalaiset saattoivat pyrkiä rajoittamaan työväenyhdistysten toimintaa. Agitaattoreiden oli vaikea saada kokouspaikkoja ja tilaisuuksia häirittiin. Vaikeuksia oli yleensä maaseudulla ja niiden teollisuuskeskuksissa. Syrjintää saattoi tapahtua myös työpaikoilla ja työpaikan saaminen saattoi hankaloitua, jos oli tunnettu työväenyhdistyksen mies. Agitaattoreiden piti hankkia kokoontumisluvat, mutta usein ne jäivät hankkimatta, koska työväenyhdistykset eivät niitä hankkineet. Mäkelinkin kierteli vuonna 1903 Karjalassa, Terijoella, ilman lupaa. Viranomaiset eivät ehtineet puuttua Mäkelinin toimintaan,

340 Mäkelinin kirjoitus ”Pikapiirtoja ja muistelmia ”Velimiehestä”” 13.4.1923, kansio 1, Yrjö Mäkelinin arkisto, TA.

341 Kallinen Yrjö, Työväen muistitieto XXII:307, 41/82, TA.

koska hän jätti puhujamatkansa kesken.³⁴² Maaseudun teollisuuskeskuksissa työnantajat yrittivät säilyttää holhoavan asenteensa työntekijöihinsä, joten lehtien tilaaminen tai puhetilaisuuden järjestäminen saattoi vaikeutua.³⁴³ Selkkaukset kuitenkin kasvattivat luokkatietoisuutta ja toivat uusia jäseniä³⁴⁴.

Mäkelin koki vastoinkäymisiä jo vuonna 1900 kiertäessään Länsi-Suomessa³⁴⁵, eikä välttynyt niiltä jatkossakaan. Syksyllä 1902 Mäkelin teki turhia matkoja Reposaareen ja toisen Teiskoon. Reposasaareissa työväenyhdistyksen puheenjohtaja kielsi huoneen käytön, vaikka asiasta oli etukäteen ilmoitettu. Ulkona oli ollut poliisi ja paukkupakkanen, joten hän katsoi parhaaksi jatkaa matkaansa. Teiskossa taas kokoonkutsuja ei ollut tehnyt tehtävänsä. Epäonnisen matkan Mäkelin teki myös Lauttakylään, jossa kestikievarin pitäjä oli ollut niin hidaskäyttöinen, että hän myöhästyi kokouksesta.³⁴⁶ Mäkelin ei ollut ainoa tamperelainen agitaattori, joka koki puhujamatkoillaan vastoinkäymisiä.³⁴⁷

Pahimmat vastoinkäymisensä Mäkelin koki syksyllä 1903, jolloin hän pettyi pahemman kerran Karjalan työväkeen. Forssan kokouksen jälkeen puoluehallinto päätti lähettää Mäkelinin agitoimaan äänioikeusasiasta. Äänioikeusasian ajamiseksi päätettiin toteuttaa Forssan kokouksen päätös ja lähettää kaksi agitaattoria, Mäkelin ja toiseksi vakinainen agitaattori. Mäkelin halusi liikkua Itä-Suomessa ja Kotkassa. Vakituiseksi agitaattoriksi päätettiin kysyä Löfqvistiä, joka kiertäisi Länsi-Suomessa ja Pohjanmaalla. Agitatio alkoi heti.³⁴⁸ Mäkelinin matkaan lähtö ei sujunut vaikeuksitta kun Kansan Lehden johtokunta kielsi Mäkelinin lähdön. Koska puoluehallinto ei keksinyt ketään Mäkelinin tilalle, päätti se kirjoittaa Kansan Lehden johtokunnalle, että se yrittää järjestää asiat siten, että puolue voisi Mäkeliniä tähän tarkoitukseen käyttää.³⁴⁹ Mäkelin pääsikin matkaan, mutta pian puoluehallinnolle saapui tieto, että Mäkelin oli lopettanut matkansa puhuttuaan Viipurissa, Imatralla ja Kuokkalassa. Puoluehallinto esitti paheksuntansa Mäkelinille ja jäi odottamaan selvitystä asiasta.³⁵⁰

342 Kujala 1978, 122–122; Kujala 1995 108–112.

343 Soikkanen 1961, 77–78.

344 Kujala 1978, 123.

345 Mäkelinin kirje J. K. Karille 11.9.1900 Tampereelta, kansio F2 Puoluehallinnon kirjeenvaihtoa 1899-1901, SDP, TA.

346 Mäkelinin kirje puoluehallinnolle, 9.6.1903, kansio F3, Puoluehallinnon kirjeenvaihtoa 1901-03, SDP, TA.

347 Ks. Lisää Suomenjoki 2005, 60–65.

348 Puoluehallinnon kokous 1.9.1903, Suomen työväen puoluehallinnon pöytäkirjat 1899–1906, kansio CA 1 (Mf 2), SDP, TA.

349 Puoluehallinnon kokous 15.9.1903, Suomen työväen puoluehallinnon pöytäkirjat 1899–1906, kansio CA 1 (Mf 2), SDP, TA.

350 Puoluehallinnon kokous 22.10.1903, Suomen työväen puoluehallinnon pöytäkirjat 1899–1906, kansio CA 1 (Mf 2), SDP, TA.

Mäkelin aloitti puhujamatkansa Viipurista, josta hänen piti ”*kaapata koko säkillinen innostusta*” ja siellä hän näyttäisi ”*esimerkkiä koko Suomelle*”. Viipurissa kuulijoita oli ollut korkeintaan kaksikymmentä ja puhetilaisuus jäi pitämättä.³⁵¹ Kansan Lehdessä Mäkelin kertoi, että ei puhunut Viipurissa, koska ei halunnut häväistä koko puoluetta esiintymällä niin pienelle kuulijajoukolle. Reino Drockila oli nimennyt Mäkelinin puoluepaaviksi ja Kansan Lehdessä Mäkelin julisti tuomion Viipurin työväenyhdistykselle. Mäkelin oli valmis antamaan viipurilaisille heidän syntinsä anteeksi, jos he keräävät äänioikeusrahaan 500 markkaa.³⁵²

Viipurista Mäkelin jatkoi Terijoelle, jossa hän oli puhunut 25 kuulijalle noin kolme varttia ” – *senkin ajan hengettämiä sanoja, sillä olin varustanut itseni satoja ja tuhansia varten..*” Seuraavaksi Mäkelin matkasi Kuokkalaan, jossa sai viisi kuulijaa.³⁵³ Tästä Mäkelin hermostui lopullisesti:

Pistin pillit pussiini ja tulini kotia, sillä minulla totta totisesti on vähän muutakin tehtävänä kuin maleksia joutilaana pitkin Karjalan kankaita. Olin Karjalan kuuluisimmalla kulmalla ja kun siellä oltiin näin välinpitämättömiä, niin en katsonut maksavan vaivaa kulkea enempää. Totta kyllä että niin pimeät seudut, jos mitkään, kaipaisivat agitaattoria, mutta minä en alunpitäen pitänyt tätä tavallisena agitatsioonimatkana, vaan jonkinlaisena juhlasarjana, joihin juhliin ihmiset saapuvat peninkulmankin päästä. Mutta älä ota; meidän työväki on vaan vaikka maailma palaisi.³⁵⁴

Mäkelinin kirjeestä paistoi pettymys ja hänen äkkipikainen luonteensa, joka pääsi pinnalle kun häntä ei kohdeltu hänen ennakkoon ajatteleamalla tavalla. Työväki ei ollut niin innostunut asiasta kuin Mäkelin oli kuvitellut ja se sai hänet kiukuspäissään jättämään työnsä. Kirjeessään Mäkelin mainitsi, että hän oli viime talvena Hämeessä ja Keski-Suomessa tottunut puhumaan sadoille kuulijoille. Nyt hän oli odottanut kuulijoita vielä enemmän kun aihe oli ajankohtainen. Ilmeisesti

351 Mäkelinin kirje puoluehallinnolle, 16.10.1903, kansio F3, Puoluehallinnon kirjeenvaihtoa 1901-03, SDP, TA.

352 KL 17.10.1903 ”Kiihotusmatkalla Karjalassa” – puoluepaavi.

353 Mäkelinin kirje puoluehallinnolle, 16.10.1903, SDP kansio F3, Puoluehallinnon kirjeenvaihtoa 1901-03, SDP, TA.

354 Ibid.

Mäkelin ei ollut niin tunnettu puhuja Karjalassa kun hän oli kotiseudullaan. Mäkelin lopetti puhujamatkan ”*etten tässä kaiken hyvän lopuksi menettäisi omaa uskoani ja omaa innostustani, sillä niitä ehkä vielä tarvitaan*”. Lopuksi Mäkelin jatkoi, että yleisökato ei voinut olla hänen oma vikansa, sillä ”*eihän Karjalassa tunneta minua lähemmin. Odotin, että sen kirkunan jälestä, jota minusta on pidetty (erittäinkin Wiipurissa) että työväestö tulisi laumoittain katsomaan minua kuin jotakin ihme-eläintä*”.³⁵⁵

6.4. Juhlan aikana julistusta

Työväenyhdistykset järjestivät perinteisesti kesäkuun alussa 2. helluntaipäivänä ”kävelyretkiä” eli mielenosoituskulkueita. Tampereella retket suuntautuivat Kauppatorilta Pyynikin harjulle. Vuoden 1901 puoluekokouksen päätöksen mukaan alettiin järjestää joukkokokouksia kansainvälisen tavan mukaan myös Vappuna. Ainakin Tampereella Vapun kokouksien järjestäminen ja niihin osallistuminen oli nihkeää, koska päivä oli outo, ilma kylmä ja työväki töissä. Tampereella ongelmana oli myös työväen juopottelu ja työväenyhdistyksen nihkeys järjestää kunnan ohjelmaa.³⁵⁶

Mäkelin valittiin puhujaksi Tampereen Työväenyhdistyksen ja ammattiosastojen yhteiselle kävelyretkelle 2 helluntaipäivänä eli 4.6.1900. Häntä pidettiin Porin parhaana työväenpuhujana. Muina puhujina olivat A. Nieminen, rva A. Putkonen sekä Taavi Tainio. Tervehdyspuheessa A. Nieminen puhui päivän merkityksestä ja työväen yksimielisyydestä, A. Putkosen juhlapuhe oli osoitettu työläisnaisille ja Taavi Tainio puhui sivistyksen ja tiedon merkityksestä. Yrjö Mäkelin puhui ”*sovinnollisesta yhteistoiminnasta*” Kansan Lehden mukaan ”*puhe oli kaunista, runollisessa muodossa ja anasti sellaisena parhaan illan ohjelmassa*”.³⁵⁷ Kaikilla puhujilla oli ollut sydämellä työväen keskinäiset erimielisyydet ja he olivat toivoneet yhteistyötä.³⁵⁸

Mäkelinin aloitti puheensa tarinalla miehestä, joka etsi keidasta lepopaikakseen ja maanviljelijästä, joka tarvitsi lepoetken. Työväki oli tuo matkaaja tai pellon perkaaja, joka kulki kohti lopullista päämäärää, mutta tarvitsi välillä lepoetkiä, juhlia. Mäkelin käytti puheessaan pääasiassa me-

355 Ibid.

356 Kujala 1978, 18; Viipurin puoluekokouksen pöytäkirja, 68–78.

357 KL 2.6.1900.

358 KL 2.6.1900 ja 7.6.1900.

muotoa, joka yhdisti hänet kuulijoihin, ainoastaan lopun kehotuksissa hän teititteli yleisöään. Hän käytti paljon vertauksia luonnosta, maanviljelyksestä ja muista työväelle tutuista asioista. Mäkelin toi puheeseen mukaan myös jumalan, joka oli tällä kertaa muuttunut köyhälistön jumalaksi.

Tänään Suomen juhlapäivänä on meistä jokainen pukeutunut parhaaseen henkiseen juhlapukuunsa. Jokainen meistä kantaa henkensä parhaita hedelmiä uhriksi köyhälistön jumalalle. Mutta katso vielä kerran josko uhri-lahjasi joukosta puuttuu jotakin: kenties sieltä puuttuu rakkautta. Oletko käynyt sopimassa aate-veljesi kanssa? Jos et, niin tee se ensin ja tule vasta sitten laskemaan lahjasi alttarille. Sillä jos sinä, ystäväni, annat katkeruutta rinnassasi niin sinun uhrisi ei merkitse mitään.³⁵⁹

Vapun lähestyessä vuonna 1901 julkaisi Mäkelin nimikirjaimillaan kirjoituksen ”Uhrijuhla”, jossa hän kuvasi köyhälistöä ympäri maailmaa kokoontumassa yhteen. Kirjoitus oli hyvin uskonnollinen ja hengellinen. Hän vetosi useaan otteeseen ihmisten hyvyyteen, rakkauteen ja puhtaaseen mieleen.

Me keräännymme yhteisiin koteihimme, kuulemaan toisen toisiltamme ja vakuuttamaan toinen toisillemme, että Herra on tulevaisuudessa luova uuden taivaan ja uuden maan, jossa yksinomaan asuu pyhyys ja vanhurskaus, jossa petoksella, sorrolla ja vilpillisellä valheella ei ole vähintäkään sijaa, vaan jossa kaikki ihmiset tuntevat itsensä Kristuksen ja toistensa täydellisiksi veljiksi, jossa kukaan ei elä omaa elämäänsä vaan elämää veljen ja siskon. Me huomenna kokoonnumme viettämään uhrijuhlaa, suitsuttamaan kiitosuhrin lemuavaa savua Herramme alttarin eteen.³⁶⁰

”Uhrijuhlan” kanssa samanhenkinen kirjoitus oli ”Huomenna”, jossa Mäkelin kehotti kaikkia osallistumaan perinteiselle Suomen työväen mielenosoitusretkelle. ” Vuosi on vyörähtänyt eteenpäin siitä ajasta, jolloin viimeksi vietimme rattoisaa yhdessä oloa taivaallisen majesteetin pyhässä temppelissä.” Tässä kirjoituksessa Mäkelin käytti paljon hyväkseen toistoa ”me olemme” ja aloitti suuren osan lauseista me-sanalla. Hän totesi, että mielenosoitusretkellä ei voinut puhua vapaasti: ”Meidän siipemme on leikattu – äänemme sorrettu.” Puhumista oli rajoitettu, joten ”puhumme me toinen toisillemme sydämmen puhtoista ja sointuisaa kieltä – kieltä senlaista, jota

359 KL 9.6.1900 ja 12.6.1900.

360 KL pk ”Uhrijuhla” 30.4.1901.

tajuaa koko maailman köyhälistö, kieltä vanhurskaan ja oikeutta rakastavan Jumalan.”³⁶¹

Vuoden 1901 kävelyretkellä luettiin ”Iloista Englantia”. Lukijoina olivat sekä Vuolukka että Mäkelin. Lisäksi luettiin Väinämöinen-lehteä ja kuoro esiintyi. Vasta illalla työväenyhdistyksen tiloissa oli pidetty puheita. ”*Jos julkiset puheet tällä kertaa olivatkin kiellettyjä, kuuli sen sijaan yksityisesti, ohjelman väliaikoina puheltavan sen enempi.*”. Puheita ei edellisten vuosien tapaan saanut pitää vaan ainoastaan luettiin kirjallisuutta.³⁶²

Jouluaattona 1901 Mäkelinin pääkirjoitus oli hyvin uskonnollinen ja satumaisesti kirjoitettu. ”*Hänen oppinsa mukaan, pitäisi jalopeuran ja karitsan käydä yhdessä kedolla, mutta meidän jumalakuvin kesken, täytyy veljen hymytä veljensä edessä säästääkseen henkensä toisen murhahimolta...Kristuksen valvova silmä, näkee vielä tämänkin vihan ja vainon katkeran kasvin, Hän kuulee köyhän ja kärsivän valitukset ja sentähden Hän yhä tarjoaa meille rauhaa ja rakkautta.*”³⁶³

Vappupäivänä 1902 Mäkelin kirjoitti erittäin taisteluhenkisen julistuksen, jossa ”yläluokka”, ”wallassaolijat”, ”maalaispohatat” ja ”kapitalistit” saivat kuulla kunniansa ”palkkaorjien” sortamisesta. ”*Näissä kieroissa ja murhaavissa oloissa lausumme me tänäpäivänä yläluokalle yksimielisen tuomiomme. Me vaadimme epätasaisuuksien tasoittamista, vaadimme poistettaviksi henkisen ja ruumiillisen orjuuden: me vaadimme yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta, kahdeksan tuntista työpäivää ja väkijuomain kieltolakia.*”³⁶⁴ Vapun juhlakokouksessa Mäkelin puhui äänioikeusasiasta, tehtaalainen Heikki Lindroos työpäivän lyhennyksestä ja kieltolaista puuseppä J. F. Stenfors.³⁶⁵ Kesäkuun alun kävelyretki suuntautui jälleen Tahmelan harjulle eikä tälläkään kertaa pidetty puheita. Ohjelmaan kuului ainoastaan soittoa, laulua, runoja ja lukemista kieltolaista, äänioikeudesta, työpäivän lyhennyksestä ja yhteiskunnallisesta itseavustuksesta. Lisäksi luettiin katkelmia Iloisesta Englannista. Kävelyretken jälkeen oli edellisen vuoden tapaan juhlakokous työväentalolla, jossa kaikista edellä mainituista aiheista pidettiin puheet.³⁶⁶ Kävelyretkellä oli

361 KL 1.6.1901 pk ”Huomenna”. Ks. myös selostus mielenosoitusretkestä KL 4.6.1901 pk ”Työväen mielenosoituspäivä Tampereella.”.

362 KL 4.6.1901 pk ”Työväen mielenosoituspäivä Tampereella.”.

363 KL 24.12.1901 pk ”Tänään.”.

364 KL 1.5.1902 pk ”Työväestön juhlapäivä.”.

365 KL 1.5.1902 ja 2.4.1902.

366 KL 31.5.1902 ja 5.5.1902.

mukana työväenyhdistykset, ammattiosastot ja viisi raittiusseuraa.³⁶⁷

Kävelyretken lähestyessä vuonna 1903 käsitteli Mäkelin asiaa toukokuun viimeisessä pääkirjoituksessa. Mäkelinille Ei ollut väliä, miten pukeutui, kunhan oli pukeutunut ”*henkiseen juhlapukuun*”. Köyhyys sai näkyä ja sai tulla vaikka avojaloin, mutta ei räyhäämään.³⁶⁸ Vuoden 1903 kävelyretkellä Mäkelin puhui kahdeksan tunnin työpäivästä ja Johansson kieltolaista.³⁶⁹ Vuonna 1904 Vappuna kokoonnuttiin yhdistyksen juhlasaliin. Kesäkuun kävelyretkellä ei saatu pitää julkisia puheita, mutta luettiin ääneen. Työväentalolla Mäkelin puhui 8 tunnin työpäivästä, Lindroos äänioikeudesta ja Sahlbom kieltolaista.³⁷⁰

Poliisi ja painoasiamiehet tarkastivat etukäteen ohjelman, puheet ja muut esitykset, joita mielenosoituksissa oli tarkoitus esittää. Erityisesti vuonna 1904 karsinta oli rajua.³⁷¹ Tampereen työväenyhdistyksessä keskusteltiin siitä, kysytäänkö viranomaisilta lupa mielenosoituksen järjestämiseen. Yhdistys päätti vain ilmoittaa mielenosoituksesta, mutta joutui kuitenkin taipumaan luvan pyytämiseen. Samalla julkisten puheiden pitäminen kiellettiin. Mielenosoituspaikalla Mäkelin yritti etsiä jonkun, joka olisi esittänyt vastalauseen kuvernöörin toimintaa vastaan, mutta turhaan. Mielenilmaisu kaatui valtion tiukkoihin otteisiin ja sisäisiin ristiriitoihin.³⁷² Mielenosoituksen aikana oli ollut tarkoitus puhua myös perustuslaillisten asiaa, kuten Mäkelin oli Bodenin kokouksessa ehdottanut.

Kesäkuun ensimmäisenä sunnuntaina 1905 järjestettiin työväen perinteinen mielenosoitusretki, josta kirjoitettiin pääkirjoituksia viikon aikana. ”*Työn kunnian*” pääkirjoitus oli erittäin runollinen ja mahtipontinen kutsu tilaisuuteen. ”*Tulkoon ensi sunnuntaista hetki, jolloin ihmisarvon jalostuttava tunnelma täyttää kaikkien sorrettujen sydämet.*” Mäkelin kirjoitti jälleen kaikkivaltiaasta, elämä pyhyydestä ja vertasi tapahtumaa hääjuhlaan. Kapitalisteille piti sunnuntaina näyttää työväen voima ja hän kirjoittaakin raatajista ja sortajista.³⁷³ Kävelyretkellä väkeä oli ollut niin paljon, että mielenosoitusmerkit ja ruoka olivat loppuneet kesken.³⁷⁴

367 TTy:n vuosikertomus 1902, 46.

368 KL 30.5.1903 pk ”Suurien aatteiden päivä.”.

369 TTy:n vuosikertomus 1903, 48.

370 TTy:n vuosikertomus 1904, 42–43.

371 Kujala 1978, 120–121.

372 Kujala 1978, 119, 166–167.

373 KL 1.6.1905 pk ”Työn kunnian.”.

374 TTy:n vuosikertomus 1905, 61–62.

Kansan Lehdessä Mäkelin huomioi sekä Vapun että perinteiset kesäkuun alun mielenosoitusretket. Ainoastaan Mäkelinin vuoden 1900 pitämä puhe julkaistiin lehdessä, koska muuten julkiset puheet olivat kiellettyjä. Kansan Lehden ns. kutsukirjoituksissaan Mäkelin käytti hyvin runollista kieltä ja hän viittasi usein jumalaan, joka oli työväestön puolella. Juhlien lähetyvillä julkaistut kirjoitukset erosivat tyyliältään ja sisällöltään muista Mäkelinin kirjoituksista.

7.0. MÄKELININ AJATUKSET KANSAN LEHDEN PALSTOILLA

7.1. Yläluokan vallan pönkittäjät – kirkko, koulu, laki ja isänmaa

”Uskontoa saatamme hyvällä syyllä pitää työväenliikkeen valtuuttajana”, kirjoitti Mäkelin kesäkuussa 1902. Mäkelin, joka oli kasvanut uskonnollisessa kodissa, käytti usein kirjoituksissaan Raamatun termejä, mutta kirkon ja työväenliikkeen suhteesta hän kirjoitti vain muutaman kerran. Mäkelin hyväksyi uskonnon ja oli valmis hyväksymään kirkonkin, jos kirkko ei puuttuisi yhteiskunnallisiin asioihin. *”Opittakoon erottamaan kirkko ja uskonto toisistaan, niin silloin katoaa myöskin kaikki väärinkäsitykset työväenliikkeen suhteen.”*³⁷⁵ Kirjoittaessaan väärinkäsityksistä Mäkelin halusi puhdistaa sosiaalidemokraattien mainetta jumalattomana puolueena.

Mäkelin vaati uskonnon julistamista yksityisasiaksi, valtioin ja kirkon erottamista toisistaan sekä uskonnonopetuksen lakkauttamista koulussa. Kirkkoa Mäkelin paheksui, koska se tuki omistavaa luokkaa. Uskonto ja pääoma piti erottaa toisistaan. Työväenliike ei Mäkelinin mukaan kieltänyt uskontoa vaan jätti sen jokaisen henkilökohtaiseksi asiaksi.³⁷⁶ Porvareiden perustamia kristillisiä työväenyhdistyksiä Mäkelin ei hyväksynyt.³⁷⁷ Korostamalla uskonnon henkilökohtaisuutta useaan otteeseen Mäkelin halusi varmistaa, että yksinkertaisimmatkin lukijat ymmärsivät hänen vastustavan kirkkoa, ei uskontoa.

Sosialismi ja perinteinen kristillisyys olivat ristiriidassa keskenään, mutta vuosisadan vaiheessa kansan oli vaikea luopua kristillisestä ajattelusta. Kirkon asema oli vahva ja kristillinen ajattelu oli

375 KL 21.6.1902 pk ”Voidaanko kirkko jättää syrjään yhteiskunnallisia kysymyksiä käsiteltäessä?”.

376 KL 21.6.1902 pk ”Voidaanko kirkko jättää syrjään yhteiskunnallisia kysymyksiä käsiteltäessä?”; KL 5.3.1903 pk ”Ääntä ilmassa.”; KL 8.10.1903 pk ”Pääoma ja ihminen.”.

377 KL 12.12.1905 pk ”Uskontoa aivoihin, lyijyä suoliin.”.

vahvasti kiinni kansassa. Sosialismin kärki ei voinut korostaa uskonnon vastaisuutta, jos se halusi saada kannattajia. Uskontoa vastaan ei voimakkaasti hyökätty, mutta kirkko ja papisto eivät hyökkäyksiltä säästyneet.³⁷⁸ Mäkelinkin hyökkäsi jo vuonna 1898 Porissa pastori Wallinia ja hänen siveysoppiaan vastaan, mikä johti Mäkelin erottamiseen työväenyhdistyksestä³⁷⁹. Uskontokysymyksestä keskusteltiin Forssan puoluekokouksessa, jossa Mäkelin ja Salin johtohahmoina vastustivat uskonnonopetusta kouluissa. Puoluekokouksen jälkeen kirkon vastaisuus lisääntyi työväenliikkeessä, mikä näkyi myös sanomalehdissä, joissa kirjoitettiin avoimesti luonnontieteen kumonneen uskonnon selitykset. Kansan Lehdessä asiasta kirjoitti aktiivisimmin Yrjö Sirola.³⁸⁰ Mäkelin ei uskontoa juuri käsitellyt Forssan kokouksen jälkeen. Ehkä hänen saamansa kristillinen kasvatus vaikutti siihen, että hän ei halunnut hyökätä avoimesti itse uskontoa vastaan.

Uskonto piti yläluokan vallassa, mutta niin piti sivistys ja koulutuskin. ”Tietojen hankkiminen” oli Mäkelinin ensimmäinen pääkirjoitus Kansan Lehdessä. Kirjoituksen päätarkoitus oli valistaa koulunkäynnin ja sivistyksen tärkeydestä. Mäkelinin mielestä työväen tuli ottaa vastuu itsensä sivistämisestä eikä aina syyttää kaikesta ”vallassaolijoita”. Hän vetosi ”eräiseen saksalaiseen sosialistiin”, jonka mukaan nykyiseen yhteiskuntaan kuuluu ”köyhälistön tiedon ja valistuksen harrastus”, joka ei Suomessa toteutunut. Tampereella työväenopiston kursseilla oli tyhjää, minkä lisäksi ”Erfurtin Ohjelma” ja ”Sosialismi ja sosiaalinen liike” makasivat lukemattomina. Työväenlehdistä ei oltu kiinnostuneita vaikka lehdet, myös Kansan Lehti, tarjosivat työväelle tietoa.³⁸¹

Kirjoitus oli räväkkä aloitus Mäkelinin uralle Kansan Lehdessä. Pääkirjoitus oli sekä hyökkäävä että arvosteleva. Poikkeuksellisen kirjoituksesta teki se, että hyökkäys ei kohdistunut yläluokkaan vaan työväkeen, joka ei innostunut itsensä sivistämisestä. Työväki oli tottunut syyttämään kaikesta yläluokkaa eikä ymmärtänyt, että kouluttautumalla tilannetta voitaisiin parantaa. Mäkelin oli itse noussut suutarista toimittajiksi ja sivistänyt itseään, joten hän ei ymmärtänyt työväkeä, joka ei ollut valmis toimimaan hänen laillaan. Mäkelinin viittaukset saksalaiseen sosialistiin ja lukemattomiin teoksiin, olivat aloittelevan päätoimittajan yritys tehdä itsensä uskottavaksi työväenlehden toimittajaksi, joka tunsi teorian ja merkkiteokset.

378 Soikkanen 1961, 140–151.

379 Käsikirjoitus: puhe AK ja ihmiset, Yrjö Mäkelinin arkisto, Kansan Arkisto; Hyvönen 1975, 447–448.

380 Soikkanen 1961, 154–158.

381 KL ”Tietojen hankkiminen.” 1.11.1900.

Vuoden 1902 Mäkelin aloitti pohtimalla, mikä on työväenliikkeen ”Lähin päämaali.” Tärkeimpänä tavoitteena hän piti äänioikeutta, mutta se ei kelvannut lähitavoitteeksi johtuen ”työväen alhaisesta sivistyksestä ja maan historiallisesti vaillinaisesta kehityksestä”. Mäkelinin mielestä noin yksi sadasta työläisestä ymmärsi, mikä on yleinen äänioikeus ja mikä on sen merkitys. Saadakseen liikkeelle innokkaita kannattajia, ”työväestön syvät rivit tarvitsevat päämaalikseen jonkun helpommin tajuttavan kysymyksen, voidakseen siihen innostua”. Vasta kun työväki olisi niin sivistynyttä, että ymmärtäisi äänioikeuden merkityksen, olisi se valmis äänioikeustaisteluun. Lähitavoitteeksi Mäkelin ehdotti työajan lyhentämistä.³⁸² *Päivälehd*en kommentoitua Mäkelinin kirjoitusta hän vielä toisti asiansa: ”Jos niille pimeässä pidetyille ihmisille aletaan turkuttaa äänioikeusasiaa samanlaisessa muodossa kuin yhteiskunnallisesti heränneille henkilöille, vaikuttaa se heihin samalla tavalla kuin oppi kolminaisuudesta ja lunastuksesta.”³⁸³ Mäkelinille työväen sivistäminen liittyi myös äänioikeusasian ajamiseen. Hän ei säästellyt sanojaan kirjoittaessaan sivistymättömästä ja hiukan yksinkertaisesta työväestä, joka ei kykenisi työskentelemään kaukaisen tavoitteen eteen.

Vuoden 1902 talvella työväki ei ollut tarpeeksi sivistynyt ymmärtämään äänioikeutta, mutta kaksi vuotta myöhemmin tilanne oli toinen. Mäkelin kritisoi Suomen vallassaolijoita, jotka vastustivat yleistä äänioikeutta sanomalla, että kansa ei ole tarpeeksi kehittynyt yleiseen äänioikeuteen. Mäkelinin mielestä Suomen kansalla on tarvittavat tiedot äänestämiseen. Hän esitteli maita, joissa oli äänioikeus ja vertasi niiden pohjakoulutusta Suomeen todeten, että koulutus oli riittävä. Mäkelinin kirjoitti, että Suomessa ”apinoidaan” naurettavuuksiin asti muita maita, miksi ei siis äänioikeudessakin.³⁸⁴ Mäkelinin mielipide muuttui, kun äänioikeuden ratkaisu tuli konkreettisemmaksi. Vuonna 1904 ei olisi ollut enää järkeä kirjoittaa sivistymättömästä työväestä, joka ei ymmärtänyt äänioikeuden merkitystä.

Mäkelin kritisoi nykyaikaa, jossa sivistys oli kauppatavaraa, johon vain varakkailta oli varaa. Lisäksi hän kritisoi sivistyneitä, jotka vaativat itsellensä huomattavan korkean toimeentulon vain koulutuksen perusteella. Antiikin filosofit eivät olleet tällaisia vaan olivat tyytyväisiä itse sivistykseen eivätkä pitäneet sitä kauppatavarana.³⁸⁵ Mäkelin lupasi työväestölle pitää huolta kansan

382 KL 4.1.1902 pk ”Lähin päämaali.”

383 KL 11.2.1902 ”Vieläkin pääasiasta työväenohjelmassa.”

384 KL 31.3.1904 pk ”Eri näkökohtia äänioikeuskysymyksessä.”

385 KL 26.7 ja 29.7.1902 pk ”Sivistys tavarana.” Pääoman ja koulutuksen suhteesta ks. myös KL 8.10.1903 pk

sivistämisestä yläluokan sijaan.³⁸⁶ Mäkelinin ratkaisu ”sivistysmonopolin” purkamiseen oli kansakoulun tekeminen pohjakouluksi korkeakouluihin, jolloin kaikilla olisi pääsy koulutukseen. Näin kansakoulusta tulisi kaikkien yhteiskuntaluokkien koulu, jossa pitäisi opettaa muutakin kuin vain toistaa ”luokkaevankeliumia”.³⁸⁷ Varsinaiset vaatimukset kansakoulusta pohjakouluksi Mäkelin esitti keväällä 1905, mutta jo talvella 1903 Mäkelin esitteli Tanskan kirkollisministerin näkemyksiä kansakoulusta. Kirjoituksen lopussa hän pohti, milloin Suomessa esitetään näin uudistusmielisiä ajatuksia.³⁸⁸

”Kauneuden kaipuu tekee ajatuksen korkealentoiseksi, se kohottaa mielen yleväksi, se puhdistaa ihmisen jaloksi ja synnyttää hänessä palavan rakkauden lähimmäiseensä.” Mäkelin kritisoi porvaristoa, joka ei opettanut työväestölle kauneus-oppia, koska sitä kautta työväelle tulisi jaloja ihanteita. Työväen täytyi siis opiskella itse ja tukea ihanteita kannattavia taiteilijoita, niin kirjailijoita kuin maalareita.³⁸⁹ Tämä oli hyvin poikkeuksellinen kirjoitus, koska siinä puhuttiin taiteista ja niiden merkityksestä, mutta siihenkin Mäkelin oli löytänyt vastakkainasettelun työväen ja porvareiden välille.

Kauneusopin lisäksi Mäkelin halusi tarjota työläisnuorille erityisesti vieraiden kielten opetusta, koska suomeksi oli tarjolla niin vähän tietoa sosialismista. Sivistyneistölle hän ei halunnut koulutusvastuuta antaa vaan vaati omien osaajien kouluttamista. Hän myös muistutti, että enää ei voitu sanomalehteen ottaa toimittajia suoraan ruumiillisesta työstä, koska osa lukijoista oli niin valveutunut.³⁹⁰ Kirjoituksessa Mäkelin vaati sellaisia asioita, joita hänellä ei ollut, kielitaitoa ja parempaa koulutusta toimittajan työhön. Hän näki koulutuksen tärkeyden osana työväenliikkeen toimintaa, ei niinkään yksilön henkilökohtaisen hyvinvoinnin kannalta

Koulutuksen lisäksi Mäkelin kirjoitti kasvatuksesta ja sen merkityksestä erityisesti *”aatteellisena edistyskeinona”*. Perheellä oli vastuu kasvattaa vapaudenhaluisia lapsia, jotka myöhemmin tulivat toimimaan liikkeen hyväksi. Meidän *”epävarmaa ja puutteellista katsontakantaa”* ei saisi siirtää lapsiin.

”Pääoma ja ihminen.”

386 KL 1.8.1903 pk ”Ei ainoastaan leivästä.”

387 KL 4.4.1905 pk ”Tokeita kansanjoukkojen tielle.”; KL 29.6.1905 pk ”Olisi sitä saanut pöyhiä syvemmältäkin.”

388 KL 10.2.1903 pk ”Kansakoulu pohjakouluksi.”

389 KL 19.1.1904 pk ”Herättäkäämme työväestössä kauneudennälkä!”

390 KL 21.1.1904 pk ”Mistä puolueemme saa toimihenkilöitä läheisessä tulevaisuudessa?”

Jos emme istuta lapsiimme sitä elämäkäsitystä, jonka itse pidämme oikeana ja jalona, imevät he itseensä sivultapäin turmiollisia vaikutuksia ja näiden vaikutuksiensa nojalla he kerran mahdollisesti tekevät tyhjäksi sen mitä me olemme onnistuneet tulevaisuutta varten rakentamaan...Jos siis tahdomme, että oikeus ja totuus kerran voittaa, on meidän huolehdittava lastemme kasvatuksesta aina kehdestä saakka. Meidän tulee istuttaa heihin sitä aatteellis-ylpeyttä ja omanarvon tuntoa, joka yksinään voi ihmisen tehdä tosi-ihmiseksi.

Mäkelin muistutti, että pieni lapsi on herkkä ja vastaanottavainen, joten pienintäkään tilaisuutta kasvattamiseen ei saa lyödä laimin.³⁹¹ Kotikasvatuksen tueksi Mäkelin ehdotti nuorisoliittoja, joiden avulla saataisiin kasvatettua tulevia työväenliikkeen vaikuttajia. Lopuksi Mäkelin kirjoitti alustaneensa nuorisoliittoja, joista tultaisiin työväenyhdistyksen kokouksessa tekemään ehdotus.³⁹² Mäkelin oli huolissaan nuorison tietämättömydestä työväenliikkeen historiasta. Hän kertoi kuinka puoluekokouksessa oli ollut innokkaita nuoria, jotka eivät edes tieneet kuinka usein Työmies ilmestyy, mutta äänestivät silti innokkaasti. Jos jotain ei tehdä, tuhoutuvat vanhempien tekemät saavutukset. Ratkaisuksi Mäkelin ehdotti Suomen työväenliikkeen historian kirjoittamista.³⁹³

Koulutus ei ollut Mäkelinille kaikki kaikessa. Hän ei hyväksynyt joka keväistä tapaa lähettää ylioppilaita puhumaan ja esitelmöimään maaseudun työväelle. *”Läksyjen osaaminen ja sen nojalla annetut todistukset, eivät voi edellyttää, että henkilö kykenee kansan ohjaajaksi, puhumattakaan siitä, etteivät nämä todistukset anna omistajalleen siveellistä oikeutusta mainittuun tehtävään, sillä sen voi antaa yksinomaan henkilökohtainen elämäkokemus ja välitön rakkaus niihin, jotka ovat samojen kokemusten alaisina.”*³⁹⁴ Erityisesti Mäkelin kritisoi työväenyhdistyksiä, jotka lähettivät ylioppilaita matkaan. Mäkelinin mielestä nuoret ylioppilaat eivät olleet tarpeeksi kypsiä puhumaan muille työväenliikkeestä. Sosialidemokratiaa ei opita koulun penkeiltä vaan heidän pitäisi mennä työväen pariin opiskelemaan oikeaa työväenaatetta. Mäkelin kommentoi myös Työmiehen toimitukseen palkattuja ylioppilaita. Hänestä oli tärkeää, että ylioppilaita tulee toimittajiksi, mutta silti tarvitaan kunnan työmiehiä *”puhdasverisiä köyhälistöjoukon edustajia”*. Uusien, Työmiehen, toimittajien pitäisi tehdä selvä pesäero puolueisiin, joita he ovat aiemmin edustaneet. Helsingistä varmasti löytyisi vanhoja työväenliikkeelle uskollisia työmiehiä.³⁹⁵ Mäkelin kirjoitti uusista

391 KL 5.12.1903 pk ”Kasvatus aatteellisena edistyskeinona.”.

392 KL 10.1.1905 pk ”Nuoriso mukaan!”.

393 KL 31.1.1905 pk ”Harkittavaksi.”.

394 KL 31.5.1904 pk ”Muutama sana kansanvalistajille.”.

395 KL 10.5.1905 pk ”Herraskaisiin lähenemistä.”.

toimittajista keväällä 1905, jolloin hän tunsikin olonsa uhatuksi uusien jäsenten noustessa vahvemmin esille.

Yläluokan valtaa vahvasti Mäkelinin mukaan oikeusjärjestelmä. Vuosi 1901 alkoi Yrjö Mäkelin kolmeosaisella pääkirjoituksella ”*Oma lakimies köyhälistölle*”³⁹⁶ Mäkelin kiinnitti huomiota sekä maalais- että kaupunkilaisväestöön, joilla kummallakaan ei ollut varaa puolustaa oikeuksiaan. Kaupungeissa tämä näkyi lakko-oikeudenkäynneissä, joissa omistava luokka selvisi voittajana.³⁹⁷ Mäkelinin mukaan työnantajat tekivät laittomia ”*kiristystemppuja*”. Työmies ei pystynyt edes työpaikalla puolustamaan itseään, koska silloin ”*herra*” haastoi raastupaan. Lehdistököän ei pystynyt vainojen keskellä puolustamaan työväen asemaa. Mäkelinin mukaan yläluokka oli onnistunut hyvin työväenlehtien vainossa ja se johtui hänen mukaansa siitä, että yläluokalla oli rahaa ja ”*se jolla on rahaa, niin sillä on myöskin oikeutta*”.³⁹⁸ Mäkelin vetosi jälleen kerran rahaan, jolla sai koulutuksen ja sivistyksen lisäksi myös oikeutta. Työmiehen hän kuvasi rehelliseksi ja yksinkertaiseksi henkilöksi, jota yläluokka kiristi ja huijasi. Mäkelin pyrki luomaan lukijalle vastakohtia herrojen eli yläluokan ja työväestön välille.

Ratkaisuksi työväen kokemiin epäkohtiin Mäkelin ehdotti oman lakimiehen palkkaamista. Hänen mielestään puoluehallinnon palkkaama lakimies toimisi hyvänä agitaattorina maalaisten parissa, koska maalaiset arvostivat kovasti lakimiehiä. Mäkelin kirjoitti, että oma lakimies todistaisi työväenliikkeen toimivan konkreettisesti työväen hyväksi. Asia oli Mäkelinin mielestä niin tärkeä, että sitä piti käsitellä seuraavassa puoluekokouksessa.³⁹⁹

Oikeus oli Mäkelinille myös Suomen lakien noudattamista. Yläluokka ei ollut Mäkelinin mielestä tukenut työväkeä vaatimuksissaan syksyllä suurlakon aikana 1905 vaikka työväki oli puolustanut laillisuutta yhdessä yläluokan kanssa, nimenomaan yläluokan hyväksi. Mäkelin syytti yläluokkaa luokkavihan lietsomisesta ja varoitti seuraamuksista, jos yläluokka jatkaa samalla tavalla toimintaansa. Tulevaa luokkavihaa ”*ei voi tukahduttaa mikään maailman mahti*”. ”*Tuollaisella luokkavihalla on surkeat seuraukset, mutta niistä saavat vastata ne, jotka ovat tuon vihan ilmoille*

396 KL pk 5.1, 8.1 ja 12.1.1901 ”Oma lakimies köyhälistölle.” - Y. M.

397 KL 8.1.1901 pk. ”Oma lakimies köyhälistölle II” - Y. M.

398 Ibid.

399 KL 12.1.1901 pk. ”Oma lakimies köyhälistölle III” - Y. M.

lietsoneet”, kuulutti Mäkelin.⁴⁰⁰ Kirjoituksessa tulee hyvin esille Mäkelinin ajattelu; toisaalta hän julisti luokkavihaa, mutta tarpeen tullen hän oli valmis yhteistyöhön porvareiden kanssa.

Mäkelinille oikeuteen liittyi myös paino- ja kokoontumisvapaus sekä yhdistysten vapaa toiminta. Keväällä 1905 Mäkelin paheksui laitonta poliisivalvontaa, joka oli erityisesti maaseudulla hankaloittanut yhdistysten toimintaa. Kaupungeissa oli kieltäytytty uskomasta poliisien laittomia määräyksiä, mutta maaseudulla asia oli toisin. Mäkelin kehotti maallakin vastustamaan poliiseja ja tekemään heidän toimistaan valituksia. Rettelöitä ei saanut kuitenkaan aiheuttaa.⁴⁰¹ Poliisien ja muiden virkamiesten valvontaa ja holhousta Mäkelin paheksui toukokuun lopulla 1905, jolloin työväen mielenosoituspäivä oli lähestymässä. Mäkelin kertoi, miten erityisesti maaseudulla mielenosoitusten järjestäminen oli hankalaa. Mäkelin kehotti lukijoitaan tekemään ainoastaan lain vaatiman ilmoituksen. Jos nimismies tulee paikan päälle kieltämään mielenosoituksen, on häntä uskottava, kirjoitti Mäkelin. Jälkikäteen oli tehtävä valitus ja julkaistava asia sanomalehdissä.⁴⁰² Mäkelin kehotti työväkeä taisteluun, mutta väkivaltaan tai virkavallan vastustamiseen hän ei halunnut lukijoitaan kiihottaa.

Vuoden 1900 lopulla käytiin Tampereella valtuusmiesvaalit, joiden jälkeen Mäkelin ryöpytti Aamulehteä ja Suomalaista Klubia. *”Näinä aikoina, jolloin kansallinen olemuksemme on ulkonaisen painon vuoksi joutunut arveluttavassa määrässä vaaranaliseksi, on usein lausuttu, että ainoa pelastumisemme ehto on se, että kaikki kansankerrokset liittyvät yhteen lujaksi kokonaisuudeksi...”* Mäkelin paheksui yläluokkaa, joka oli syyttänyt työväkeä epäisänmaallisuudesta vaatiessaan oikeuksia.⁴⁰³ Samaa hyökkäystä Mäkelin jatkoi seuraavana vuonna. Mäkelin kirjoitti isänmaasta, isänmaanrakkaudesta ja kansasta, joka oli yrittänyt olla yhtenäinen helmikuun manifestin jälkeen. Mäkelinin mielestä yläluokan lehdet eivät saaneet kerskua isänmaallisuudella.⁴⁰⁴ Hän paheksui vallassaolijoita, jotka olivat syyttäneet työväenpuoluetta epäisänmaallisuudesta.⁴⁰⁵ Vallassaolijat heidän ”isänmaallisuutensa” oli selkeästi yksi Mäkelinin suosikkiaiheista hänen ensimmäisinä kuukausinaan Kansan Lehdessä. Hänen tarkoituksena oli vahvistaa ajatusta isämaallisesta työväenliikkeestä

400 KL 8.4.1905 pk ”Kuka lietsoo luokkavihaa?”

401 KL 11.4.1905 pk ”Pois laitton poliisivalvonta työväenyhdistyksistä!”

402 KL 25.5.1905 pk ”Mitä varten ja millä oikeudella?”

403 KL 18.12.1900 pk ”Vapauden vuosisadan viime hetkellä.” Y. M.

404 KL 23.3.1901 pk ”Voi Suomi-Parkaa!”

405 KL 23.5.1901 pk ”Työväenpuolue ja vallassaolijat”.

Vallassaolijat olivat Mäkelinin mukaan huomanneet työväenliikkeen saavutukset ja voiman, joten heidän täytyi tehdä jotain ”turmiollisen liikkeen ehkäisemiseksi”. Vallassaolijoiden mukaan työväenliike oli epäisänmaallinen ja turmiollinen. Yläluokka halusi syytöksillään epäisänmaallisuudesta saada kannatusta ajatukselle, että yläluokat ottaisivat liikkeen huomaansa. Mäkelinin mielestä ajatus on niin mahdoton, ettei halua sen vuoksi palstatilaa tuhata.⁴⁰⁶ Vuoden 1901 jälkeen isänmaallisuus ei noussut Mäkelinin kirjoituksissa kunnolla esille. Syynä ei ollut Mäkelinin kiinnostuksen puute vaan sensuurin tiukkeneminen⁴⁰⁷.

7.2. Viina, perhe ja naiset työväenliikkeessä

Alkoholikysymys nousi esille vain muutamassa Mäkelinin pääkirjoituksessa, joista ”Kurjuuden lähteet” oli kokonaan omistettu väkijuomapolitiikalle. Väkijuomien myynti oli ollut kaupungissa kielletty edelliset kaksi vuotta, mutta nyt myynti oli taas sallittua. Mäkelinin mielestä kaupunkilaiset olivat nyt innostuneet juomaan oikein kunnolla ja juopuneita näkyi joka paikassa. Lääkärit ja oikeusviranomaiset saivat lisää töitä ja viinakauppiat olivat tyytyväisiä. ”Meidän on ryhdyttävä suuriin voimainponnistuksiin, ja tehtävä kaikki mitä suinkin tehdä voidaan, jotta jälleen saataisiin väkijuomat pois paikkakunnaltamme.”, kirjoitti Mäkelin.⁴⁰⁸ Väkijuomien myyntiä Mäkelin oli aiemmin vastustanut vuoden 1902 vapunpäivän taisteluhenkisessä julistuksessaan. Väkijuomien myyntiä Mäkelin piti ”vallassaolijain” keinona estää työväen järjestäytyminen. Kansa oli niin heikkoa, että se ei voinut olla juomatta.⁴⁰⁹ Syy juomiseen oli siis yläluokassa, joka salli alkoholimyynnin, ei työväessä. Alkoholimyynnin kieltämistä Mäkelin ei perustellut yksilön terveydellisillä syillä vaan sillä, että juominen heikensi työväen järjestäytymistä.

Kokonaan uuden aluevaltauksen Mäkelin otti kesäkuussa 1901 kaksiosaisessa pääkirjoituksessaan ”Onko katsottava sukupuoleen vaiko siihen kuka on etevin?”. Mäkelin toi kirjoituksessaan esille naisten aktiivisen toiminnan työväenyhdistyksessä, mikä ei ole valitettavasti kantanut hedelmää. Naisten toiminta oli pienen yhteisön toimintaa ja kohdistui sisäänpäin ei ulos kuten pitäisi. Lisäksi aktiivit olivat työväenyhdistyksen ”kermaa”. Väärin naiset toimivat myös siinä, että he hyökkäsivät yhdistyksen miehiä vastaan eivätkä toimineet koko työväenliikkeen puolesta. Mäkelinin mielestä

406 KL 10.10.1901 pk ”Vallassaolijain suhde työvänasiaan”:

407 Leino-Kaukiainen 1988, 590–591.

408 KL 20.6.1905 pk ”Kurjuuden lähteet.”

409 KL 1.5.1902 pk ”Työväestön juhlapäivä.”. Ks. myös KL 4.6.1904 pk ”Eräs Sorsakosken työväenyhdistyksen tekemä päätös.”, jossa Mäkelin paheksui työväenyhdistysten erillisiä raittiusosastoja. Tällaiset eivät olleet hänestä tarpeellisia, koska puolue vastusti muutenkin väkijuomien myyntiä.

työväenliike ei tuntenut miehiä tai naisia, vaan ihmisiä, joten naisten olisi pitänyt luopua sukupuolten vastakkainasettelusta. Miehet eivät työväenliikkeessä sortaneet naisia. Se, että työväenyhdistysten johtokunnissa oli pääasiassa miehiä, ei ollut sortoa. Mäkelinin mielestä oli väärin vaatia oikeuksia naisille sukupuolen perusteella. Naiset valittivat, että miehet saivat etuoikeuksia olemalla miehiä. Mäkelinin mielestä oli väärin vaatia etuoikeuksia naisille, kun kerran miestenkään etuoikeuksia ei hyväksytty. ”Älkäämme katsoko sukupuoleen, vaan siihen kuka on etevin, olkoon hän sitten mies tahi nainen.”⁴¹⁰

Naisiasiasta oli keskusteltu muutama kuukausi aiemmin työväenyhdistyksen kokouksessa, jossa valittiin uusi jäsen johtokuntaan. Kokouksessa Ellen Mäkelin sanoi naisen olevan yhtä hyvä jäsen kuin miehenkin. Hän asettui vaalissa ehdokkaaksi saaden viisi ääntä. Johtokuntaan valittiin Maria Kulmala 26 äänellä.⁴¹¹ Mäkelin mielipiteisiin naisiasiasta vaikutti varmasti hänen vaimonsa Ellen, joka oli ollut alusta saakka mukana yhdistystoiminnassa. Mäkelin ei pitänyt naisia miehiä heikompana eikä siksi vaatinut heille erikoiskohtelua. Hän oli huolissaan naisiasiasta, koska se tukenut työväenyhdistysten toimintaa.

Tammikuussa 1902 yläluokka, joka oli kehottanut työväkeä harrastamaan perheen parissa, sai kuulla kunniansa. Yläluokan tarkoituksena oli saada työväki pysymään poissa yhteiskunnallisista harrastuksista. Yläluokka oli kuuluttanut, että ”*socialismi tahtoo hävittää perheen*”. Mäkelinin mielestä yksityisomaisuus ja kapitalistinen yhteiskunta hajottavat perheitä, eivät yhteiskunnalliset harrastukset.⁴¹²

Äänioikeusasian noustessa päivänpolttavaksi kysymykseksi naisten asema nousi uudelleen esille. Nyt Mäkelin vaati, että työväenliikkeen pitäisi lähteä poistamaan siviililaista niitä pykäläiä, jotka estivät äänioikeuden toteutumisen. Siviililaissa mm. määriteltiin vaimo aviopuolisostaan riippuvaiseksi, suorastaan holhokiksi, joten äänioikeutta ei heille tulisi. Komitean pitäisi tehdä näistä asioista ehdotus seuraaville valtiopäiville, vaati Mäkelin.⁴¹³ Elokuussa hän muistutti uudelleen, että siviililakiin on tehtävä muutos, että naisille saadaan äänioikeus⁴¹⁴.

410 KL 15.6 ja 20.6.1901 ”Onko katsottava sukupuoleen vai siihen kuka on etevin”.

411 TTy:n kuukausikokous 21.4.1901, TTy:n pöytäkirjat 1900–1901, TKA.

412 KL 9.1.1901 pk ”Päteviä todistuksia.”.

413 KL 22.4.1905 pk ”Nyt on otettava kaikki.”.

414 KL 21.8.1905 pk ”Vaikea pulma.”.

7.3. Osuustoiminnan ja ammattiyhdistysten vaarat

Tampereen työväen osuuskaupan ensimmäinen myymälä avattiin Tampereelle 6.8.1901. Kansan Lehti kehotti pääkirjoituksessaan kaikkia käyttämään osuuskauppaa ja lupasi, että myöhemmin lehti selvittää, mitä hyötyä osuuskaupasta on työväelle.⁴¹⁵

”Osuustoiminta, ollen kansanvaltaisuudesta huolimatta, pohjaltaan porvarillinen muoto, voi senlaisenaan ajanpitkään tehdä tuntuvaa haittaa sosiaalidemokraattiselle työväenliikkeelle.” Mäkelinin mukaan osuustoiminta toimi samalla tavalla kuin kapitalistien kaupat, mutta osuuskaupoissa rahat vain kerättiin köyhiltä. Osuustoiminta hyväksyi kapitalistisen järjestelmän. Mäkelinistä jo vuosi osuustoimintaa oli osoittanut, että kumouksellinen sosialismi oli laantunut. Mäkelin vaati, että osuustoiminnasta kertyneet varat pitäisi käyttää sosialismin edistämiseen ja työväenliikkeen hyväksi, muuten osuustoiminta ei ole hyväksi.⁴¹⁶ Ilman tarkkoja sääntöjä osuustoiminta *”porvarillistuttaa”* muuten *”kumouksellisia”* joukkoja.⁴¹⁷

Mäkelin ei ollut innokas kirjoittamaan osuustoiminnasta, mutta keväällä ja kesällä 1904 hän kirjoitti aiheesta viisi pääkirjoitusta ja syksyllä vielä yhden⁴¹⁸. Kirjoituksissa hän pohti aiheuttaako osuustoiminta työväen porvarillistumista. Toiminnan alussa osuustoimintaa oli pidetty hyvänä apuna luokkataistelussa eikä haitoista oltu tietoisia. Tavoitteeksi oli kuitenkin tullut kapitalistinen voiton tavoittelu ja aate oli unohtunut, joten Mäkelin ehdotti asian uudelleen tarkastelua. Luokkataistelu ja yhteiskunnalliset yritykset eivät sopineet yhteen. Osuustoiminta ei Mäkelinin mielestä tukenut luokkataistelua tai kyennyt murtamaan kapitalistista yhteiskuntaa. Osuustoiminta oli hyväksyttävää ja helpotti työväen asemaa, mutta sen piti olla erillään työväenliikkeestä.⁴¹⁹ Osuuskauppa oli parempi kuin yksityinen kauppa.⁴²⁰ Mäkelinin osuustoimintaa käsittelevissä pääkirjoituksissa tuli ilmi Mäkelinin luokkataisteluhenki. Hän ei ollut osuustoiminnan suuri kannattaja vaan näki sen uhkana työväenliikkeelle.

415 KL 6.8.1901 pk ”Vihdoinkin ollaan alulla!”.

416 KL 1.11.1902 pk ”Osuustoiminta ja sosialismi.”.

417 KL 3.2.1903 pk ”Päätökset käytännössä.”.

418 KL 19.5 ja 21.5.1904 pk ”Osuustoiminta ja työväenliikkeen porvarillistumisen vaara.”; KL 7.7.1904 pk ”Osuuskauppojen merkitys.”; KL 9.7.1904 pk ”Osuuskauppojen vaikeudet.”; KL 14.7.1904 pk ”Osuuskauppojen ostajakunta.”; KL 15.9.1904 pk ”Osuuskauppojen liikeasema.”. Ks. myös KL 23.2.1904 pk ”Minkäläinen laitos on ”Suomen Osuusliike?”.

419 KL 19 ja 21.5.1904 pk ”Osuustoiminta ja työväenliikkeen porvarillistumisen vaara.”.

420 KL 7.7.1904 pk ”Osuuskauppojen merkitys.”; KL 9.7.1904 pk ”Osuuskauppojen vaikeudet.”; KL 14.7.1904 pk ”Osuuskauppojen ostajakunta.”. Näissä heinäkuun pääkirjoituksissaan Mäkelin ei ottanut juuri kantaa osuuskauppojen merkitykseen vaan selvitti niiden toimintaa ja lyhyttä historiaa.

Kaksiosaisessa pääkirjoituksessaan ”Vakuutukset työlakkoja vastaan” Mäkelin haukkui työnantajat, jotka antoivat rahaa työntekijöiden lakkokassoihin. Sellainen toiminta oli lahjontaa eikä auttanut työväkeä.⁴²¹ Lakkoasiaan Mäkelin puuttui myös kahdessa syyskuun pääkirjoituksessaan, jotka käsittelevät pääasiassa ammattiyhdistysliikettä. Hän kannatti ammattiyhdistyksiä, mutta niitä ei olisi saanut perustaa vain huvin vuoksi. Mäkelin mielestä ammattiyhdistyksillä piti mieluummin olla vähän aktiivisia kuin paljon veltoja jäseniä. Ammattiyhdistysten heikkous oli varattomuus ja toimettomuus, mikä johtui alhaisilla jäsenmaksuilla haalituista jäsenistä, jotka eivät toimineet yhdistyksen hyväksi. Mäkelin ei kannattanut paikallista ammattijärjestöä ennen kuin ammattiyhdistykset saadaan kunnolla toimimaan. Hänen mielestään työväenliikkeessä yritettiin ”korkeammalle kuin siivet todellisuudessa kantavat”.⁴²² Työväenliikkeen yksi tavoitteista oli saada paljon jäseniä, mutta Mäkelin halusi hyviä ja toimeliaita. Mäkelinin mielestä ammattiyhdistystoiminnan kopioiminen suoraan jostain toisesta maasta ei ollut hyvä asia, järjestökentän pitäisi antaa kehittyä rauhassa.

*Me olemme kuumeentapaisella kiireellä perustaneet ammattiyhdistyksiä mahdollisiin ja mahdottomiin ammatteihin, pitäneet kymmeniä kenties satojakin edustajakokouksia pystyttäneet liittoja ja järjestöjä, mutta kaikkea käytännöllistä työtä olemme me kammonneet. Sisäiset asiat ovat tähän asti saaneet jäädä oman onnensa nojaan ilman hoitoa, sillä kaikki voimat on kohdistettu liikkeen ulkopuoliseen sivelemiseen... On aivan luonnollista, että työnantajat nauravat moisille järjestöille ja menettelevät niiden kanssa miten parhaaksi näkevät.*⁴²³

Mäkelinin mielestä ratkaisuna tilanteeseen oli voimien keskittäminen jo olemassa oleviin yhdistyksiin, ei liikkeen ulkopuolisiin. Liikkeeseen jo kuuluvat pitäisi saada tekemään töitä, pysymään kurissa ja maksamaan jäsenmaksunsa. Yhdistykset ja osastot kaipasivat Mäkelinin mielestä pikaista ”puhdistusta”.⁴²⁴ Omaa puhdistusta Mäkelin harjoitti Tampereen työväenyhdistyksessä pyrkiessään lakkauttamaan ammattiosastojen omat iltamat.

Ammattiyhdistystoiminnasta Mäkelinin ei kirjoittanut muutamaan vuoteen ennen tammikuuta 1905. Mäkelin kritisoi yhdistysten yli-innokkuutta ja huonoa suunnittelua, mitkä olivat johtaneet mm.

421 KL 3 ja 10.6.1901 pk ”Vakuutukset työlakkoja vastaan”.

422 KL 7.9.1901 pk ”Vihdoinkin tositoimiin!”; KL 14.9.1901 pk ”Paikallinen ammattijärjestö Tampereella.”.

423 KL 8.10.1901 pk ”Enemmän täsmällisyyttä.”. Samanlaisia ajatuksia ammattiyhdistystoiminnan liiallisesta kopioinnista ulkomailta Mäkelin esitti Kansan Lehdessä 18.4.1902 pk ”Enemmän järkipäisempää työtä.”.

424 KL 8.10.1901 pk ”Enemmän täsmällisyyttä.”.

lakkoihin, jossa työväelle oli käynyt huonoksi. Ratkaisuksi Mäkelin ehdotti ammattijärjestön perustamista, mikä ei ollut puolueen vaan, kuten Forssassa oli päätetty, ammattijärjestöjen liittohallinnon asia. Jotta saataisiin kunnon järjestö, pitäisi joku lähettää ulkomaille opiskelemaan, kirjoitti Mäkelin.⁴²⁵ Tässä vaiheessa Mäkelin ei enää pelännyt että ammattiyhdistysjärjestöstä tulisi toimimaton kopio ulkomailta. Mäkelinin kirjoitukset ammattiyhdistyksistä olivat hyvin ajankohtaisia liittyen ammattijärjestön perustamiseen.

7.4. Mäkelin työttömien ja lakkolaisten asialla

Tampereella kärsittiin vaikeasta työttömyydestä talvella 1901–1902 eikä työttömyydestä päästy eroon seuraavinaan talvina. Kaupunki pyrki auttamaan työttömiä järjestämällä hätäaputoita ja jakamaan ravintoa. Tammikuussa 1904 perustettiin kunnallinen työnvälitystoimisto.⁴²⁶ Työttömyydestä Mäkelin kirjoitti ensimmäisen kerran tammikuussa 1901 pääkirjoituksessaan ”Älkää kainostelko, ei maailmakaan kainostele teitä.” Hän kehotti kaupunkilaisia tuomaan julki työttömyyden ja köyhyyden, että asialle voitaisiin tehdä jotain. Hän houkutteli lukijoita tulemaan kuluvan viikon aikana Kansan Lehteen kertomaan työttömyydestä ja huonoista oloista.⁴²⁷ Hän myös muistutti työväkeä, että he eivät olleet yksin, sillä myös Norjassa ja Ruotsissa kärsittiin työttömyydestä.⁴²⁸

Työväestön paras pääoma oli työvoima, jota sen piti tarpeen vaatiessa säästää, kirjoitti Mäkelin. Kun keväällä 1902 talven työttömyys oli hellittänyt, Mäkelin kehotti työväkeä kieltäytymään kapitalistien ylityövaatimuksista ja tekemään normaalia työpäivää. Tällä tavalla ehkäistäisiin palkkojen lasku ja työttömyys. Mäkelin ymmärsi, että ylityöt houkuttelivat, mutta ainoastaan kieltäytymällä niistä työväki voisi työväki jatkossa päättää elämästään.⁴²⁹

Syksyllä 1902 Mäkelin kirjoitti, kuinka yläluokka oli toivonut nälkää ja kurjuutta, että työväki ei jaksaisi keskittyä työväenasiaan. Kuluva vuosi oli ollut heikko satovuosi, työttömyyttä oli paljon, ja työväen asema oli huono. Osa työväestä ei ymmärtänyt, että nälkä liittyi yhteiskuntajärjestykseen, joten he eivät toimineet työväenyhdistyksissä. Mäkelin kirjoitti, että työväen pitäisi ymmärtää, että

425 KL 5.1.1905 pk ”Vähän uutta vanhaan asiaan.”.

426 Rasila 1984, 274.

427 KL 22.1.1901 pk ”Älkää kainostelko, ei maailmakaan kainostele teitä.”.

428 KL 13.3.1902 pk ”Katsauksia ulkomaan työväenliikkeeseen.”.

429 KL 19.4.1902 pk ”Säästäkää!”.

nälkä ja politiikka liittyvät yhteen. Kaupungeissa oli järjestetty mielenosoituskokouksia ja samaa ehdotti Mäkelin maaseudullekin.⁴³⁰

Yläluokan jälkeen kunniansa sai kuulla Tampereen kunnanvaltuusto, joka ei Mäkelinin mukaan ollut ottanut käsittelyyn työttömien anomusta kunnan töiden lisäämisestä. Mäkelin ehdotti uuden työttömien kokouksen järjestämistä ja uuden anomuksen lähettämistä kunnanvaltuustolle.⁴³¹ Hätäaputoitaa Mäkelin ei pitänyt järkevänä vaihtoehtona työttömyyden hoitamisessa. Sen sijaan hän ehdotti, että kunta rakentaisi kunnollisia vuokrataloja työläisille. Sillä tavalla saataisiin tuloja kunnalle, työtä työttömille ja parempia asuntoja työläisille.⁴³² Mäkelin oli Viipurin puoluekokouksessa alustanut työväen asutuskysymyksen ja ehdottanut, että työväelle rakennettaisiin kunnollisia asuntoja.⁴³³

Vuoden 1902 kevättalven jälkeen Mäkelin kirjoitti työttömyydestä seuraavan kerran tammikuussa 1904. Hän haukkui Aamulehteä, jossa oli tarjottu työpaikkoja, joita ei oikeasti ollut olemassa.⁴³⁴ Työttömyyden Mäkelin nosti esille myös muissa tammikuun 1904 pääkirjoituksissa, joissa hän puolusteli työväkeä ja vaati kuntaa ottamaan vastuuta työttömistä. Kunnallisten asuntojen lisäksi hän ehdotti nyt kasvien viljelyä kaupungin tyhjillä tonteilla, jolloin kaupunki saisi maasta tuottoa ja työttömät töitä.⁴³⁵

Työttömien muuttamista pois kaupungista Mäkelin ei pitänyt varteenotettavana vaihtoehtona. Työläiset olivat porvareiden väitteiden mukaan keväällä 1904 kieltäytyneet ottamasta vastaan tarjottuja työpaikkoja kaupungin ulkopuolelta. Mäkelin puolusteli työmiehiä, jotka eivät olleet lähteneet huonolla palkalla tilapäisesti metsätöihin. Kaupunkilaiset eivät Mäkelinin mielestä olleet tottuneet ulkotöihin, asuminen oli kallista ja perhe kaupungissa piti vielä elättää. Työväki ei siis ollut laiskaa, kuten porvarit olivat väittäneet.⁴³⁶ Työväen vientiin Ruotsin tehtaisiin Mäkelin suhtautui yhtä vastahankaisesti.⁴³⁷

Työttömyydestä Mäkelin kirjoitti vain asian ollessa akuutti. Mäkelinin kirjoitukset, joissa hän käsitteli työttömyyttä, olivat selkeästi osoitettu kaupunkilaisille sekä työväelle että vallassaolijoille.

430 KL 7.10.1902 pk ”Nälkä ja työväen poliittinen toiminta.”.

431 KL 16.1.1902 pk ”Nälkäisten kärsivällisyyttä koetellaan.”.

432 KL 6.3.1902 pk ”Mistä saadaan tarvittavat varat?”.

433 Itkonen 1924, 136.

434 KL 9.1.1904 pk ”Käsittämättömiä ristiriitaisuuksia.”.

435 KL 23.1.1904 pk ”Ratkaisua odottava kysymys”; KL 26.1.1904 pk ”Kunnat hankkimaan työtä ja elintarpeita!”.

436 KL 9.4.1904 pk ”Vaivaako työväkeä laiskuus?”.

437 KL 16.6.1904 pk ”Oikeudenvälvojat liikkeelle!”.

Mäkelin ei usein käsitellyt näin suoraan nimenomaan Tampereen asioita vaan kirjoitukset liikkuvat valtakunnallisella tasolla.

Hyvinkään lakot Mäkelin nosti esille pääkirjoituksessaan ”Vastaako ”isänmaallinen” yläluokka seuraukset”. Mäkelin oli käynyt lakkopaikalla ja kirjoitti pääkirjoituksen paikalle ensimmäisen niin sanotun matkakertomuksensa. Mäkelin otti kirjoittamisesta ilon irti ja kuvaili hyvin värikkäästi Hyvinkään tapahtumia. Suurin osa kirjoituksesta oli yläluokan mollaamista ja ”isänmaallisen” kansanluokan toimien halveksuntaa itse tapahtumat jäivät varjoon. Mäkelin intoutui erityisesti kerrottuaan lyhyesti lakkolaisten häädöistä asunnoistaan:

Tällä tavalla opettaa meidän vallassaolijat työväkeä rakastamaan tätä maata, sen lakia ja laitoksia. Ja eipä saata epäillä, ettei työväki tämänlaisen opetuksen jälkeen tarkoin tunne synnyinmaansa valopuolia. Saatuaan viettää yön, kenties useampiakin, kirkkaan tähtitaivaan alla, muistaa työväki koko elämänsä ajan kauniin synnyinmaansa, sekä ne ”oikeudet” ja sen ”turvan”, jota samaisen maan puolueettomat lait ”vähäväkisimmillekin tarjoo”. Se varmaankin tämän muiston elähyttäminä tulevat vastaisuudessa, jos tarve vaatii, uhraamaan ”henkensä ja verensä” näiden kalliiden oikeuksien säilyttämiseksi.⁴³⁸

Mäkelinin kuvaus Hyvinkään lakoista kuvastaa hyvin hänen sarkastista kirjoitustyyliä, joka tuli harvoin esille pääkirjoituksissa, mutta sitäkin paremmin Riitahuhdan Esan pakinoissa⁴³⁹. Tehokeinoina hän käytti tekstin harventamista ja lainausmerkkejä halutessaan osoittaa lukijoilleen, että asia ei oikeasti ole niin kuin hän kirjoitti. Välillä hän jätti lainausmerkkien käytön vähemmälle, mutta toisinaan viljeli niitä jatkuvasti. Lakkokuvaus tarjosi Mäkelinille hyvän mahdollisuuden runolliseen tekstiin, jossa hän pyrki tuomaan riiston ja sorron esille.

Hyvinkään lakot antoivat Mäkelinille syyn hyökätä lehtien, jotka eivät puolustaneet työväkeä, kimppuun. Mäkelin ei nähnyt mitään vikaa työläisissä, jotka olivat hänen mielestään vapaita edesvastuusta lakon suhteen. Lopuksi Mäkelin kertoi Hyvinkään lakon kuvaavan nykyistä yhteiskuntajärjestystä, joka voitiin muuttaa liittymällä yhteen. ”Sillä todellisuudessa olet sinä, – kansan suuri enemmistö, – maan laki sen virkamiehistö ja sotavoima, sen tähden käytä tätä

438 KL 19.2.1901 pk. ”Vastaako ”isänmaallinen ”yläluokka” seuraukset.” –Y. M.

439 Ks. Kansan Lehti 1900–1901.

*kaikkivoipaisuuttasi omaksi hyväksesi.*⁴⁴⁰ Mäkelinille oli tyypillistä ottaa jokin yksittäinen tapahtuma, kuten Hyvinkään lakot, selostaa sitä lyhyesti ja lopuksi käyttää paljon palstatilaa siihen, mitä työväenliike voi tehdä asian hyväksi.

Pinjaisten ja Fiskarsin lakkojen aikana Mäkelin keskustelu *Uuden Suomettaren* kanssa lakoista. Hän vaati, että Uusi Suometar lakkaisi tarjoamasta apua ja holhousta työväelle. Hän halusi yläluokan tunnustavan *”ihmisoikeutemme, lopusta pidämme me itse tarpeellista huolta”*.⁴⁴¹ Myöhemmin hän paheksui uudelleen valtapuolueiden isällistä ja holhoavaa suhtautumista työväkeen.⁴⁴² Vuonna 1904 Varkauden lakon aikana Mäkelin toisti yläluokan tukevan työväkeä vain halutessaan, ei tosissaan⁴⁴³. Mäkelinistä porvarilehtien asettuminen työväen puolelle oli vain vilpillistä kosiskelua, johon työväki saattaisi langeta. Niinpä hän otti tehtäväkseen kertoa työväelle, että yläluokka ei todellisuudessa tukenut lakkolaisia.

Muutamien epäonnistuneiden lakkojen jälkeen Mäkelin vaati harkitsemaan lakkoja ja niiden tukemista huolellisesti. Järjestäytymätön työväki lakkoili paljon ja työväenyhdistykset olivat heitä usein tukeneet. Järjestäytymätön työväki täytyisi saada liittymään yhdistyksiin, minkä jälkeen niitä voitaisiin Mäkelinin mielestä tukea. Järjestäytymättömät lakkolaiset olivat ongelma vielä pitkään, koska Mäkelin esitti vaatimuksensa uudelleen keväällä 1905.⁴⁴⁴ Lakoista oli Mäkelinin mielestä toisinaan enemmän haittaa kuin hyötyä. *”Kalliisti ostettu puolentuntia”* kommentoi Nastolan kartanon torppareiden lakkoa, jonka kaksi johtomiestä oli irtisanottu. Saavutuksena lakosta oli päivällisajan pidentäminen puolella tunnilla. Työväen olisi pitänyt pakottaa työnantajat ottamaan töihin nämä vainotut eikä uhrata heitä pienten saavutusten vuoksi.⁴⁴⁵

Kesällä 1903 Jokioisten kartanon torpparit ryhtyivät lakkoon, josta myös *Kansan Lehdessä* kirjoitettiin. Pääkirjoituksen paikalle pääsi mm. K. F. Hellstenin kirjoitus lakkoalueelta. Hän kirjoitti lakon johtuneen pitkästä työpäivästä.⁴⁴⁶ Myöhemmin *Kansan Lehdessä* ilmestyi kirjoitus *”Torpparien lakkoalueelta”*, jossa mainittiin kirjoittajan olevan *Kansan Lehden* toimittaja. Kirjoitusta ei ollut allekirjoitettu, joten kirjoittaja oli ilmeisesti Mäkelin. *”Lakkoa haittaavana hankaluutena on alueen laajuus sekä tottumattomuus yhteistoimintaan...Kunnia siis näille*

440 KL 19.2.1901 pk. ”Vastaako ”isänmaallinen ”yläluokka” seuraukset.” –Y. M.

441 KL 28.9.1901 pk ”Vallassaolijain takapuolisuutta.”.

442 KL 3.10.1901 pk ”Liian isällisiä”; KL 31.10.1901 pk ”Apua sorretulle!”.

443 KL 2.2.1904 pk ”Jatkakaamme taistelua.”.

444 KL 15.4.1902 pk ”Järjestys taistelussa.”.

445 KL 19.8.1902 pk ”Kalliisti ostettu puolentuntia.”; KL 27.5.1905 pk ”Selvitystä kaipaava asia.”.

446 KL 11.6.1903 pk ”Maanviljelystyöväki lakossa.”.

luokkataistelua ennestään tuntemattomille ”taksvärkkäreille”, että ovat näin rohkean askeleen ottaneet!”.⁴⁴⁷ Jokioisten lakko oli yksi ensimmäisistä torppareiden lakoista, jossa vaadittiin työajan lyhentämistä.⁴⁴⁸ Lakkoon Mäkelin suhtautui positiivisesti, koska maalaistyöväestökin vihdoin osoitti joukkovoimaansa tehtaalaisten tavoin.

Voikkaan lakosta Mäkelin kirjoitti poikkeuksellisesti koko nimellään marraskuussa 1904. Kirjoitus oli osoitettu Heikki Renvallille, joka oli käynyt paikan päällä hieromassa sovintoa ja kirjoittanut asiasta Helsingin Sanomiin. Hän syytti Renvallia työväen vastaan asettumisesta.⁴⁴⁹ Samaa aihetta Mäkelin jatkoi muutaman päivä päästä, jolloin hän haukkui Helsingfors Postenin ja Hufvudstadsbladetin tavan uutisoida asiasta. ”Mutta puhukootpa kapitalistien kätyrit mitä haluavat, niin siitä huolimatta seisoo Suomen työväki ja suuri osa sivistynyttä väestöä lakkolaisten takana ja auttaa heitä taistelussa minkä suinkin voi.”⁴⁵⁰ Joulukuussa Mäkelin jatkoi Voikkaan lakosta pääkirjoituksessaan ”Se on siis selvä.”. Mäkelin kritisoi ”raharuhtinaita”, jotka olivat hylänneet työväen sovintoehdotuksen. Lakkolaiset levittivät ”leppymätöntä vihaa” ympäri Suomen ja sellaiset agitaattorit saivat paljon aikaan.⁴⁵¹ Mäkelinille lakot olivat yksi keino levittää luokkatietoisuutta ja lisätä vastakkainasettelua köyhälistön ja vallassaolijoiden välille.

Vuoden 1905 puolella Mäkelin kannatti yhdessä puoluehallinnon kanssa lakon lopettamista. Mäkelin matkusti paikalle keskustelemaan lakon lopettamisesta puoluehallinnon edustajana.⁴⁵² Voikkaalla Mäkelin oli omien sanojensa mukaan kertonut, että puoli vuotta kestäneen lakon jatkaminen ei hyödytä ketään. Lakkolaiset voisivat etsiä uudelleen töitä, jolloin paikkakunnalle saapunut ”roistoväki” joutuisi lähtemään pois, oli Mäkelin puhunut. Lakkolaiset olivat olleet katkeria eivätkä innostuneet sovintoehdotuksesta. He olivat lisäksi ihmetelleet, miksi nyt kehoitetaan sovintoon kun lakon alussa olivat kiihottajat kannustaneet lakon jatkamiseen.⁴⁵³ Syyskuussa 1905 Kansan Lehden pääkirjoituksessa kerrottiin Kymi-yhtiöiden lakon päättyneen työväen täydelliseen tappioon. Mäkelinin kirjoitti, että ”lakkotilan ylläpitäminen ilman voiton toivoa on idiotismia.”⁴⁵⁴

Paikallisiin työtaiteluihin Mäkelin puuttui keväällä 1905, Tampereen pellavatehtaan, puuhiomon ja

447 KL 20.6.1903 pk ”Torppareiden lakkoalueelta.”.

448 Rasila 1961, 256–263.

449 KL 19.11.1904 pk ”Tohtori Heikki Renvall ja Voikan lakko.” Yrjö Mäkelin.

450 KL 24.11.1904 pk ”Kapitalistien kätyrilehdet ja Voikan lakko.”.

451 KL 3.12.1904 pk ”Se on siis selvä.”.

452 Puoluehallinnon kokous 6.5.1905, Suomen työväen puoluehallinnon pöytäkirjat 1899–1906, kansio CA 1 (Mf 2), SDP, TA.

453 KL 13.5.1905 ”Voikan lakon lopettamispuuha – rauennut.”.

454 KL 16.9.1905 pk ”Kymi-yhtiön lakko.”.

konepajan työntekijät olivat anoneet lauantaipäivän lyhentämistä. Mäkelin kehotti työnantajaa suostumaan vaatimukseen, koska suurista työtaisteluista ei Suomessa ollut viime aikoina seurannut mitään hyvää. Mäkelin vakuutti työntekijöiden työskentelevän entistä paremmin, jos työnantaja suostuisi vaatimukseen.⁴⁵⁵ Syyskuussa 1905 Mäkelin kirjoitti uudelleen työpäivän lyhennysvaatimuksista. Keväällä ja kesällä oli lauantaisin työskennelty vain kahdeksan tuntia, mutta nyt johtokunta oli päättänyt, että lauantai olisi jälleen muiden työpäivien mittainen.⁴⁵⁶ Työajan lyhentäminen ja kahdeksan tunnin työpäivä olivat keskeisiä sosialidemokraattien vaatimuksia⁴⁵⁷, mutta Mäkelin ei asiaan kiinnittänyt huomiota.

7.5. Maaseudun köyhälistö haasteena Mäkelinille

*Maalaistyöväestö on, vuosisatoja kantaessaan orjan kahleita, tullut siksi välinpitämättömäksi kaikelle aatteellisuudelle, että parhainkin agitatioon tuottaa parimmassakin tapauksessa varsin niukkoja tuloksia...Maalaistyöväestö, niin kuin sanottu katselee kaikkia asioita hetkellisten leipäetujen kannalta ja sentähden on sille annettava leipää jos mielitään siihen istuttaa aatetta.*⁴⁵⁸

Edellä Mäkelin kuvasi pessimistisesti maalaistyöväestöä, joka ei innostunut työväenaatteesta. Maaseutu tuotti Mäkelinille sekä koko puolueelle päänvaivaa Tilattoman väestön kysymys oli sosiaalidemokraateille ongelmallinen, koska puolueen periaatteisiin kuului yksityisomaisuudesta luopuminen. Toisaalta osa puolueen jäsenistä oli valmis tukemaan pienviljelystä ja vaatimaan ”pikkuparannuksia” maaseudun väestölle.⁴⁵⁹ Maatalouskysymys nousi kiistan aiheeksi vuoden 1903 puoluekokouksessa. Keskeisen teoreetikon, Karl Kautskyn, mukaan pienviljelystä ei saanut tukea vaan sen tulisi hävitä. Puoluehallinto oli laatinut ohjelmaehdotuksen, jossa tuotiin esille sosialistisia vaatimuksia maatalouteen, valtion omistuksen lisäämistä ja osuuskuntien perustamista. Kokokseen Tampereen työväenyhdistys oli laatinut oman maatalousehdotuksen, jossa tuettiin itsenäistä pienviljelystä. Keskustelu tiivistyi siihen, onko pienviljelyn tukeminen sosialisteille oikein. Tampereen ehdotus hyväksyttiin lähes sellaisenaan.⁴⁶⁰ Tampereen työväenyhdistys oli keskustellut puolueohjelmaehdotuksesta 26.4 ja 24.5 yhdessä ulkotyöväenyhdistyksen kanssa. Huhtikuun

455 KL 29.4.1905 b pk ”Lauantaipäivän lyhennys Tampereen pellavatehtaalla, puuhiomolla ja konepajalla.”; KL 16.5.1905 pk ”Suuri työtaistelu tulossa.”.

456 KL 7.9.1905 pk ”Alistuuko työväki?”.

457 Soikkanen 1961, 112–119.

458 KL 24.10.1901 pk ”Maalaistyöväestölle”.

459 Rasila 1961, 235–252; Soikkanen 1961, 124–128.

460 Soikkanen 1975, 56; Soikkanen 1961, 127–130.

kokouksessa Mäkelin ehdotti, että kutsutaan naapuriyhdistyksiä kokoon, koska heillä oli enemmän tietoa maatalousasioista.⁴⁶¹

Maaseudun asiat eivät innostaneet Mäkeliniä kovin usein tarttumaan kynän varteen. Suhtautumisensa maan omistusoikeuteen hän toi julki helmikuussa 1903, jolloin hän kirjoitti, että kukaan ei voi maata omistaa koska kukaan ei ole sitä tehnytään.⁴⁶² Maaseudun lakkojuttujen yhteydessä Mäkelin toi esille jonkin verran maalaisköyhälistön asiaa. Kirjoituksissaan hän ilmaisi tyytyväisyytensä maalaisväestön innostukseen. Hän myös pelkäsi innostusta, koska maalaisväestöllä ei ollut kokemusta yhdistystoiminnasta. Mäkelin vaatikin, että maalaisyhdistykset perehtyisivät ensin liikkeeseen ja vasta sitten ryhtyisivät toimintaan.⁴⁶³

Kesällä 1902 Mäkelin kirjoitti huonosti hoidetuista torpista, jotka kunnon työllä tuottaisivat paremmin ja olisivat siistimpiä. Tämä ei kuitenkaan Mäkelinistä ollut torppareiden vika vaan isäntien, jotka välittömästi kiristivät hyvin menestyvien torppien rasiuksia. Pahimmillaan saattaisi edessä olla jopa häätö, koska kirjallisia sopimuksia oli vain muutamilla. *”Kartanon omistajat eivät siedä ”kartanoa kartanossa” he tahtovat nähdä ympärillään täydesti riippuvassa asemassa olevia orjia, ja niitä saadakseen ei heidän tarvitse muuta kuin lisätä veroja verojen päälle.”*⁴⁶⁴ Tässä pääkirjoituksessaan Mäkelin puuttui ensimmäisen kerran torppareiden kurjaan asemaan, joka ei missään nimessä ollut torppareiden oma syy. Saman vuoden elokuussa Mäkelin lähestyi pääkirjoituksessaan vuosipalvelijoita, joiden tulisi uusissa vuosisopimuksiaan vaatia, että sopimukseen kirjattaisiin palkan lisäksi työpäivän pituus ja ruokajärjestelyt.⁴⁶⁵

Mäkelin käsitteli maalaisköyhälistöä usein kaupungin näkökulmasta. Aamulehden kehottaessa kaupungin työttömiä muuttamaan maaseudulle Mäkelin esitti vastalauseensa. Hänen mielestään kaupungeista sai maaseutua paremmin töitä. Syy kaupunkien ylimääräiseen työväkeen oli Mäkelinistä siinä, että maaseudun väestöllä ei ollut oikeutta maanviljelykseen. Mäkelinin mielestä jotain pitäisi tehdä, että kaupungit eivät saisi taakakseen liikaa työväkeä. Maaseudulle muuttaminen olisi mahdollista, jos siellä olisi tarjolla töitä, kirjoitti Mäkelin. Hän ehdotti ratkaisuksi, että ihmisille annettaisiin maata viljeltäväksi.⁴⁶⁶

461 TTY:n kokous 26.4.1903 ja Työväen yhteinen kokous 24.5.1903, TTY:n pöytäkirjat 1903–1905, TKA.

462 KL 21.2.1903 pk ”Omistusoikeus maahan.”.

463 KL 19.8.1902 pk ”Kalliisti ostettu puolentuntia.”.

464 KL 22.7.1902 pk ”Torpparien huolimattomuus.”.

465 KL 16.8.1902 pk ”Vuosipalvelijoille.”.

466 KL 30.4.1904 pk ”Vanha juttu.”. Ks. lisää asiasta KL 9.4.1904 pk ”Vaivaako työväkeä laiskuus?”.

Toukokuussa 1904 Mäkelin moitti uutta maanvuokrauslakia, joka oli johtanut torppien menetyksiin ja liittämisiin päätiloihin. Jos torppareita ei häädetty, laitettiin uuteen kirjalliseen sopimukseen suuri veromäärä tai sovittiin suullisesti lisää jotain, mitä kirjallisesti ei voitu. Jos torppari ei tähän suostunut, oli edessä häätö.⁴⁶⁷ Uudesta maanvuokrauslaista ja sen velvoittamasta tulokatselmuksesta Mäkelin kirjoitti uudelleen kesäkuussa. Katselmuksen tarkoituksena oli selvittää torpan tila ennen kuin se annettiin vuokralle. Mäkelin kehotti torppareita pitämään huolta, että katselmus oli rehellinen, ettei joutuisi vuokrasopimuksen päättyessä korvaamaan tilan kunnan huonontumisesta.⁴⁶⁸ ”Maanomistajain mahdollisuudet mielivallan harjoittamiseen” elokuussa käsitteli jälleen uutta maanvuokrauslakia, joka oli Mäkelinin mielestä entisestään heikentänyt torppareiden asemaa. Hän kertoi pakollisista välikirjoista, jonne isännät olivat kirjanneet vaikeasti täytettäviä vuokraehtoja, joita torpparit eivät kyenneet noudattamaan. Lopuksi Mäkelin muistutti, että torppareiden oli ryhdyttävä itse parantamaan oloja eikä hakemaan apua sieltä mistä sitä ei saa.⁴⁶⁹

Maanvuokralain säätämisen aikaan Mäkelin kierteli Virtain ja Ruoveden alueilla puhujamatkalla, jossa hän järkyttyi torppareiden suunnitelmista pyytää Bobrikovilta lunastamaan Aminoffien kartano ja lohkomaan siitä osia heille.⁴⁷⁰ Jo toukokuussa 1904 Mäkelin oli kirjoittanut maaseudun irtaimesta työväestä, jotka luulivat epäkohtien korjaantuvan valittamalla hallintoviranomaisille. Työväki oli maaseudulla vielä tiedostamatonta asioista ja se täytyi saada ymmärtämään, että asioihin saadaan muutos ainoastaan säätämällä lakeja, ei valituksia tekemällä.⁴⁷¹

”Palkolliset työväenyhdistyksiin” käsitteli sitä kuinka tärkeää olisi liittyä yhdistyksiin. Palkollisilla ei ollut niitäkään yhteiskunnallisia oikeuksia, joita muilla sorretuilla oli, joten liittyminen yhdistyksiin oli ensiarvoisen tärkeää. Seuraavilla valtiopäivillä käsitellään äänioikeusasiaa ja palkkaussäännön lakkauttamista, mihin palkollisten tulisi valmistautua järjestäytymällä muiden tavoin, innosti Mäkelin.⁴⁷² Hän pyrki muutenkin maaseudun työväkeä ajamaan omia asioitaan, kuten vaatimaan 10-tuntista työpäivää⁴⁷³. Mäkelin alkoi houkutella maalaistyöväkeä toden teolla yhdistyksiin kun äänioikeuskysymykseen haettiin ratkaisua.

467 KL 5.5.1904 pk ”Suo siellä vetelä täällä.”

468 KL 23.6.1904 pk ”Tulokatselmuksista.”

469 KL 13.8.1904 pk ”Maanomistajain mahdollisuudet mielivallan harjoittamiseen.”

470 Yrjö Mäkelinin kertomus matkasta Virtain ja Ruoveden pitäjissä kesä- ja heinäkuussa 1904, Arvid Neoviuksen arkisto, KA.

471 KL 7.5.1904 pk ”Hyljättävä tapa.”

472 KL 26.10.1905 pk ”Palkolliset työväenyhdistyksiin!”

473 KL 18.5.1905 pk ”Huomautus maanviljelystyöväelle.”

7.6. Aate, luokkataistelu ja kansainvälinen työväenliike

Työväenaaatetta Mäkelin esitteli ensimmäisen kerran vuoden 1900 joulukuussa. Hän tutustutti lukijat Kaarlo Marxiin, jonka ajatukset olivat herättäneet köyhälistön taistelemaan oikeuksistaan. ”*Ja nousevan vuosisadan punertava aamurusko todistaa, että veljeyden ja tasa-arvoisuuden ihana päivä ei ole kaukana, kunhan vaan ihmiskunta syrjävaikuttimista huolimatta johtaa askeleensa sen valopiirin sisäpuolelle.*” Vaikka Mäkelin kirjoitti Marxista, ei hän avannut lukijoilleen Marxin ajatuksia. Kirjoituksen päätarkoituksena oli mainostaa Kansan Lehteä ja sitä kuinka se oli mukana työväestön taistelussa.⁴⁷⁴

Huhtikuussa 1901 pääkirjoituksessaan ”*Minne päin kehitys kulkee?*” Mäkelin esitteli lyhyesti kansantaloustiedettä ja Heikki Renvallin ”kirjelmää” ”Tulojen jaosta Suomen suurimmissa kaupungeissa 1875–1899.” Samalla hän esitteli Marxin ja Engelsin teorioita kapitalistien rikastumisesta. Mäkelin myös huomautti, että eräät ranskalaiset sosialistit olivat sitä mieltä, että tulevaisuudessa tuloerot eivät kasva. Kaikki sosialismin teoreetikot olivat kuitenkin sitä mieltä, että varallisuus siirtyy kansan käsiin.⁴⁷⁵ Kirjoituksen toisessa osassa Mäkelin selvitti, miten omaisuus on Suomessa jakaantunut. Lopulta hän pääsi siihen tulokseen, että Marx ja Engels ovat olleet oikeassa. Renvallin mainitseman kansan ”kerman” varallisuus kasvaa, mutta sosialismi tulee tämän muuttamaan ja varallisuus jakaantuu tasaisemmin.⁴⁷⁶ Tämä oli ensimmäinen pääkirjoitus, jossa Mäkelin selvitti perusteellisemmin sosialismin teoreetikkoja ja sitä kuinka lopulta kapitalistinen yhteiskunta romahtaa.

Vuoden 1901 lopulla Mäkelin pohti ”*onko luokkataistelu meillä nykyään oikeutettua?*” , kun aika on valtiollisesti vaikea. ”*Työväen puolueen ajama luokkataistelu on koko kansan tahdonilmaus ja tapahtuu se koko kansan hyväksi...Eläköön Luokkataistelu!*” Mäkelinin kirjoitti, että ainoastaan luokkataistelu mahdollistaa kansakuntana olemisen.⁴⁷⁷ Mäkelinille valtiollisen sarron päättymisen ei taannut oikeuden toteutumista vaan hän vaati lisäksi luokkataistelua. Mäkelin ei ollut valmis tinkimään luokkataistelusta valtiollisten ongelmien vuoksi.

Säätyjen kokoonnuttua vuonna 1905 Mäkelin pohti jälleen luokkataistelun ja kansallisen taistelun vastakkainasettelua. Mäkelin vaati säätyjen tukemista venäläistämistoimia vastaan, mutta

474 KL 8.12.1900 pk ”Kansan Lehti” Y.M

475 KL 23.4.190 pk. ”Minne päin kehitys kulkee?”.

476 KL 2.5.1901 pk ”Minne päin kehitys kulkee? II”.

477 KL 19.11.1901 pk ”Onko luokkataistelu meillä nykyään oikeutettua?”.

luokkataistelua ei saanut unohtaa. Hän kirjoitti Suomen työväen jakautuneen asian suhteen kolmeen osaan. Ensimmäinen ryhmä oli suomettarelaiten kannalla, toinen ryhmä piti yhdentekevänä siten, miten laillisuuskysymys ratkaistaan ja kolmas, suurin ryhmä, kannatti säätyjen ratkaisua. Kansan Lehti oli viimeisen ryhmän äänenkannattaja, minkä takia puolueen pää-äänenkannattaja solvasi Kansan Lehteä. Mäkelin mainitsi, että ei ole aina vastannut solvauksiin, koska oli halunnut, että puolue säilyisi ainakin ulkonaisesti ehjänä. Puolueen tuli nyt koota rivinsä ja valmistautua taisteluun luokkaeduskuntaa vastaan.⁴⁷⁸ Mäkelinin joutui kirjoituksissaan perustelemaan ajatuksiaan, että luokkataistelu ja säätyjen tukeminen Venäjä-politiikassa eivät olleet ristiriidassa puolueen periaatteiden kanssa.

Huhtikuussa 1902 Mäkelin vaatii, että puolueen päämäärä tulisi selventää, että sosialismi ei lupaisi kaikille kaikkea ja tietämättömät eivät rynnistäisi liikkeeseen. Hänen mielestään pitäisi lopettaa puheet, että työväenliike luo ihanneyhteiskunnan, jossa rakkaus ja veljeys kokoistavat. Mäkelin halusi työväenliikkeeseen ahkeria työmyyriä, ei aatteellisia haihattelijoita.

*Rakkauteen sekä muihin jalompiin tunteisiin vetoamalla voidaan kyllä lyhyessä ajassa nostaa suuria joukkoja kuohuvaan henkiseen herätykseen, sillä silloin ei ole kysymys tiedoista vaan tunnelmista. Mutta vaikka nämä joukot saataisiin juopumaan uskonnolliseen fanatismiin, niin niistä ei ole mitään hyötyä. Kun taivaan valtakunta heidän kiihkostaan huolimatta pysyy yhä etäällä, vaipuvat he pian synkkään pessimismiin ja silloin tulevat viimeiset pahemmiksi ensimmäisiä.*⁴⁷⁹

Syksyllä 1902 saivat Kansan Lehden lukijat todellisen tehopaketin sosialismin teoriaa. Mäkelin kirjoitti 3-osaisen pääkirjoituksen ”Porvarillisen yhteiskunnan häviö” ja Seth Heikkilä kirjoitti 2-osaisen pääkirjoituksen ”Sosialismi ja vapaus”. Kössi Koskinen kirjoitti 2-osaisen pääkirjoituksen ”Eduard Bernstein ”selvitys” Stuttgartin puoluepäiville” ja Matti Vuolukka kolmiosainen pääkirjoituksen ”Sosialismi ja kansallisuusaate”.⁴⁸⁰ Lehdessä oli syyskuussa vain kolme pääkirjoitusta, jotka eivät käsitelleet sosialismin teoriaa tai kansainvälistä työväenliikettä.

478 KL 1.4.1905 pk ”Onko säätyjen tuleminen maksanut vaivan?”.

479 KL 5.4.1902 pk ”Päämäärä selväksi.”:

480 KL 4.9.1902 pk ”Sosialismista ja individualismista.”; KL 9, 13 ja 20.9.1902 pk ”Porvarillisen yhteiskunnan häviö.”; KL 11 ja 23.9.1902 pk ”Sosialismi ja vapaus.” Seth Heikkilä; KL 16 ja 18.9.1902 pk ”Eduard Bernstein ”selvitys” Stuttgartin puoluepäiville.” Kössi Koskinen; KL 27.9, 30.9 ja 2.10.1902 pk ”Sosialismi ja kansallisuusaate.” M. V (Matti Vuolukka).

Mäkelinin ”*Porvarillisen yhteiskunnan häviö*” lähti liikkeelle kapitalistisen yhteiskunnan selvittämisestä ja siitä, millainen yhteiskunta oli ennen kapitalismia. Mäkelin selitti yhteiskuntaluokkien synnyn, tuotantovälineiden siirtymisen vain harvojen haltuun jne.⁴⁸¹ Työväestön tyytymättömyys kapitalistista järjestelmää kohtaan oli synnyttänyt sosialismin ja sen eri muodot, joista Mäkelin selitti perusteellisimmin valtiollista sosialismia. Hän selvitti, miten kapitalistinen yhteiskunta toimii ja miten se lopulta tuhoaa itsensä.⁴⁸² Lopussa hän vetosi Karl Kautskyn ajatuksiin kapitalistisesta yhteiskunnasta.⁴⁸³ Kapitalistisen yhteiskunnan tuhoa esiteltiin Kansan Lehdessä jälleen heinäkuussa 1903. Lähteenä oli saksalainen lehti, josta esitettiin suoria käännöksiä.⁴⁸⁴ Allekirjoitusta ei kirjoituksessa ollut, mutta kääntäjä ei voinut olla Mäkelin

Työväenliike oli kansainvälinen liike, mutta Mäkelin ei ollut innokas kirjoittamaan muiden maiden työväenliikkeestä. Tosin heinäkuussa 1903 Ruotsin työväenliikettä esiteltiin useaan otteeseen, kun Mäkelin kirjoitti Ruotsin työnantajien yrityksestä tuhota ammattijärjestöt. Lehdessä pyydettiin osallistumaan keräykseen ruotsalaisten työväestön avuksi.⁴⁸⁵ Ruotsalaisten näkemyksiä työväenliikkeestä ja nuorisosta esitettiin lehdessä vielä myöhemmin syksyllä.⁴⁸⁶ Ulkomaista Mäkelin kirjoitti myös pääkirjoituksessaan ”*Ryöstösota päättynyt*”, joka kertoi Etelä-Afrikan sodasta. Sodasta hän syytti kapitalisteja, jotka olivat sortaneet köyhiä kullan himossa. Työväen yhteenliittyminen ja sodan järjettömyyden ymmärtäminen ehkäisi jatkossa tällaiset tilanteet.⁴⁸⁷

Etelä-Afrikan sodasta kirjoittaessaan Mäkelin toi esille ajatuksen sodan mielettömyydestä. Mäkelin, joka toimi yhdessä perustuslaillisten kanssa ja järjesti kutsuntalakkoja, kirjoitti kuitenkin vain yhden pääkirjoituksen työväenliikkeen rauhanaatteesta keväällä 1905. Hän myönsi itsekkin, että Suomessa on asiaa käsitelty kovin vähän, vaikka asia on kirjattu Suomessakin puolueohjelmaan. Mäkelin halusi, että Suomessa alettaisiin nyt työskennellä armeijan lakkauttamisen eteen. Armeija aiheutti hänen mukaansa ihmiskunnalle aineellista ja henkistä kurjuutta, joita ei mikään yhteiskuntajärjestys kykenisi poistamaan.⁴⁸⁸

481 KL 9.9.1902 pk ”Porvarillisen yhteiskunnan häviö. Kappale sosialismin teoriaa I.”.

482 KL 13.9.1902 pk ” Porvarillisen yhteiskunnan häviö. Kappale sosialismin teoriaa II.”.

483 KL 20.9.1902 pk ” Porvarillisen yhteiskunnan häviö. Kappale sosialismin teoriaa III.”.

484 KL 21.7.1903 pk ”Ajattele ja tee työtä.”. Ks. kapitalistisen yhteiskunnan haitoista myös KL 25.9.1902 pk ”Etujen ristiriitaisuuksista.”.

485 KL 23.7.1903 pk ”Tovereita tukemaan!”; KL 25.7.1903 pk ”Työsulku Ruotsissa”; KL 30.7.1903 pk ”Työnantajat taipuvat.”.

486 KL 8.8.1903 pk ”Työväenliike ja nuoriso.”.

487 KL 5.6.1902 pk ”Ryöstösota päättynyt.”.

488 KL 23.3.1905 pk ”Rauhanaatteesta.”.

Vaalitaktiikasta kirjoittaessaan Mäkelin toi esille ajatuksiaan sosialismista. Mäkelinin mukaan sosialismia ei saanut siirtää mihinkään maahan suoraan toisesta vaan piti miettiä maan yhteiskunnallisia oloja. Hän lainasi Wilhelm Liebknehtii, joka oli ollut valmis muuttamaan taktiikkaa vaikka 24 kertaa vuorokaudessa. Mäkelinin mielestä suomalaisten täytyi myöntää, että Liebknechtin väite on oikea. Se mikä toimii jossain maassa ei toimi toisessa ja sama pätee paikkakunnittain: ”*Se tapa mikä sopii esim. Tampereella, ei sovi Helsingissä, se mikä tuottaa Helsingissä loistavat tulokset saattaa mennä Porissa kokonaan huomiota herättämättä j.n.e.*” Puolueperiaatteet eivät saaneet olla mitään ”ohjesääntöjä”, joita noudatetaan kirjaimellisesti. Puolueperiaatteet olivat punainen lanka, mutta eivät ohjanneet yksittäisiä tapauksia.⁴⁸⁹ Mäkelinin mielestä paikkakuntien pitäisi itse saada päättää vaalitaktiikastaan ja tehdä yhteistyötä muiden puolueiden kanssa. Valmiit mallit Saksasta eivät sovi Suomeen.⁴⁹⁰ Vuonna 1901 Mäkelin oli vielä iloinnut, että omassa puolueessa hyväksyttiin erilaiset mielipiteet. Hän katsoi tiukan puoluekurin johtaneen nuorsuomalaisen puolueen syntyyn eikä halunnut työväenpuolueelle käyvän samoin.⁴⁹¹

Mäkelin kirjoitti vähän pääkirjoituksia, joissa hän käsitteli yksinomaan sosialismin teoriaa tai kansainvälistä työväenliikettä. Hän kuitenkin kirjoitti pääkirjoituksissaan usein ”yläluokasta”, ”pohattavallasta”, ”rahasäkeistä”, ”kukkarokuninkaista” ja ”kapitalisteista”, jotka tultaisiin vielä kukistamaan.⁴⁹² Hän asetti vastakkain ryysyisen köyhälistön ja vallassaolijat⁴⁹³, joita hän syytti juonittelusta köyhälistön kustannuksella⁴⁹⁴. Mäkelin toi pääkirjoituksissaan esille periaatteellisia puolia ja lietsoi työväkeä luokkataisteluun. Tammikuussa 1901 Mäkelin kritisoi vanhoillista Porin työväenyhdistystä ja esitteli yläluokan Porissa harjoittamaa luokkasortoa.⁴⁹⁵

489 KL 14.1.1904 pk ”Yhteinen vaalitaktiikka.”.

490 KL 16.1.1904 pk ”Wieläkin yhteisestä vaalitaktiikasta.”.

491 KL 5.9.1901 pk ”Puoluekuri ja ahdashenkisyys.”.

492 Esim. KL 12.6.1902 pk ”Vastalauseet tehottomia.”; KL 28.5.1903 pk ”Voitto vaiko tappio?”.

493 KL 10.10.1903 pk ”Sunnuntailukemista vallassaolijoille.”.

494 KL 8.11.1904 pk ”Veroäyriperuste ja työväestön hyöty.”.

495 Y. M. ”Eiköhän aika ole tullut?” 19.1.1901 KL pk.

7.7. Työväki vallan kahvaan – äänioikeus ja vaalit

Mäkelin tunnetaan äänioikeuden ajajana. Tampereen työväenyhdistyksessä hän vaati sekä kunnallista että valtiollista äänioikeutta. Aiemmissa luvuissa olen käsitellyt jo Mäkelinin toimintaa kunnallisissa että valtiollisissa vaaleissa, joten käsittelen tässä luvussa enemmän äänioikeutta.

Ensimmäisinä vuosinaan Kansan Lehdessä Mäkelin ei nostanut äänioikeutta erityisesti esille. Vuoden 1902 aikana Mäkelin kirjoitti varallisuusasteikon poistamisesta vaaleissa. Samaan aikaan järjestettiin raastuvankokouksia asiasta. Mäkelinin mielestä varallisuus ja äänioikeus piti erottaa toisistaan kokonaan.⁴⁹⁶ Mäkelinin liitti äänioikeuden kansallisuuden puolustamiseen; hänen mielestään kansallisuuden säilyttämiseen ei riittänyt taistelu ulkoisia uhkia vastaan vaan myös sisäisiä uudistuksia oli saatava. Mäkelinin mielestä oli väärin, että kansan alimpia kerroksia oli kehoitettu puolustamaan kansallisia oikeuksia ilman, että heillä itsellään oli oikeuksia. Mäkelin vaatii sisäisiä uudistuksia, joiden jälkeen kansa olisi valmis puolustautumaan ulkoista uhkaa vastaan. Raastuvankokouksessa yläluokalle tarjoutui mahdollisuus näyttää oma isänmaallisuutensa ja alentaa ääniasteikkoa.⁴⁹⁷

Äänioikeusasian todellisen käsittelyn Mäkelin aloitti vuonna 1903.⁴⁹⁸ Mäkelin ei hyväksynyt yläluokan säätämiä lakeja ja rahalla saatavia etuoikeuksia. Mäkelin esitti, miten Belgian yleislakko järjestettiin ja ehdotti, että Suomessakin käytettäisiin samaa keinoa äänioikeuden hankkimiseksi. Lakko voitaisiin järjestää seuraavien valtiopäivien aikana. Sitä ennen äänioikeusasiasta oli järjestettävä kokouksia, puhuttava työpaikoilla ja jaettava kirjallisuutta.⁴⁹⁹

”Eri näkökohtia äänioikeuskysymyksessä” oli Mäkelinin neliosaisen pääkirjoitus, jossa hän käsitteli onko äänioikeus valtiollinen velvollisuus vai luonnollinen oikeus. Hän mm. pohti oliko Suomen kansa riittävän kypsä yleiseen äänioikeuteen. Yhteiskunnan vallassaolijat olivat sitä mieltä, että

496 KL 13.5.1902 pk ”Äänioikeuden laajentaminen ja varallisuus sensus.”; KL 15.11.1902 pk ”Tänään.”; KL 59.11.1902 pk ”Valtakirja kiihotukseen.”; KL 18.12.1902 pk ”Ymmärrämmekö mitä aika vaatii?”; KL 20.12.1902 pk ”Tokeet murskaksi!”; KL 23.12.1902 pk ”Lukijalle.”. Ks. Helsingin työväen yrityksistä alentaa ääniasteikkoa KL 28.5.1903 pk ”Voitto vaiko tappio?”.

497 KL 18.12.1902 pk ”Ymmärrämmekö mitä aika vaatii?”; KL 20.12.1902 pk ”Tokeet murskaksi!”; KL 23.12.1902 pk ”Lukijalle.”.

498 KL 15.1.1903 pk ”Vastamyrkkyä kansanvaltaisuudelle.”; KL 23.4.1903 pk ”Rahasto äänioikeusasian ajamiseksi.”; KL 23.5.1903 pk ”Miten saadaan äänioikeus?”; KL 28.5.1903 pk ”Voitto vaiko tappio?”.

499 KL 23.5.1903 pk ”Miten saadaan äänioikeus?”.

asioista pitäisi päättää niiden, jotka käsittivät yhteiskunnallisia asioita. Tällöin äänioikeus ei ollut luonnollinen oikeus vaan yhteiskunnallinen velvollisuus. Jos kaikki saisivat äänestää ja olla ehdokkaina pääsisivät läpi ne, ”*jotka parhaiten ovat osanneet mairitella ja liehakoida arvostelukyvyyttömiä rahvaan joukkoja*”. Mäkelin ei kieltänyt edellä mainittuja asioita, mutta kannatti yleistä äänioikeutta, koska ”*yhteiskunnallista kyvykkyyttä*” oli vaikea mitata.⁵⁰⁰ Mäkelin oli sitä mieltä, että päättäjien kuului olla yhteiskunnallisesti päteviä, mutta asia voidaan järjestää kouluttamalla.⁵⁰¹ Hän esitteli maita, joissa oli äänioikeus ja vertasi niiden pohjakoulutusta Suomeen. Hän totesi, että muihin maihin verrattuna suomalaisilla on riittävä koulutus. Mäkelinin mielestä Suomessa ”apinoidaan” naurettavuuksiin asti muita maita, joten miksi ei siis äänioikeudessakin.⁵⁰² Vuonna 1902 työväki oli Mäkelinin mielestä vielä niin sivistymätöntä, että se ei ymmärtänyt äänioikeusvaatimuksia⁵⁰³, mutta muutamassa vuodessa tilanne muuttui.

Mäkelinin mielestä äänioikeus kuului ihmisen ”*luontoperäisiin oikeuksiin*”. Mäkelin halusi sulkea äänioikeuden pois lapsilta ja heikkomielisiltä, mutta se ei ollut mikään syy vastustaa muuten yleistä äänioikeutta. Palvelijoille ja sotilaille Mäkelin olisi antanut äänioikeuden, ilman että pelkäisi heidän äänestävän isäntänsä käskyn mukaan. Mäkelin ihmetteli, miksi monissa valistuneissa maissa haluttiin kieltää sotilailta äänioikeus.⁵⁰⁴ Ihmetystä Mäkelinille aiheutti myös puolueohjelman vaatimus salaisesta äänestyksestä. Hänen mielestään vain raukat eivät uskaltaneet tunnustaa vakaumustaan. Suomeen ei tulisi kopioida salaista äänestystä muilta mailta vaan äänestää avoimesti.⁵⁰⁵

Vuosi 1905 oli Mäkelinille melkein pelkkää äänioikeuden ja valtiollisten vaalien käsittelyä, johon Mäkeliniä innostivat valtiopäivät sekä loppuvuonna koittaneet uudet vaalit.⁵⁰⁶ ”Evästä äänioikeuskokouksiin” oli kaksiosainen pääkirjoitus, jossa Mäkelin käsitteli Suomen nykyisiä äänioikeusoloja ja sen uudistamista. Hän kertoi, kuinka 1800-luvun puolivälin jälkeen maailmalla on irtain väki lisääntynyt teollistumisen myötä. Tästä irtaimesta väestä oli tullut uusi yhteiskuntaluokka, jolla ei ole oikeuksia. Suomessa asioista päätti vain 127 953 ihmistä, mutta nyt

500 KL 1.3.1904 pk ”Eri näkökohtia äänioikeuskysymyksessä.”.

501 KL 10.3.1904 pk ”Eri näkökohtia äänioikeuskysymyksessä.”.

502 KL 31.3.1904 pk ”Eri näkökohtia äänioikeuskysymyksessä.”.

503 Ks. luku 7.1.

504 KL 18.3.1904 pk ”Eri näkökohtia äänioikeuskysymykseen.”.

505 KL 30.1.1904 pk ”Salainen äänestys.”.

506 Ks. Kansan Lehti 1905.

hallitus on esittämässä valtiopäiville uudistusta.⁵⁰⁷ Hallitus ehdotti jokaiselle yhtä ääntä, mutta äänioikeus olisi edelleen vaikea saada. Äänioikeuden tulisi saamaan noin 8 prosenttia väestöstä ja naiset jäisivät ulkopuolelle.⁵⁰⁸ Ehdotuksen mukaan äänioikeusikärajaa nostettaisiin 21 vuodesta 25 vuoteen, mikä oli Mäkelinin mielestä hölmöä. Mäkelin toi esille muiden maiden oloja ja kertoi, että missään ei harkittu iän nostoa vaan laskua.⁵⁰⁹

Kun vuoden 1905 valtiopäivillä alettiin käsitellä äänioikeusasiaa, ryhdyttiin puoluekokouksen päätösten mukaan järjestämään mielenosoituskokousta Helsinkiin. Tänne piti Mäkelinin mielestä lähteä kuluja katsomatta. *”Kohta lyö se hetki, jolloin ratkaistaan, onko Suomessa kansa vaiko muinaisaikuinen kastilaitos. Kohta lyö se hetki, jolloin määrätään maamme tulevaisuuden kohtalo.”*⁵¹⁰ Helmikuussa Mäkelin paheksui Forssan työväenyhdistystä, jolla muka ei ollut varaa lähettää ketään Helsinkiin. Tästä saivat uudistuksen vastustajat hyvän esimerkin siitä, että kaikki eivät olleet vaatimassa äänioikeutta.⁵¹¹ Sunnuntaina 19.2.1905 Suomen työväki kokoontui äänioikeuskokouksiin, joista Mäkelin kirjoitti useaan kertaan helmikuussa. Työväen tavoitteena oli yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, mutta nyt piti Mäkelinin mukaan vaatia vain porvaris- ja talonpoikaissäädyn vaaliolojen laajennusta. Vielä ei ollut aika myöskään vaatia tulojen poistoa äänioikeuden suhteen vaan, että äänioikeus määrättäisiin kruunuverojen perusteella.⁵¹² Mäkelin oli valmis tukemaan valtiopäiviä ja tyytymään pieniin korjauksiin äänioikeusasiassa tällä kertaa. Työmies hyökkäsi Mäkelinin kimppuun näistä lausunnoista ja hän sai jälleen puolustella käsityksiään:

*Painakoot periaatteitten hoilottajat nyt vihdoinkin mieleensä, että se parannus äänioikeusoloissa, joka mahdollisesti saadaan jo näillä valtiopäivillä toimeen, on joka tapauksessa väliaikainen, vaikka säädyt seuraisivat jos kuin tarkasti ”Työmies” - lehden antamia ohjeita ja noudattaisivat periaatteella ratkaistavain suunsoittajien vaatimuksia.*⁵¹³

507 KL 14.1.1905 pk ”Evästä äänioikeuskokouksiin I.”

508 KL 17.1.1905 pk ”Evästä äänioikeuskokouksiin II.”

509 KI 19.1.1905 pk ”Hallituksen ehdottama 25 vuoden ikäraja.”

510 KL 26.1.1905 pk ”Helsinkiin!”

511 KL 11.2.1905 pk ”Ensimmäisetkö viimeisiksi?”

512 KL 16.2.1905 pk ”Lopullinen vaatimuksemme ja nykyhetki.”

513 KL 2.3.1905 pk ”Se kruunuvero-juttu” – Yrjö Mäkelin.

Mäkelin asetti laillisten olojen palauttamisen äänioikeusuudistuksen edelle: ”Älköön siis työväestö, joka harrastaa laillisuutta, tehkö itseään vikapääksi siihen, että se vaatisi säätyjä työskentelemään laittomissa oloissa.” Mäkelin oli varma, että perustuslaillisten kanssa tulee vielä riitaa äänioikeudesta, mutta vielä ei ollut taistelun aika.⁵¹⁴ Mäkelin asetti tässä tilanteessa laillisuuden palauttamisen äänioikeuden edelle.

Mäkelin joutui kuitenkin pettymään perustuslaillisiin, jotka Helsingin Sanomien mukaan olivat valmiita työskentelemään valtiopäivillä jonkin verran. Mäkelin varoitti vallassaolijoita siitä, että työväki ei tule hyväksymään mitään valtiopäivätyötä, jos äänioikeusasiaa ei käsitellä.⁵¹⁵ ”Kieräileminen jatkuu” pääkirjoituksessaan Mäkelin paheksui perustuslaillisia, jotka eivät olleet halunneet käynnistää valiokuntatyötä äänioikeusasiasta.⁵¹⁶ Näitä kirjoituksia kommentoi puolestaan Helsingin Sanomat, jolle Mäkelin vastasi 21.3.1905 pääkirjoituksellaan, jossa hän edelleen penäsi perustuslaillisten kantaa äänioikeudesta.⁵¹⁷ Kun tieto valtiopäivien lopettamisesta saapui, vaati Mäkelin, vaati Mäkelin, että säädöt päätteisivät yleisestä ja yhtäläisestä äänioikeudesta poikkeusasetuksista huolimatta. Hän painotti, että työväki ei ole muuttanut kantaansa, mutta säädöt ovat tämän ikään kuin velkaa työväelle, joka oli heidän toimintaansa tukenut. Mäkelin vaati edes puolivirallista päätöstä tai valiokunnan mietintöä julkaistavaksi osoitukseksi siitä, että äänioikeusasiaa ei ole unohdettu.⁵¹⁸ Kaksi päivää myöhemmin julkaistiin lehdessä Mäkelinin toivoma perustuslakivaliokunnan mietintö.⁵¹⁹ ”Historialliseksi päiväksi” puolestaan kertoi suuresta kokouksesta, jonka työväki oli järjestänyt Helsinkiin 14 päivä huhtikuuta äänioikeusasian ajamiseksi. Kokoukseen oli lähtenyt innokkaita osallistujia ympäri Suomea ja päätettiin vaatia yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta.⁵²⁰ 20.4.1905 julkaistiin Mäkelinin pääkirjoitus, jossa hän ilmaisi pettymystään säätyihin, joka eivät olleet olleet olleet kuunnellut kansaa. Päätös oli Mäkelinin mielestä häpeällinen.⁵²¹

Yläluokka oli jättänyt äänioikeusasian uudistamatta ja perustuslaillisia tukenut Mäkelin joutui pettymään sekä selittämään Työmiehelle toimintaansa. Mäkelinin ja Sirolan mielestä Kansan Lehti

514 KL 9.3.1905 pk ”Laillisten olojen palauttaminen ja äänioikeusasia.”.

515 KL 14.3.1905 pk ”Kieräileminen alkaa.”.

516 KL 16.3.1905 pk ”Kieräileminen jatkuu.”.

517 KL 21.3.1905 pk ”Ei se ole läheskään aiheetonta.”.

518 KL 13.4.1905 pk ”Vedotkaa kansaan?”.

519 KL 15.4.1904 ”Äänioikeusasia.”.

520 KL 18.4.1905 ”Historialliseksi päiväksi.”.

521 KL 20.4.1905 pk ”Ei huolittu kansaa mukaan.”.

ei ollut tukenut liikaa perustuslaillisia. He paheksuivat Valpasta, joka nyt viljeli ristiriitaisuutta, kun piti työskennellä tiiviisti yhdessä. Mäkelin ja Sirola ehdottivat, että molemmat valitsevat kaksi arvostettua työväenliikkeen miestä ja lisätään vielä yksi arvioimaan puoluelehtien viimeaikaista menettelytapaa. Tämän jälkeen voitaisiin lopulta saada rauha.⁵²² Yläluokan päätös äänioikeuden uudistamatta jättämisestä oli Mäkelinin mielestä valtiollisesti lyhytnäköistä. Tässä tilanteessa, kun Venäjä yritti hävittää kansallista olemusta, olisivat yhteiskunnalliset uudistukset olleet tärkeitä. Ne olisivat yhdistäneet kansaa, mutta yläluokka valitsi hajaannuksen aiheuttamisen. Muualla maailmassa on parannuksia tehty ”ulkopuolisen ahdistuksen” aikoina.⁵²³ Mäkelin yhdisti kansallisen ajattelun äänioikeuteen ja syytti yläluokkaa siitä, että kansa ei kyennyt yhtenäisyyteen.

Toukokuun 1905 jälkeen Mäkelin jatkoi valtapuolueiden ja yläluokan ruotimista. Hänen sävynsä tiukkeni koko ajan ja hän syytti perustuslaillisia äänioikeusasian jarruttamisesta. Heidän pitäisi nyt itse lakata äänestämästä ja odottaa laillisten olojen palautumista.⁵²⁴ Mäkelin vaati työväkeä pistämään rahansa äänioikeusrahaan: ”jos et sinä sitä veroa suorita, saavat riistäjät yhä edelleen verottaa sinua ja sinun lapsiasi, sillä heillä on valta ja he laativat lait.”⁵²⁵ Mäkelin varoitteli työväkeä enää luottamasta yläluokkaan ja kehotti työväkeä järjestäytymään taisteluun.⁵²⁶ Tässä vaiheessa Mäkelin ei ollut enää valmis tekemään yhteistyötä perustuslaillisten kanssa.⁵²⁷

Suurlakon jälkeen Mäkelin vaati täydellistä uudistusta äänioikeusasiassa, koska ”vallassaolija” eivät olleet suostuneet korjauksiin. Työväki vaati eduskunnan uudistamista ja äänioikeutta kaikille yli 21-vuotiaille. Mäkelin paheksui kirjoituksessaan jälleen perustuslaillisia ja sen viikinkejä, joiden senaattorilista ei kuvastanut kansaa. Suurlakko voitaisiin välttää, jos porvarit tukisivat työväen vaatimuksia.⁵²⁸ Marraskuun lopulla Mäkelin hyökkäsi jälleen ”viikinkien” kimppuun: ”Vastatkaa siis verilöylystä, jos sellainen syntyy, sillä me jotka olemme aina turvautuneet rauhallisiin keinoihin, pesemme jo ajoissa kätemme.”⁵²⁹

522 KL 29.4.1905 a ”Työmiehen päätoimittajalle.”.

523 KL 4.5.1905 pk ”Maltillisia mietteitä.”.

524 KL 6.5.1905 pk ”Selittäkää menettelyne ja kantanne, perustuslailliset I.”; KL 9.5.1905 pk ”Selittäkää menettelyne ja kantanne, perustuslailliset II.”.

525 KL 1.7.1905 pk ”Huomautus työväenyhdistyksille, ammattiosastoille ja kaikille puolueemme jäsenille.”.

526 KL 2.9.1905 pk ”Juonia punotaan.”; KL 28.9.1905 pk ”Kysymysmerkkejä I.”; KL 30.9.1905 pk ”Kysymysmerkkejä II.”.

527 KL 25.9.1902 pk ”Etujen ristiriitaisuuksista.”; KL 14.10.1905 pk Valtapuolueet pesutuvassa I.”; KL 17.10.1905 pk ”Valtapuolueet pesutuvassa II.”; KL 19.10.1905 pk ”Oliko se mieluinen vahinko?”; KL 21.9.1905 ”Valtiollinen tuulentupa.”.

528 KL 16.11.1905 pk ”Voidaanko suurlakko ehkäistä.”.

529 KL 25.11.1905 pk ”Täysi luottamus kansan ja eduskunnan välillä.”.

Ennen vuoden 1905 ylimääräistä puoluekokousta julkaisivat Mäkelin, Sirola, J. K. Kari, Siiri Lemberg, Alma Malander ja Heikki Lindroos ehdotuksen puoluekokoukselle. Kirjoituksessa selitettiin, miksi lakko oli lopetettu vaikka julistuksessa oli vaadittu kansalliskokouksen kutsumista koolle. Lakkoa oli ollut mahdoton jatkaa, koska ”vanholliset” sopivat valtiopäivistä, jonka jälkeen lakon jatkaminen saanut valtapuolueet syyttämään työväkeä taistelusta hallitsijan korkeinta tahtoa vastaan. Koska suurlakkoa ei voida em. syistä järjestää, pitää työväen osallistua vaaleihin, että päästään päättämään uudesta eduskunnasta ja äänioikeudesta.⁵³⁰ Toive ei toteutunut ja muutamaa päivää myöhemmin julkaistiin lehdessä puoluekokouksen päätöksestä ryhtyä vaalilakkoon.⁵³¹

Helsingin Sanomat, nykyinen senaatti ja erityisesti sen varapuheenjohtaja Leo Mechelin saivat kuulla kunniansa joulukuun alussa 1905. Helsingin Sanomat oli aiemmin kirjoituksessaan kritisoinut nykyistä työväenliikettä ja sen toimintaa, joka herättää porvareissa ”itsesuojeluvaiston”. Mäkelinin mielestä kirjoitus oli selvää uhkailua, mikä ei kuitenkaan muuta työväenliikkeen toimintaa. ”Yhä rajummin ja rajummin tulee se hyökkäämään herrain hallitusta ja herrain eduskuntaa vastaan – tulee hyökkäämään aina niin kauvan kuin kumpikin noista laitoksista on lopullisesti kukistettu.” Edes muutamat ”panttivangit” eivät tule muuttamaan tilannetta uhoaa Mäkelin.⁵³² Mäkelin ei kuitenkaan enää kannattanut lakon uudelleen aloittamista äänioikeuden saamiseksi vaan halusi odottaa valtiopäivien kokoontumista. Kapitalistit ympäri maailmaa olivat yllyttäneet työväen tällä tavoin lakkoon, jolloin yleislakko oli heikentynyt eikä taisteluun kyetty enää silloin kuin se olisi ollut tärkeintä. Mäkelin kehotti työväkeä olemaan rauhassa ja odottamaan oikeaa hetkeä.⁵³³

530 KL 18.11.1905 pk ”Otammeko osaa valtiopäivämiesvaaleihin vaiko ei?”.

531 KL 22.11.1905 ”Vaalilakko!”.

532 KL 5.12.1905 pk ”Hallituspuolue uhkailee järjestäytynyttä työväkeä.”.

533 KL 9.12.1905 pk ”Tyynesti harkittava.”.

8. SUURLAKON KÄÄNNE – MÄKELIN HUIPULTA SYRJÄÄN

8.1. Punainen julistus

*Kaiken sieluna Tampereella Mäkelin. Päivisin puhujakorokkeella, öisin kirjoituspöydän ääressä. Eräänä yönä syntyi täten punainen julistus.*⁵³⁴

Marraskuun yleislakko vuonna 1905 ei syntynyt tyhjästä. Jo Turun kokouksessa vuonna 1899 oli päätetty yleislakkoon ryhtymisestä, jos äänioikeutta ei muuten saada. Viipurin kokouksessa yleislakko oli jo konkreettisempi asia; kokous kehotti puoluehallintoa varojen keruuseen lakkoa varten ja kansan valistamiseen yleislakosta. Puoluehallinto laatikin syksyn 1902 äänioikeuskokouksia varten lausumaehdotuksen, jonka mukaan yleislakko olisi mahdollinen jo ensi valtiopäivien aikana. Forssan puoluekokouksessa yleislakko näytti ajatuksena jälleen hiukan todennäköisemmältä ja konkreettisia toteutusaikatauluja alettiin pohtimaan Puolueessa ei kuitenkaan tässä asiassa ollut yhtenäistä linjaa: osa uskoi, että yleislakko oli viimeinen keino ja osa, että se oli ainoa tehokas ja hyväksyttävä keino.⁵³⁵

Venäjän suurlakko levisi nopeasti Tampereelle, jossa osoitettiin mieltä jo sunnuntaina 29. lokakuuta. Seuraavana päivänä valittiin suurlakkokomitea ja siihen kuuluva järjestyskomitea, jota johti Mäkelin. Suurlakkokomitea antoi käskyn vangita kaikki santarmit.⁵³⁶ Kun punainen julistus oli hyväksytty Tampereella 1.11, lähtivät sen laatijat Helsinkiin julistus matkassaan. Mäkelin kärsi jo matkalla kamalasta päänsärystä, joten he joutuivat pysähtymään Riihimäelle hankkimaan särkylääkkeitä. Näin Kössi Kaatra muisteli matkaa Helsinkiin:

*Kuumeista toimintaa. Unettomia öitä. Nälkää. Kaikkihan olivat lakossa. Salin jo lähtiessään ”hullu” ja mukanaan lääkärin määräämää hullunroppia. Ruuan puutteessa aloimme kaikki kallistella hänen bromipulloaan, niin että olimme kaikki enemmän tai vähemmän hulluja. Kunnes Salinin vaimo pelasti meidät keittämällä jossain aimo padallisen lihasoppaa.*⁵³⁷

534 Hajamuistelmia päämiehestä: K. K (Kössi Kaatra), Yrjö Mäkelinin arkisto, KansA.

535 Kujala 1978, 40–43, asiasta lisää ks. Kujala 40–42

536 Parmanen 1941, 403–405.

537 Hajamuistelmia Mäkelinistä: K. K (Kössi Kaatra), Yrjö Mäkelinin arkisto, KansA.

Helsingissä vastaanotto ei kuitenkaan ollut yhtä innostunut kuin Tampereella, mutta julistus hyväksyttiin 3. marraskuuta pienin muutoksin. Tämän jälkeen alkoivat Työmiehen toimituksen tiloissa neuvottelut väliaikaisen hallituksen valinnasta. Mukana oli työväen edustajien lisäksi aktivisteja, suomettarelaisia ja raittiusmiehiä. Kokouksen piti valita ehdokkaat, jotka seuraavana päivänä hyväksyttiin kansankokouksessa. Sekä suomettarelainen Danielsson-kalmari että Valpas vastustivat hallituksen muodostamista. Valppaan mukaan Mäkelin reagoi hänen puheenvuoron jälkeen näin: ” *Hän avasi oven mahtipontisella liikkeellä. Hän katsoi minuun sanomattoman halveksivasti ja lausui uhkeasti: - Mene suomettarelaiten perässä...*” Valpas poistui kokouksesta saaden suomettarelaisen maineen.⁵³⁸

Kun punainen julistus oli hyväksytty Helsingissä, matkusti Mäkelin julistuksineen Turkuun. Jos vastaanotto Helsingissä oli ollut aluksi epäilevä, Turussa se oli vielä tylympi. Kun Mäkelin oli noussut puhujakorokkeelle, oli kansa viheltänyt niin äänekkäästi, että Mäkelin ei ollut saanut asiaansa esitettyä. Väki oli hiljennyt vasta sitten kun paikallisen lakkokomitean jäsenet olivat vaatineet hiljaisuutta. Episodin jälkeen Mäkelin oli esiintynyt kiihkeän ylimielisesti, millä oli vain vahingoittanut asiaansa.⁵³⁹ ”*Mäkelin oli mahtavan näköinen upeassa harmaassa puvussaan, pitkävartisissa saappaissaan ja tulipunaisessa, rinnan yli kulkevassa leveässä marsalkannauhassaan.*” Mäkelin matkusti Turkuun kuultuaan, että lakkotoimikunta harrasti enemmän juomista kuin lakon hoitamista. Huhu osoittautui kuitenkin vääräksi.⁵⁴⁰

Tampereella punaiseen julistukseen yhtyi myös osa kaupungin perustuslaillisista. Heidän joukossaan oli Severi Nuormaa, joka oli palannut Suomeen ja Tampereelle hiukan ennen suurlakkoa. Hän toimi vastaperustetun perustuslaillisen sanomalehden Tampereen Sanomain päätoimittajana.⁵⁴¹ Kun punainen julistus hyväksyttiin Helsingissä ja yhteiskunnallinen levottomuus kasvoi, alkoi Nuormaa epäillä kantaansa. Hän oli aiemmin kuulunut ns. kansalliskokousperustuslaillisiin, mutta nyt alkoi kääntyä valtiopäivä-perustuslaillisten puoleen. Empiminen oli Nuorman kohdalla kuitenkin jo myöhästä, sillä hänet oli valittu Helsingissä 4. marraskuuta väliaikaisen hallituksen jäseneksi. Nuorman lisäksi väliaikaiseen hallitukseen oli Tampereelta

538 Järvinen 1982, 117–119 ja 212.

539 Veikko Kanervan muistiinpanot, kansio 2, Yrjö Mäkelinin arkisto, TA; Parmanen 1941, 422–424.

540 Parmanen 1941, 422–424.

541 Verho 1956, 131.

valittu Yrjö Sirola ja Erkki Reijonen, jotka yhdessä matkasivat junalla Helsinkiin. Nuorman vaimon mukaan Severi lähti matkaan osittain seikkailunhalusta, koska halusi kokea, millaista oli matkustaa junalla, kun muut eivät liikkeelle päässeet. Tamperelaisista Helsingissä oli jo asemamies Fihlman, joka yhtenä kuudesta osallistui neuvotteluihin Obolenskin kanssa.⁵⁴²

Mäkelinin piti tulla tamperelaisten matkaan Hämeenlinnasta, minne hän oli tullut Turusta, mutta juna ei pysähtynyt asemalla. Muiden matkanteko oli juhlavaa ja Riihimäeltä heitä saatteli kolme veturia. Asemalta mentiin poliisiasemalle ja sieltä keskuslakkokomitean päämajaan, jossa päätettiin luopua lakosta. Keskuslakkokomitean päämajassa oli nuhruisia ja puolitokkurassa olevia miehiä, jotka makailivat heinin ja olkien pehmustamilla pöydillä ja penkeillä. Tamperelaiset olivat ihmeissään, mutta neljän tunnin kuluttua päätös oli valmis.⁵⁴³ Erkki Reijonen muisteli, että matkalla Helsinkiin Sirola ja Nuormaa olivat ”*suurissa tuumissa ja korkeissa ajatuksissa irti maasta*”. Ilmeisesti jostain oli tullut tieto, että porvarit olivat pääsemässä valtaan eikä Mäkeliniä haluttu kiihottamaan väkeä Helsinkiin. Tästä syystä juna ei pysähtynyt Hämeenlinnassa. Reijonen oli jo tässä vaiheessa irtaantunut Mäkelinin ja Nuorman linjasta, koska hän ei hyväksynyt punaista julistusta eikä suostunut pitämään punaista ruusuketta.⁵⁴⁴

Mäkelin oli kohonnut nopeasti suurlakon johtoon Tampereella, mutta valtakunnallisesti hän ei saavuttanut samaa suosiota. Lopulta Mäkelin menetti vanhojen kagaalikumppaniensa Reijosen ja Nuorman tuen. Suurlakon päättyminen ja marraskuun manifesti rikkoivat työväen ja perustuslaillisten välit ja työväenliikkeessä kannatusta sai radikaalimpi luokkataisteluhenkkinen linja.⁵⁴⁵ Tämä enteili huonoa perustuslaillisten kanssa yhteistyötä tehneelle Mäkelinille.

Suurlakon jälkeen Mäkelin julkaisi pääkirjoituksen ”*Punanen julistus*” *työväki ja perustuslailliset*”, missä hän ilmaisi pettymystään lakon tuloksiin ja painotti lakon jatkuvan myöhemmin. ”Työväen aloittama taistelu, näinä suurina päivinä, oli alkuaan täysin kansallista ja isänmaallista laatua, mutta nyt se muuttuu – olosuhteitten pakosta – luokkataisteluksi.” Hän kirjoitti julistuksen olleen aluksi ”kansallinen julistus”, mutta ”herrat tekivät siitä luokkajulistuksen”. Yläluokat saivat, mitä halusivat, työväki ei. Luokkataistelu tuli kohdistumaan erityisesti

542 Verho 1956, 133.

543 Verho 134.

544 Erkki Reijosen kirje Mäkelinille 6.1.1921, kansio 2, Yrjö Mäkelinin arkisto, TA; Erkki Reijosen haastattelu, kansio X: 22, Eino I Parmasen arkisto, KA; Parmanen 1941, 466–469.

545 Suodenjoki & Peltola 2007, 101.

perustuslaillisiin, jotka viime vuonna pettivät lupauksensa työvälle.⁵⁴⁶ Suurlakon pyörteissä Mäkelin ajautui yhteistyöhön perustuslaillisten kanssa vaikka oli koko kevään ja syksyn Kansan Lehdessä hyökännyt heidän kimppuunsa. Suurlakko tuotti kuitenkin Mäkelinille jälleen uuden pettymyksen, jota hän purki Kansan Lehdessä.

Tampereen perustuslaillisia vastaan Mäkelin hyökkäsi joulukuussa 1905. Perustuslailliset olivat ilakoineet voitosta valtiopäivämiesvaaleissa. Mäkelinin mielestä tulos ei ollut kansan tahto. Heidän pitäisi puhua porvareiden tahdosta, ei kansan tahdosta.⁵⁴⁷ Samaa Mäkelin kirjoitti pari päivää myöhemmin, jolloin hän painotti, että huomenna kokoontuva eduskunta ei edusta kansaa vaan on luokkaeduskunta. ”Myrsky on tulossa, ja sen tuloa ei voi ehkäistä mikään mahti. Työväestön vanhimmat luottamusmiehet saisivat huutaa äänensä käheäksi ehkäistäkseen sitä, ja se tulisi kuitenkin. Uppiniskainen yläluokka on manannut esiin hallitsemattomia voimia.”⁵⁴⁸ Myöhemmin Mäkelin vielä varoitti nuorsuomalaisia, jotka olivat eduskunnassa enemmistössä, levottomuuksista, jotka seuraisivat jos äänioikeusasiaa ei käsitellä.⁵⁴⁹

8.2. Suurlakon jälkimainingit kaatavat Mäkelinin

12.12.1905 julkaistiin Kansan Lehdessä lyhyt uutinen, jonka mukaan Mäkelin oli valittu valtiopäiville. Latoja oli lisännyt, että Mäkelin oli vuorostaan ”tervaporvari”, jos uutinen piti paikkansa. Kahden päivän kuluttua julkaisi Mäkelin omalla nimellään pääkirjoituksen ”*Panttivankina porvariston leirissä.*”. Hän kirjoitti, että Oulun porvarit olivat valinneet hänet valtiopäiville hänen tietämättään. Hän oli saanut tiedon sanomalehtien välityksellä, minkä jälkeen oli ryhtynyt toimeen hankkeen kaatamiseksi Oulun työväen avulla, mutta oli epäonnistunut yrityksessään. Mäkelinin täytyi ottaa vastaan ””*luottamustoimi*””. Mäkelin lupasi jatkaa lehden toimittamista puoluekokouksen päätöksen mukaisesti, mutta oli valmis eroamaan, jos yksimielisyys ei säily puolueessa. Vaikka hän oli valtiopäivillä, piti luokkataistelua jatkaa:

Älköön siis kukaan puolueemme jäsen heikentäkö yhteisiä hyökkäyksiä

546 KL 11.11.1905 pk ””Punanen julistus” työväki ja perustuslailliset.”.

547 KL 16.12.1905 pk ”Hävetkää toki, hyvät perustuslailliset!”.

548 KL 19.12.1905 pk ”Huomenna.”.

549 KL 23.12.1905 pk ”Heiluhännät pulassa.”.

*luokkaeduskuntaa vastaan sen tekosyyin nojalla, että minä olen tullut sidotuksi tuohon laitokseen. Minä en ole maan sosialidemokraattien edusmies, en edes oululaisten puoluetovereiden, vaan porvarien, jotka ovat minut ”hyvinarvoisaan” säätyynsä työntäneet.*⁵⁵⁰

Mäkelin oli vuoden 1906 alusta paljon Helsingissä eikä ehtinyt puuttumaan Kansan Lehden toimittamiseen. Tammikuussa 1906 lehden aputoimittajaksi siirtynyt Vihtori Huhta kertoi, että toimitussihteerinä oli Jokinen, ulkomaista vastasi Korpimaa, maataloudesta Kaatra ja kaupungin asioista Sandelin. Mäkelin kuitenkin seurasi asioita ja huolehti toimituksesta, koska *”haukkui suut ja silmät täyteen”* kun Huhta kirjoitti Hämeenlinnaan perustettavan työväenlehden näytenumeroon. Mäkelinistä ei ollut sopivaa kirjoittaa kilpailijaksi katsottuun lehteen.⁵⁵¹ Toimituksen uudelleen järjestämisestä oli itse asiassa sovittu jo joulukuun 17 pidetyssä ylimääräisessä johtokunnan kokouksessa. Muutokset päätettiin pitää salassa yleisöltä.⁵⁵²

Valtiopäivien jälkeen Mäkelin jätti Kansan Lehden johtokunnalle eropyynnön 29.8.1906. Kansan Lehden ylimääräisessä kokouksessa oli aiemmin käsitelty Kaarlo Salmelan (Sandelin) erottamista juopottelun vuoksi. Erottaminen oli Mäkelinin ehdotus ja kokous suostui erottamiseen. Kokouksessa käsiteltiin sitä, että Väinö Jokinen oli irtisanoutunut Lippo-pakinan vuoksi ja Oulun puoluekokouksen sähkösanoman väärinkäsitysten vuoksi. Jokinen oli lähettänyt Mäkelinille sähkösanoman, että pakina oli peruttava, minkä Mäkelin ymmärsi, että sitä oli jatkettava. Jokinen oli ilmoittanut siirtyvänsä Työmiehen toimitukseen lokakuun alusta, mutta johtokunta päätti pyytää Jokista perumaan eron. Tämän jälkeen Mäkelin erosi. Mäkelin kertoi eron syyt kokouksessa, mutta niitä ei mainittu pöytäkirjassa.⁵⁵³ Mäkelin koki tässä tilanteessa tulleen syrjäytetyksi, kun Jokista pyydettiin jatkamaan. Aiemmillä kerroilla, kun Mäkelin oli uhkaillut erolla, johtokunta oli pyytänyt häntä jäämään.

Suurlakon jälkeen ns. vanhan työväenliikkeen veteraanit ja ns. marraskuun sosialistit ajautuivat riitoihin puolueen menettelytavasta ja punakaartin asemasta. Tampereella Mäkelin vastusti erityisesti työläisaktivistien maanalaista järjestöä. Keväällä 1906 alkoi tamperelaiselta yleisöltä tulla

550 KL 14.12.1905 pk ”Panttivankina porvariston leirissä.” Tampereella 13.12.1905. Yrjö Mäkelin.

551 Huhta 1957, 26–31.

552 Tampereen työväen sanomalehti Oy:n ylimääräinen kokous 17.12.1905. Tampereen työväen sanomalehti Oy:n arkisto, TA.

553 Ibid.

kritiikkiä Mäkelinin kirjoittelusta. Nuorsosialistit saivat muutenkin Tampereella kannatusta, joten Mäkelin päätti erota tehtävästään. Tilalle tuli nuori ja radikaali Timo korpimaa. Mäkelin jatkoi kirjoittelua Kansan Lehdessä tammikuulle 1907 kunnes lehti kielsi sen yleisön palautteen vuoksi.⁵⁵⁴

9. LOPPULUKU

Yrjö Mäkelin oli suutari, toimittaja, agitaattori, ja työväenliikkeen poliitikko. Suutari Mäkelinissä tuli esille hänen nuoruusvuosinaan Tampereella, jolloin hän vaikutti suutarien ammattiosastossa ja tutustui työväenliikkeeseen. Myöhemmin hän kritisoi ammattiosastossa tehtyä työtä, koska ammattiosastoissa ei oltu ymmärretty, että liikkeenharjoittajien on turha kapinoida suurten tehtaiden puristuksessa. Aloittaessaan työt Kansan Lehdessä Mäkelinin suutari katosi ja hänestä tuli toimittaja. Vuonna 1904 Mäkelin liittyi suutarien ammattiosastoon, mutta syynä olivat todennäköisemmin riidat työväenyhdistyksessä kuin todellinen halu toimia suutarien asialla.

Mäkelin hyppäsi toimittajaksi siirtyessään myös koulutettujen luokkaan vaikka hän ei ollut kouluja käynytään. Hän kirjoitti paljon kansan sivistämisen merkityksestä ja työskenteli työväenyhdistyksessä henkisen elämän kehittämiseksi. Mäkelin näki kouluttautuneen työväen parhaaksi aseeksi taistelussa yläluokkaa vastaan ja tietämättömät yhdistyksen jäsenet olivat hänelle uhka. Pieni, mutta tiedostava tyhmä oli parempi kuin suuri ja tietämätön. Työväen tietämättömyys sai Mäkelinin välillä ylireagoimaan, mikä näkyi hänen suhtautumisessaan kesän 1904 ja syksyn 1903 puhujamatkoilla. Toisella kerralla rahoittajana oli kagaali ja toisella puoluehallinto, mutta molemmilla kerroilla sivistymätön työväki tuotti pettymyksen. Mäkelinillä ei ollut kykyä tai halua työskennellä sivistymättömän kansanosan kehittämiseksi ainakaan maaseudulla.

Tampereen sivistymättömien parissa Mäkelin pärjäsi, mutta maaseudun ongelmia hän ei ymmärtänyt eikä niihin juuri kiinnittänyt huomiota. Mäkelin oli viettänyt nuoruutensa Tampereella ja kierrellyt töiden perässä sekä Porissa että Helsingissä. Kaupungit olivat Mäkelinille tuttuja, mutta maaseudun asiat eivät olleet hänelle tuttuja. Maaseutu näyttäytyi Mäkelinille pimeänä kolkkana, jossa häntä ei otettu hyvin vastaan eikä hänen sanomaansa ymmärretty. Kansan Lehdessä Mäkelin kirjoitti vain vähän maaseudun asioista, vaikka lehti levisi ympäristön maaseudulle.

554 Suodenjoki & Peltola 2007, 114–118; Huotari 1924.

Mäkelin toimi työväenyhdistyksessä voimakkaasti kansan sivistämisen ja kehittämisen puolesta, mutta ainakin yhtä tärkeää hänelle olivat vaalit ja niihin osallistuminen. Mäkelin halusi tamperelaisten osallistuvan sekä kunnallisiin että valtiollisiin vaaleihin. Hän työskenteli kunnallisvaaleja järjestävissä komiteoissa, osallistui vaaleihin ehdokkaana ja ajoi ääniasteikon alentamista Tampereella. Kansan Lehden kirjoituksissa Mäkelinin kunnallinen vaalityö ei tullut juuri esille, mutta valtiollisesta äänioikeudesta ja vaaleihin osallistumisesta hän kirjoitti sitäkin enemmän. Mäkelinin kirjoitukset eivät kuitenkaan syntyneet tyhjästä vaan hän innostui äänioikeusasiasta toden teolla vuoden 1904 valtiopäivien aikana.

Kunnallinen toiminta sai Mäkelinin tekemään yhteistyötä muiden poliittisten ryhmien kanssa. Mäkelinin toimintaa leimasi vahva kansallinen ajattelu, mikä sai hänet liittymään perustuslailliseen vastarintajärjestykseen kagaaliin. Kunnallisvaaleissa Mäkelin ja työväenpuolue olivat valmiita tekemään yhteistyötä Suomalaisen Klubin ja raittiusseurojen kanssa kaataakseen ”rahasäkkien” tai ”viinapuolueen” vallan kunnallispolitiikassa. Vaikka myöntäväisyysmielinen Suomalainen puolue sai välillä kuulla kunniansa Kansan Lehdessä, pystyi Mäkelin tekemään heidän kanssaan yhteistyötä Tampereella. Valtiollinen yhteistyö Suomalaisen puolueen kanssa ei olisi yhtä helposti onnistunut. Tampereella kunnallinen ja valtiollinen toiminta säilyivät erillään eikä Venäjä-politiikka noussut keskeiseksi kysymykseksi kunnallisvaaleissa. Mäkelinin kagaaliyhteydet olisivat näkyneet kunnallispolitiikassa varmasti enemmän, jos työväenyhdistyksessä ei olisi vastustettu kagaaliyhteyksiä

Mäkelin oli valmis tekemään yhteistyötä myös valtiollisella tasolla. Mäkelin mainitsi itse useaan otteeseen, että hän oli valmis muuttamaan käsityksiään tilanteen niin vaatiessa. Hän ei ymmärtänyt niitä, jotka vaativat puolueen periaateohjelman täydellistä noudattamista. Mäkelin ei halunnut, että puolueen toimintamallit kopioidaan suoraan ulkomailta tai toiselta paikkakunnalta. Kunnallisissa asioissa hän halusi huomioida paikkakunnan olot; toiminnan Tampereella ei tarvinnut olla samanlaista kuin Helsingissä. Yhteistyöhaluistaan huolimatta Mäkelin vaati luokkataistelua. Mäkelinille yhteistyö kansallisissa asioissa ja luokkataistelu eivät aiheuttaneet ristiriitaa, mutta puolueen muille jäsenille Mäkelinin ajatukset tuottivat päänvaivaa. Puoluetoverit leimasivat Mäkelinin jo omana aikanaan revisionistiksi, minä hän säilyi tutkimuksessakin pitkään.

Mäkelin osallistui Tampereen Työväenyhdistyksessä valtataisteluun, joka ei ole tullut esille tutkittaessa Tampereen Työväenyhdistystä valtakunnallisella tasolla. Valtakunnan tasolta katsottuna tamperelainen työväenyhdistys noudatteli nimenomaan Mäkelinin linjaa, mutta käytännössä Mäkelin joutui taistelemaan vallasta vanhojen työväenliikkeen vaikuttajien kanssa ja suurlakon jälkeen taas uudet radikaalit tulivat mukaan yhdistykseen. Jatkuvaa taistelua Mäkelin kävi kirjapainon johtajan J. V. Hellbergin ja Kaarlo Sandelinin kanssa. Kunnallisessa elämässä Mäkelin ei ikinä saavuttanut samaa suosiota kun pitkän linjan tamperelainen Heikki Lindroos eikä Mäkeliniä valittu valtuusmiehistä yrityksistä huolimatta. Tutkimuksissa on väitetty, että Tampereen työväenliikkeen linja muodostui nimenomaan Mäkelinin johdattamana ja hänen ympärille, mikä aiheutti ongelmia helsinkiläisten kanssa. Erimielisyyksiä tamperelaisten ja helsinkiläisten välillä oli kuitenkin jo ennen Mäkeliniä. Puoluehallinnossa riitelivät ammattiyhdistyskiistan aikana ainakin Vuolukka ja Valpas.

Mäkelin oli Tampereella ollessaan ennen kaikkea toimittaja, mutta hänen työnsä ei ollut helppoa. sensuuri oli tiukka, lehden talous oli heikko ja työväenlehdelle löytyi aina vastustajia. Mäkelin jaksoi kuitenkin paikallaan harvinaisen pitkään ja lehden kasvava levikki toi lisää aatteen lukijoita. Mäkelinin pääkirjoituksia tutkittaessa kävi ilmi, että paikalliset aiheet pääsivät harvoin johtavan kirjoituksen paikalle. Mäkelin suhtautui skeptisesti ammattiyhdistykseen ja osuustoimintaan, koska ne saattoivat heikentää luokkataistelua eivätkä hyödyttäneet puoluetta. Kaikkein tärkeimpänä Mäkelinin kirjoituksissa nousi esille työväen sivistäminen ja äänioikeus, jotka sitoutuivat toisiinsa. Ilman sivistystä työväki ei kykenisi äänestämään eikä ymmärtämään äänioikeuden merkitystä. Työväenliikkeellä ei olisi tulevaisuutta, jos työläisiä ei kouluteta. Työväen sivistäminen, raittius ja kasvatustähtäisivät yhteen asiaan; Mäkelin halusi liikkeen palvelukseen sivistyneitä ja aatteellisia nuoria. Hän pelkäsi, että tulevat sukupolvet turmelevat työväenliikkeen työn, jos ei panosteta koulutukseen.

Lehden toimittamisen lisäksi Mäkelin levitti sanomaansa puhumalla. Hän kiersi puhumassa sekä työväen että kagaalin asioilla. Puhujamatkoilla Mäkelinin yleisönä oli pääasiassa työväkeä kun taas Kansan Lehdessä hän kirjoitti välillä työväelle, välillä kaupungin porvareille ja välillä jollekin toiselle lehdelle. Kansan Lehti oli alueellinen lehti, mutta toisinaan paikallisen työväen, joka ei muita lehtiä lukenut, oli vaikeuksissa Mäkelinin sanoman kanssa. Esimerkiksi vuoden 1905 kevästä saman vuoden syksyyn Mäkelin kävi keskustelua äänioikeusudistuksesta sekä työväenlehtien että muiden puoluelehtien kanssa. Vuoden 1905 kirjoittelusta käy selvästi esille, että

Mäkelin ei halunnut Kansan Lehden olevan pelkkä paikallinen puoluelehti vaan hän halusi haastaa Työmiehen ja osallistua valtakunnallisella tasolla poliittiseen keskusteluun. Muiden toimittajien tehtäväksi jäi keskittyä paikallisiin asioihin.

Mäkelin oli muistelmien mukaan ylevä, aatteellinen ja uhrautuva eikä hän ymmärtänyt, jos hänen yleisönsä ei ollut hänen tavoin valmiita uhrautumaan työväenliikkeelle tai isänmaalle. Mäkelinin heikkoutena oli hänen äkkipikainen luonteensa ja ylevä asennoitumisensa työväenaatteeseen. Hän saattoi menettää malttinsa helposti, jos asiat eivät luonnistuneet hänen haluamallaan tavalla. Työväestöstä häntä erotti rahvaanomaisuuden puute, mikä toisaalta helpotti yhteistyötä porvareiden kanssa.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Helsingin yliopiston kirjasto

Erkki Reijosen kokoelma

Kansallisarkisto

Arvid Neoviuksen kokoelma

Eino I Parmasen kokoelma

Valtionrikosylioikeuden ja valtionrikosoikeuksien arkisto

Kansan Arkisto

Tampereen Jalkinetyöväen ammattiosasto 001:n arkisto.

Henkilöarkistot:

Yrjö Mäkelin

Eetu Salin

Yrjö Sirola

Tampereen kaupunginarkisto

Tampereen työväenyhdistyksen arkisto 1900–1906

Suurlakkokokoelma

Työväen Arkisto

SDP:n arkisto

Puoluehallinnon pöytäkirjat 1899–1906

Puoluehallinnolle saapuneet kirjeet

Tampereen Työväen Sanomalehti Osakeyhtiön arkisto

Työmiehen arkisto

Henkilöarkistot

Yrjö Mäkelin

Matti Paasivuori

Yrjö Sirola

Nils Robert af Ursin

Edvard Valpas

Muistitietokokoelma

Vuosien 1905–1906 kokoelma

SANOMALEHDISTÖ

Kansan Lehti (Tampere) 1900-1906. (KL)

JULKAISTU LÄHDEAINEISTO

Suomen työväenpuolueen perustavan kokouksen pöytäkirja 17–20.7.1899. Pori 1973.

Ensimmäisen Suomen työväen Puoluekokouksen (4:n työväenyhdistysten edustajainkokouksen) Pöytäkirja. Kokous pidetty Viipurissa heinäkuun 17–20 p. 1901.

Toisen Suomen Työväen Puoluekokouksen Pöytäkirja. Kokous pidetty Forssassa elokuun 17–20 p. 1903. Turku 1903.

Suomen Sosiaalidemokraattisen puolueen kolmannen (ylimääräisen) kokouksen (VI:nen työväenyhdistysten edustajainkokousten) pöytäkirja. Kokous pidetty Helsingissä syyskuun 25–28 p:nä v. 1904. Kotka 1905.

Suomen Sosialidemokraattisen puolueen neljännen (ylimääräisen) kokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Tampereella marraskuun 20–22 p. 1905. Tampere 1906.

AIKALAISKIRJALLISUUS

Mäkelin, Yrjö, Agitaattori, Työväen Joulu-Lehti 1901. Toim: J. V. Hellberg, M. W. Wuolukka, Yrjö Mäkelin, Kaarlo Salmela. s. 17–18. K. E. Jansson & Kumpp.

Mäkelin, Yrjö, Sananen valtiollisesta äänioikeudesta. Suomen työväenpuolue, Turku 1902.

Mäkelin, Yrjö, Etsi oikeuttasi. Turku 1903.

Mäkelin, Yrjö, Työväen vaaliopas. Sisältönä Suomen Suuriruhtinaanmaan vaalilaki, sekä liitteenä eri lukuihin jaettu vaalilain selitys. 1906.

Riitahuhdan Esa, ”Ansaittu tunnustus”, Työväen Joululehti v. 1904, Toimittanut Yrjö Mäkelin. Tampere, Kirjapaino O. Y. Sanoma Tampereella 1904. s. 26-27.

Tampereen työväenyhdistys. Vuosikertomukset 1887–1906

Varto, Tyko, Tampereen työväenyhdistys 1886–1906. Tampere 1906.

KIRJALLISUUS

Alapuro, Risto, Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1993. Helsinki 1995.

Asikainen, Sari, Me toivomme ihannemaata. Hilja Pärssisen varhainen aatemaailma ennen kansanedustajuutta. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Naistutkimusyksikkö, Julkaisuja n 9/1994. Tampere 1994.

Blomstedt, Yrjö, Henkilöhistorian tutkimus ja suurmiehet. Teoksessa Koivunen, Mari & Soikkanen, Timo (toim.), Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallisia artikkeleita. Turun yliopiston poliittisen historian julkaisuja C:48. Painosalama Oy, Turku 1994.

Ehrnrooth, Jari, Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914. Historiallisia tutkimuksia 167. SHS, Helsinki 1992.

Haapala, Pertti, Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920. Historiallisia tutkimuksia 133. SHS, Helsinki 1986.

Haataja, Lauri, Poliittinen henkilöhistoria. Teoksessa Kurth, Rami & Soikkanen, Timo (toim.), Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle. Turku 2006.

Hakkarainen, Marja, Työmiehen ja Kansan Lehden vastakohtaisuus 1899–1906. Valtiotieteellisen tiedekunnan poliittisen historian Pro gradu - tutkielma. Helsingin yliopisto 1967.

Harra, Taisto, Suutareita ja nahkureita. 70 vuotta nahkatyöläisten järjestötoimintaa. Kirjapaino sanan tie, Tampere 1968.

Hedman, Ossi, Yrjö Mäkelin. Sanantaitaja ja saarnamies. Teoksessa Soikkanen, Hannu (toim), Tiennäyttäjät. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 1967.

Heikkilä, Jouko, Kansallista luokkapoliittikkaa. Sosiaalidemokraatit ja Suomen autonomian puolustus 1905–1917. SHS, Helsinki 1993.

Huotari, Anton, Piirteitä Kansan Lehden 15-vuotiselta matkalta. Teoksessa Kansan Lehti 15-vuotisjulkaisu 1899–1914. Tampereen Työväen Kirjapaino, Tampere 1914.

Huotari, Anton, Yrjö Mäkelin poliitikkona ja sanomalehtimiehenä. Työväen joulualbumi XXVV 1923. Helsinki 1923.

Huotari, Anton, Muutamia hajamuistelmia. Teoksessa Eino Kilpi (toim.), Kansan Lehti 1899–1924. s.100–107. Tampere 1924.

Hyvönen, Antti, Julistaja Yrjö Mäkelin aikansa kuvaajana. Kirjoitukset julkaistu sarjana Kansan Tahdossa 1967. [<http://www.kansantahto.fi/makelin/tjuttu1.htm>]. 4.7.2006.

Hyvönen, Antti, 100 vuotta Yrjö Mäkelinin syntymästä. Kommunisti 5/1975. Suomen Kommunistinen Puolue. s.447–454.

Itkonen, Rieti, Työväki kunnallisessa toiminnassa. Teoksessa Sosiaalidemokraattinen puolue 25 vuotta, muistojulkaisu. s. 135–160. Helsinki 1924.

Jussila, Osmo, Suomi suuriruhtinaskuntana , 1890–1917. Teoksessa Jussila, Osmo; Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka, Suomen poliittinen historia 1809–1995. s. 9–93. WSOY, Juva 1996.

Jutikkala, Eino, Tampereen historia III. Vuodesta 1905 vuoteen 1945. Tampere 1975.

Järvinen, Pekka, Edvard Valppaan kansallinen linja ja hänen suhteensa maanalaiseen toimintaan. Poliittisen historian pro gradu –tutkielma Helsingin yliopistossa. Huhtikuu 1983.

Kanerva, Unto, Messukylän historia II. Kaupunkiasutus valloittamassa Messukylää. Tampereen kaupunki, Tampere 1967.

Kanerva, Unto, Liinatehtaanlaisia ja ”tehtaanmaistereita”. Pellava- ja verkatehtaan työoloja ja tehdastyöväen sivistysharrastuksia viime vuosisadan jälkipuoliskolla. Tampereen keskuspaino 1972.

Kanerva, Unto, Työväenliikkeen taivalta 100 vuotta: Tampereen työväenyhdistys 1886–1996. Tampereen työväenyhdistys, Tampere 1986.

Kanerva, Veikko, Yrjö Mäkelin. Teoksessa Suomalaisia sosialisteja. Työväen sivistysliitto, Helsinki 1943.

Kansan Lehti 1899-1914. Tampere 1914.

Kansan Lehti 1899–1924. Tampereen työväen kirjapaino, Tampere 1924.

Komulainen, Riitta, Kansan Lehti kirjallisuuden esittelijänä. Kotimaisen kirjallisuuden pro gradu –tutkielma 1973. Tampereen yliopisto.

Kontio, Kimmo & Vesanen, Pentti, Ruoveden historia 1865-1939. Vanhan Ruoveden historia III:7:1. Ruoveden kunta. Ruovesi 1994.

Kostiainen, Auvo, Elämäkerta historiantutkimuksena. Käsitteestä ja ongelmista. Teoksessa Kurth, Rami & Soikkanen, Timo (toim.), Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle. Turku 2006.

Kujala, Antti, Suomen työväenliikkeen poliittinen linjakehitys ensimmäisellä sortokaudella, erityisesti vuosina 1903–1904. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu - tutkielma keväällä 1978. Helsingin yliopisto.

Kujala, Antti, Vallankumous ja kansallinen itsemääräämisoikeus. Venäjän sosialistiset puolueet ja suomalainen radikalismi vuosisadan alussa. Historiallisia tutkimuksia 152. SHS, Helsinki 1989.

Kujala, Antti, Venäjä hallitus ja Suomen työväenliike 1899-1905. SHS, Helsinki 1995.

Laine, Y. K, Suomen poliittisen työväenliikkeen historia I-II. Helsinki 1946.

Leino-Kaukiainen, Pirkko, Lakien puolesta laittomin keinoin. Maanalainen lehdistö perustuslaillisen ajattelun tulkkina vuosina 1900–1905. Suomen historian lisensiaattitutkimus vuonna 1979. Tampereen yliopisto 1979.

Leino-Kaukiainen, Pirkko, Sensuuri ja sanomalehdistö Suomessa vuosina 1891-1905. Historiallisia tutkimuksia 126. SHS, Helsinki 1984.

Leino-Kaukiainen, Pirkko, Kasvava sanomalehdistö sensuurin kahleissa 1890–1905. Teoksessa Tommila, Päiviö; Landgren, Lars & Leino-Kaukiainen, Pirkko, Suomen lehdistön historia 1. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905. Kuopio 1988.

Leppänen, Onni E, Historiikka 50-vuotistaipaleelta. Teoksessa 50 vuotta jalkinetyöläisten ammattiyhdistystoimintaa Tampereella. Tampereen työväen kirjapaino, Tampere 1938.

Lindell August, Pohjois-Hämeen työväenliikkeen 25-vuotistaipaleelta. Teoksessa Eino Kilpi (toim.), Kansan Lehti 1899–1924. s.37–78. Tampere 1924.

Louhi, Siiri, ”Naisten äänioikeustaistelun ajoilta. Muutamia muistelmia innostuksen ja uhrausten päivistä 1905–1906”. Kansan Lehti 2.3.1929.

Louhi, Siiri, ”Vieraan katon alla”. Kansan Lehti 2.3.1939.

Luhtakanta, Arvid, Suomen punakaarti. Tampere 1938.

Murto, Kerttu, Yrjö Mäkelin. Teoksessa SKP:n vuosikirja Taistelujen tiellä III. 1947. [<http://www.kansantahto.fi/makelin/tjuttu2.htm>]. 4.7.2006.

Mäkivalli, Jani, Hetken kokemus, kokemuksen kestävyys. Eetu Salinin radikaali ja maltillinen poliittinen linja 1905–1919. Suomen historian pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto, Tampere 2005.

Mäkelin, Yrjö, Kansan Lehti sortovuosina (kirjoitettu lehden 10-vuotisjuhlaan), teoksessa Kansan Lehti 15-vuotisjulkaisu 1899–1914, 17–24. Tampere 1914.

Nest, Mauri, Kansan, sivistyksen tähden. Severi Nuorman vaiheita kansallisen murroksen vuosina. Pilot-kustannus Oy, Tampere 2005.

Paavolainen, Jaakko, Biografisen tutkimuksen ongelmia. Teoksessa Koivunen, Mari & Soikkanen, Timo (toim.), Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallisia artikkeleita. Turun yliopiston poliittisen historian julkaisuja C:48. Painosalama Oy, Turku 1994.

Paavolainen, Jaakko, Poliittisen elämäntutkimuksen ongelmia. Teoksessa Kurth, Rami & Soikkanen, Timo (toim.), Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle. Turku 2006.

Palmgren, Raoul, Joukkosydän I. Vanhan työväenliikkeemme kaunokirjallisuus. WSOY, Porvoo 1966.

Palmgren, Raoul, Suuri linja. Arwidssonista vallankumouksellisiin sosialisteihin. Kansallisia tutkielmia. Kansankulttuuri Oy, Helsinki 1976.

Palolampi, Erkki, Tampere taistelee 1899–1944. Eräs läpileikkaus itsenäisyystaistelustamme. Kustannusosakeyhtiö Kivi, Tampere 1954.

Parmanen, Eino I., Taistelujen kirja. Kuvauksia itsenäisyystaistelumme vaiheista sortovuosina. I osa. WSOY, Helsinki 1935.

Parmanen, Eino I., Taistelujen kirja. Kuvauksia itsenäisyystaistelumme vaiheista sortovuosina. II osa. WSOY, Helsinki 1937.

Parmanen, Eino I., Taistelujen kirja. Kuvauksia itsenäisyystaistelumme vaiheista sortovuosina. IV osa. WSOY, Helsinki 1941.

Pohjanmaa, Atte, Sanan säilä taistelun tiellä. Puolen vuosisadan (1895–1945) taival Työmiehen – Suomen Sosialidemokraatin palstoilta nähtynä. Kustannusosakeyhtiö kansanvalta, Helsinki 1948.

Rahikainen, Marjatta, N.R. af Ursin. Aatelismies Suomen työväenliikkeessä. Historiallisia tutkimuksia 135. SHS, Helsinki 1986.

Rantanen Jyrki, Tampereen jalkinetyöväen ammattiosaston vaiheita 1888–1988. Tampereen Jalkinetyöväen Ammattiosasto 001 ry, Tampere 1988.

Rasila Viljo, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Kajaani 1961.

Rasila, Viljo, Tampereen historia 2, 1840-luvulta vuoteen 1905. Tampereen kaupunki 1984.

Ratia, Sirpa, Kansan Lehden linja vuosina 1899–1903. Suomen historian pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto, Tampere 1989.

Roininen, Aimo, ”Hupainen alakerturin virka”. Yrjö Mäkelin kulttuurikirjoittajana Kansan Tahdossa. Teoksessa Roininen, Aimo; Sallamaa, Kari (toim), Historia - teoria - praksis. Pertti Karkaman juhlakirja. Oulun yliopisto, Kirjallisuuden laitos, julkaisuja 9, Oulu 1986.

Saarela, Tauno, Kansan Tahto. Pohjolan työtätekevien lehti. Jyväskylä 2006.

Salkola, Marja, Julistaja ja poliitikko. Poliittisen historian pro gradu –kirjoitus. Joulukuu 1965.

Salkola, Marja-Leena, Julistaja ja poliitikko. Yrjö Mäkelinin elämä ja toiminta. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 1967.

Salmelin, Pentti, Järjestölehdessä puoluelehdistöön. Suomen työväenlehdistön synty ja asema työväenliikkeen tiedotus kentässä ennen vuoden 1901 puoluekokousta. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 1967.

Sirola 1914, Sensuurimuistoja. teoksessa Kansan Lehti 15-vuotisjulkaisu 1899–1914, s.25–30. Tampere 1914.

Soikkanen, Hannu, Sosialismin tulo Suomeen. Ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti. Porvoo 1961.

Soikkanen, Hannu, Kohti kansanvaltaa 1. Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue 75 vuotta. 1889–1937. Oy Kirjapaino Ab, Vaasa 1975.

Soikkanen, Timo, Biografinen tutkimus. Teoksessa Koivunen, Mari; Soikkanen, Timo (toim.), Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallisia artikkeleita. Turun yliopiston poliittisen historian julkaisuja C:48. Painosalama Oy, Turku 1994.

Sulkunen, Irma, Raittius kansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin. SHS, Helsinki 1986.

Suodenjoki, Sami, Kiihotusta tilauksesta. Tampereen työväenliikkeen agitaattorit ympäröivällä maaseudulla vuodesta 1903 suurlakon kynnykselle 1905. Suomen historian pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto, Tampere 2005.

Tainio, Taavi, Yrjö Mäkelin. Teoksessa Työväen kalenteri XVII 1924. s.168–169. Suomen sosialidemokraattisen puoluetöimikunnan julkaisema. Helsinki 1923.

Tampereen työväenyhdistys 50-vuotias, 1886–1936. Tampereen työväenyhdistys ry. Tampereen työväen kirjapaino, Tampere 1936.

Tanner, Väinö, ”Kansan Lehti oikeuden edessä”. Kansan Lehti 2.3.1929.

Tolppa, Evert, Työväenyhdistys Tulevaisuuden 60-vuotishistoriikki.

Tommila Päiviö, Keski-Suomen lehdistö 1864-1885. Oy Keskisuomalainen, Jyväskylä 1970.

Tommila Päiviö, Keski-Suomen lehdistö 1886–1917. Oy Keskisuomalainen, Jyväskylä 1973.

Tommila, Päiviö; Salokangas, Raimo, Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia. Oy Edita Ab, Helsinki 1998.

Tuomioja, Erkki, K. H. Wiik, itsenäisyysmies ja internationalisti. Elämäkerta vuoteen 1918. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 1979.

Tuominen, Jussi; Kilpi Sylvi-Kyllikki; Kulo, K. L.; Hyvönen, Paavo, (toim) Suurlakkovuosi 1905. Suomen Työväenliikkeen historiaseura ry. Kustannusosakeyhtiö Savon Sanan Kirjapaino, Kuopio 1955.

Uino, Ari, Biografisen tutkimuksen ääriviivoja. Teoksessa Ahtiainen, Pekka et al. (toim.), Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta. Historiallisen yhdistyksen julkaisuja n:o 5. WSOY, Juva 1990.

Uino, Ari, Elämäkerrallisen tutkimuksen ongelmia. Teoksessa Kurth, Rami & Soikkanen, Timo (toim.), Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle. Turku 2006.

Vanha Matti, Muistelmia Eetu Salinista, teoksessa 50 vuotta jalkinetyöläisten ammattiyhdistystoimintaa Tampereella, Tampere 1938.

Vares, Vesa, Konsernservatiivi ja murrosvuodet. Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa vuoteen 1922. Historiallisia tutkimuksia 174. SHS, Helsinki 1993.

Varto, Tyko, Matkan varrelta. Teoksessa Eino Kilpi (toim.), Kansan Lehti 1899–1924. s.11–36. Tampere 1924.

Varto, Tyko, Mukana olleiden muistelmia. Teoksessa Tampereen Työväenyhdistys 50-vuotias 1886–1936. Tampereen Työväenyhdistys, Tampere 1936, s. 171–187.

Verho, Urho, Severi Nuormaa. Kansansivistäjä – sanomalehtimies – runoilija. Turun yliopiston julkaisuja, sarja B, osa LIII, Turku 1956.

Wilén, Yrjö, Kansan Lehti 50-vuotias 1899-1949. Tampere 1949.

Vuolukka, Matti, ”Kirjapainon tiskin kulma työpöytänä ja lyijykynä työaseena”, Kansan Lehti 2.3.1939

50 vuotta jalkineyöläisten ammattiyhdistystoimintaa Tampereella. Tampereen työväen kirjapaino, Tampere 1938.